

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Magdaléna Rausová

Pojetí domova u dětí ve střídavé péči

**The perspectives of children from shared-parenting
care towards the experience of a home**

Praha 2022

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ilona Gillernová, CSc.

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala vedoucí své diplomové práce, doc. PhDr. Iloně Gillernové, CSc. za pozorné a přínosné vedení, cenné rady a čas, který mi během psaní diplomové práce věnovala. Poděkování také patří rodičům a dětem, kteří byli ochotní zapojit se do výzkumu. A nakonec bych ráda poděkovala rodině a přátelům za podporu nejen během psaní práce ale i během celého studia.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 24. července 2022

Magdaléna Rausová

Abstrakt

Tato práce je zaměřená na pojetí domova u dětí v režimu střídavé péče. Literárně přehledová část představuje koncept domova a jeho charakteristiky, dále popisuje střídavou péči a její dopad na psychiku dětí, a nakonec uvádí pojetí domova u dětí v porozvodovém uspořádání rodiny. Jak u dopadů střídavé péče, tak u dětského pojetí domova se ukazuje ústřední role rodičů a jejich vztahů s dětmi.

Kvalitativní výzkum ve druhé části práce zjišťuje a následně popisuje, jak vnímají domov děti v režimu střídavé péče. Sběr dat probíhal formou polostrukturovaného rozhovoru doplněného o metodu FAST. Rozhovor byl proveden s devíti dětmi ve věku od 10 do 17 let. Výsledky byly zpracovány postupem integrativní fenomenologické analýzy. Z analýzy vyplývá šest nejdůležitějších charakteristik domova. Mezi tyto charakteristiky patří rodinné vztahy, fyzická a materiální podoba domova, pocit pohody a komfortu, cizota a pocit bezpečí. Výsledky dále ukazují, že rodinné vztahy hrají zásadní roli v pojetí domova u dětí a že sedm z devíti dětí se cítilo jako doma v domácnostech obou rodičů. Na rozdíl od předchozích výzkumů nebyly v souvislosti s domovem tematizovány přesuny mezi domácnostmi rodičů.

Klíčová slova

Střídavá péče, pojetí domova, porozvodové uspořádání rodiny, děti ve střídavé péči, charakteristiky domova, rodinné vztahy

Abstract

This thesis is focused on the perspectives of children in shared physical custody on home. The theoretical part introduces the concept of home and its characteristics and describes shared custody, its impact on children's psychological outcomes and finally the experience of home of children from separated families. The outcomes of children in shared physical custody and their experience of home show the important role of parents and their relationships with their children.

Qualitative research in the second part of the thesis finds out how children in shared physical custody perceive home. Data collection took place in the form of semi-structured interview complemented by the FAST method. The interview was conducted with nine children between the age of 10 and 17. Results were analysed with the interpretative phenomenological analysis approach. This analysis shows six most important characteristics of home. Into these characteristics belong family relationships, physical and material dimension of home, the feeling of ease and comfort, journeying, and the feeling of safety. The results also suggest that family relationships play the crucial role in the perception of home for children in shared physical custody. Seven from nine children felt at home in the households of both parents. Contrary to the previous research, the topic of transition between households was not thematized in the context of home.

Keywords

Shared physical custody, the perception of home, family arrangements after divorce, children in shared physical custody, family relationships

OBSAH

ÚVOD	9
LITERÁRNĚ PŘEHLEDOVÁ ČÁST	11
1 DOMOV	11
1.1 POJETÍ DOMOVA.....	11
1.2 CHARAKTERISTIKY DOMOVA	12
1.2.1 <i>Dům.....</i>	<i>13</i>
1.2.2 <i>Ideální domov</i>	<i>13</i>
1.2.3 <i>Útočiště.....</i>	<i>14</i>
1.2.4 <i>Rodina.....</i>	<i>15</i>
1.2.5 <i>Self a identita</i>	<i>15</i>
1.2.6 <i>Cizota.....</i>	<i>16</i>
1.2.7 <i>Genderové odlišnosti ve vnímání domova</i>	<i>17</i>
2 STŘÍDAVÁ PÉČE A POROZVODOVÉ USPOŘÁDÁNÍ RODINY	19
2.1 POROZVODOVÉ USPOŘÁDÁNÍ.....	19
2.2 FORMY POROZVODOVÉ PÉČE O DÍTĚ	20
2.2.1 <i>Výlučná péče o dítě</i>	<i>20</i>
2.2.2 <i>Střídavá péče</i>	<i>20</i>
2.2.3 <i>Společná péče</i>	<i>21</i>
2.3 STATISTIKA STŘÍDAVÉ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE A V EVROPĚ	21
2.4 DOPAD STŘÍDAVÉ PÉČE NA DĚTI	22
2.4.1 <i>Předchozí práce věnované střídavé péči</i>	<i>22</i>
2.4.2 <i>Výsledky studií</i>	<i>24</i>
2.4.3 <i>Shrnutí dopadů střídavé péče na děti</i>	<i>25</i>
3 DOMOV OČIMA DĚTÍ V POROZVODOVÉM USPOŘÁDÁNÍ.....	27
3.1 RODINNÉ VZTAHY	28
3.2 FYZICKÁ A MATERIÁLNÍ PODOBA DOMOVA	30
3.3 PŘESUN MEZI DOMÁCNOSTMI.....	31
3.4 POCIT POHODY A KOMFORTU	33
3.5 POCIT BEZPEČÍ	33
3.6 SHRUTÍ POCITU DOMOVA U DĚTÍ V POROZVODOVÉM USPOŘÁDÁNÍ....	34

EMPIRICKÁ ČÁST	36
4 METODIKA VÝZKUMU	36
4.1 VÝZKUMNÁ VÝCHODISKA	36
4.2 CÍLE VÝZKUMU	36
4.3 VÝZKUMNÉ METODY	37
4.3.1 <i>Polostrukturovaný rozhovor</i>	<i>37</i>
4.3.2 <i>Metoda FAST</i>	<i>38</i>
4.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	39
4.4.1 <i>Podoba péče o děti</i>	<i>39</i>
4.4.2 <i>Demografické údaje</i>	<i>40</i>
4.5 VÝZKUMNÝ POSTUP A ZPRACOVÁNÍ DAT	40
4.5.1 <i>Zpracování dat</i>	<i>42</i>
4.6 ETICKÁ STRÁNKA VÝZKUMU	43
5 VÝSLEDKY VÝZKUMU	44
5.1 CHARAKTERISTIKY REŽIMU STŘÍDAVÉ PÉČE Z POHLEDŮ DĚTÍ	55
5.1.1 <i>Vztah respondentů k rodičům</i>	<i>55</i>
5.1.2 <i>Vzájemný vztah rodičů</i>	<i>55</i>
5.1.3 <i>Vztahy respondentů s novými partnery rodičů</i>	<i>56</i>
5.1.4 <i>Hodnocení materiální podoby domácnosti respondenty</i>	<i>56</i>
5.1.5 <i>Přesuny respondentů mezi domácnostmi rodičů</i>	<i>57</i>
5.1.6 <i>Hodnocení režimu střídavé péče respondenty</i>	<i>57</i>
5.2 DOMOV	59
5.2.1 <i>Rodinné vztahy</i>	<i>60</i>
5.2.2 <i>Fyzická a materiální podoba domova</i>	<i>61</i>
5.2.3 <i>Pocity pohody a komfortu</i>	<i>61</i>
5.2.4 <i>Cizota</i>	<i>63</i>
5.2.5 <i>Pocit bezpečí</i>	<i>64</i>
5.2.6 <i>Pocit domova a domácnosti rodičů</i>	<i>65</i>
5.2.7 <i>Shrnutí pojetí domova dětmi ve střídavé péči</i>	<i>66</i>
6 DISKUSE	68
6.1 RODINNÉ VZTAHY	69
6.2 FYZICKÁ A MATERIÁLNÍ PODOBA DOMOVA	70

6.3	POCIT POHODY A KOMFORTU	71
6.4	CIZOTA	72
6.5	POCIT BEZPEČÍ	72
6.6	DOMOV A DOMÁCNOSTI RODIČŮ	73
6.7	PŘESUNY MEZI DOMÁCNOSTMI.....	74
6.8	LIMITY VÝZKUMU A MOŽNÁ VYLEPŠENÍ	74
6.9	VYUŽITÍ VÝSLEDKŮ A DOPORUČENÍ PRO DALŠÍ VÝZKUM.....	77
7	ZÁVĚR	78
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	79
	SEZNAM OBRÁZKŮ.....	87
	SEZNAM ZKRATEK.....	88
	PŘÍLOHA 1.	I

Úvod

Práce si klade za cíl popsat pojetí domova u dětí v režimu střídavé péče. Domov je multidimenzionální pojem, na který je možné nahlížet z různých úhlů a dostává se tak do zájmu více vědních disciplín. Psychologie se tématu domova intenzivněji věnuje teprve několik posledních desetiletí a vyzdvihuje jeho fenomenologický aspekt a subjektivní vnímání každého jedince. Tato práce je věnovaná specifikům dětského pojetí domova, a zvláště pohledu dětí ve střídavé péči. Tento typ porozvodové péče o děti přináší do jejich života určitá specifika, jako například pravidelné střídání domácností obou rodičů a přesuny mezi nimi. Dětský pohled jak na domov, tak na střídavou péči se objevuje v literatuře poměrně málo a práce soustředěné na střídavou péči obecně se také objevují teprve v posledních letech. Právě z těchto důvodů byla zvolena diplomová práce, která se zabývá pohledem dětí a tematizuje střídavou péči, konkrétně domácnosti rodičů po rozvodu. Přiblížení dětského pohledu na domov, porozvodové uspořádání rodiny, domácnosti rodičů a střídání mezi nimi může být užitečné nejen pro rozcházející se rodiče, ale i odborníky pracující s rodinou v této situaci.

V první kapitole literárně přehledové části jsou představeny nejdůležitější charakteristiky domova s důrazem na individuální subjektivní pojetí tohoto tématu a rozdílné pohledy, které se v literatuře objevují. Mezi nejčastěji se objevující charakteristiky patří pojetí domova jako domu, útočiště, rodiny, self a identity a protikladu k cizotě. Tyto charakteristiky jsou doplněny o téma ideálního domova a genderových odlišností v jeho pojetí. Představení konceptu domova uvádí do problematiky této práce a pokládá teoretické základy kapitoly věnované pojetí domova dětmi a výzkumu zaměřeného na toto téma.

Druhá kapitola literárně přehledové části představuje porozvodové uspořádání rodiny s důrazem na střídavou péči. Tato část je doplněna o statistiky střídavé péče u nás i v Evropě. V další podkapitole je rozebrán dopad střídavé péče na děti. Předchozí literatura zkoumající dopad střídavé péče na děti nedochází k jednotnému závěru, zda je střídavá péče pro děti prospěšná či škodlivá, ale zdůrazňují roli vztahu dětí s rodiči, zvláště s otcem, a přítomnost nebo absenci rodičovských konfliktů jako hlavních faktorů působících na psychiku dítěte.

Zásadní roli vztahů mezi rodiči a dětmi konstatuje také výzkum věnovaný tématu pojetí domova u dětí po separaci rodičů, který je představen ve třetí kapitole. Děti uvádějí, že vztahy s rodiči pro ně byly nejčastějším důvodem, proč se v domácnosti rodičů cítily nebo

necítily jako doma. Rodinné vztahy se promítaly do fyzické a materiální podoby domova, pocitu pohody a komfortu a pocitu bezpečí, což byly nejčastější charakteristiky domova uváděné dětmi v porozvodovém uspořádání rodiny. Kapitola o pohledu dětí v porozvodovém uspořádání na domov uzavírá literárně přehledovou část.

Empirická část práce popisuje výzkum věnovaný pojetí domova dětmi a jeho výsledky. Cílem výzkumu je tematizovat dětské pojetí domova a popsat jejich pohled na něj. Z toho důvodu byl zvolen kvalitativní výzkum a sběr dat pomocí polostrukturovaných rozhovorů doplněných o projektivní metodu FAST. Tato metoda umožnila dětem vizuálně reprezentovat rodinu a rodinné vztahy a doplnila tak data získaná z jejich výpovědí. Získaná data od devíti respondentů byla analyzována podle postupu integrativní fenomenologické analýzy. Výsledky výzkumu představují pohled dětí na domov v situaci, kdy pravidelně střídají dvě domácnosti rodičů a stávají se tak součástí dvou různých domácích prostředí.

Práce vychází jak z české, tak zahraniční literatury a převažují odborné články doplněné o tištěné monografie. Jména zahraničních autorek nejsou v textu přechylována. V práci bylo citováno dle normy APA, sedmé edice (Americká psychologická asociace, 2020).

Literárně přehledová část

1 Domov

1.1 Pojetí domova

Konceptem domova se zabývá hned několik disciplín, které jej zkoumají z různých úhlů pohledu, například antropologie, filozofie, sociologie, geografie a v neposlední řadě i psychologie. Avšak mnoho z těchto věd se pojmem domova zabývalo pouze teoreticky a až v posledních několika desetiletích se objevují rozsáhlejší práce zabývající se konceptem domova (Gibas, 2017; Hayward, 1977; Hogenová, 2013; Mallett, 2004; Saunders & Williams, 1988; Tognoli 1987). Právě díky přesahu pojmu domova do několika disciplín se autoři shodují na tom, že pojem domov je multidimenzionální a poměrně náročný na definování, protože se jedná o subjektivně vnímaný fenomén, který souvisí s jedinečnými životními podmínkami a historií a dá se tedy pouze omezeně zobecnit (Gibas, 2017; Mallett, 2004; Saunders & Williams, 1988; Smith, 1994). Autoři se proto uchylují k vysvětlení domova pomocí jeho základních charakteristik a vlastností. Na ilustraci zde budou uvedeny některé definice, které ukazují komplexitu pojmu domova a vystihují jeho nejdůležitější charakteristiky, o které se tato práce opírá.

Anthony Giddens (1984, s. 18) komentuje domov: „Domov je uchopen jako takový pouze pokud pozorovatel uznává, že to je příbytek s řadou dalších vlastností specifikovaných způsobu jeho využití v lidské aktivitě.“ Saunders a Williams (1988) Giddense (1984) parafrázuji „domov je více než cihly a malta – domov je, kde je srdce.“ (s. 82) a dodávají, že se jedná o „uspořádání, skrze které jsou vytvářeny a reprodukovány základní formy sociálních vztahů a institucí.“ (s. 82) Tito autoři odlišují tři pojmy a to domov, dům a domácnost, přičemž u pojmu domov vyzdvihují právě sociální a vztahovou rovinu.

Gibas (2017) popisuje vývoj studia domova a ukazuje, že se moderní práce o domově posunuly od fenomenologického vnímání v 70. a 80. letech ke kritičtějšímu přístupu v tomto tisíciletí. Fenomenologický přístup kladl důraz na autentické vnímání domova jednotlivci a zachycení jejich „bytí-ve-světě“ a prostředek „existenciálního ukotvení“ (s. 242). Fenomenologické výzkumy byly zaměřeny na vztah člověka a jeho obydlí. Domov jako pojem však přesahuje pouze dům a zahrnuje více než jen prostor. Pojem domov zahrnuje také emocionální prožitek, zkušenosti a představy o domově. Zároveň je domov

fenomenologickým výzkumem brán jako univerzální pojem, který představuje ústřední bod lidské existence (Gibas, 2017). Jako kritiku k tomuto pojetí autor uvádí, že prvotní fenomenologické výzkumy pojímaly domov příliš staticky a konzervativně, nebraly v potaz mnohohrstevnatost a multidimenzionalitu domova. Na druhé straně berou moderní výzkumy domov jako průsečík více témat lidské existence mezi ně patří například gender, identita nebo migrace. Navíc autoři (Mallett, 2004; Seamon, 2013; Wardhaugh, 1999) moderních prací vnímají domov dynamičtěji, tedy v rámci neustále se měnících vztahů mezi prostředím a lidmi. Vzniká tak dialektické napětí mezi klidem a pohybem, mezi vně a uvnitř (Seamon, 2013), mezi konceptem a žitou zkušeností (Gibas, 2017) nebo mezi cizotou a domovem (Hogenová, 2008). Hogenová (2008) klade důraz na dynamickou podobu domova a na fenomenologickou rovinu zkušenosti domova jako bytí-ve-světě. „... jde o něco, co se konstituuje pomalu v tisíci obměnách a podobách, co je přímo fenoménem vyrůstajícím z našeho nejbytotnějšího základu. Domov vzniká zakládáním, nikoli založením“ (2008, s. 185)

Různé definice vyzdvihují odlišné aspekty domova, ale shodují se na tom, že domov je jedno ze základních a nejdůležitějších témat lidské existence a že se jedná o pojem, který nelze pouze jednoduše popsat výčtem sociálních vztahů nebo popisem místa bydlení. Domov je vlastní každému jedinci a pro každého má odlišnou podobu vycházející z jeho specifické zkušenosti, historie a okolností. Pro přehlednější uchopení fenoménu domova byl v této práci zvolen popis nejdůležitějších dimenzí domova, tak jak se opakují ve významných pracích věnovaných tomuto tématu.

1.2 Charakteristiky domova

Různé výzkumy a práce na téma domova (Dovey, 1985; Hayward, 1977; Mallett, 2004; Smith, 1994; Saunders & Williams, 1988) obvykle vyjmenovávají různé charakteristiky a vlastnosti domova, které se při rozhovorech s dotazovanými opakují a ukazují, že se jedná o dimenze, které dávají kostru tomu, co domov může znamenat, jaké představy o domově lidé mají a co si s tímto pojmem spojují. K popisu těchto charakteristik byl vybrán systematický přehled podle Mallett (2004), který shrnuje dosavadní literaturu k fenoménu domova.

Mallett (2004) publikovala systematický přehled předchozích studií a prací a strukturovala opakující se poznatky do šesti hlavních témat, které bývají s domovem

spojovány nebo s ním přímo zaměňovány. Nejedná se o vyčerpávající výčet, ale vybraná témata dobře ilustrují nejdůležitější charakteristiky domova lépe než pouze jeho definice. Jedná se o dům, rodinu, útočiště, self, gender a cizota. Tyto jednotlivé koncepty ukazují důležitost domova v různých oblastech lidského života. K hlavním pojmům autorka ještě přidává tři důležité fráze související s domovem, a to: „být doma, vytvářet domov a ideální domov“ (s. 65). Na rozdíl od témat spojených s domovem upozorňují fráze jako být doma nebo vytvářet domov také na dynamickou složku domova a na aktivní roli člověka jako jeho tvůrce a skrze to i na rozdílnost domova v čase, kulturách a mezi jednotlivými obyvateli domova.

1.2.1 Dům

Mallett (2004) pojímá dům jako fyzické místo, kde lidé přebývají a které jim buď částečně nebo úplně patří. Nejedná se pouze o obytné prostory, ale také o nábytek, jeho uspořádání, dekorace a celkový vzhled obývacích prostor. Obývací prostory nabízí pocit bezpečí a jistoty, také však možnost vyjádření sama sebe skrze dekorace a uspořádání domácnosti. Fyzická dimenze domova je obyvateli poměrně dobře kontrolovatelná, díky tomu se do vzhledu domu promítá představa o ideálním domovu i domu. Saunders a Williams (1988) na konto domu uvádějí, že se jedná o „základní ekonomickou jednotku“ (s. 82), kde se setkává jedinec se společností a odehrávají se zde základní sociální interakce. O domu by se tedy dalo poznamenat, že se jedná o fyzickou základnu pro domov a jeho další dimenze. Gibas (2017) tento vztah popisuje jako vztah mezi domem, tedy mezi materiálním a existenciálním, a mezi domovem představujícím „základní situaci ukotvení člověka ve světě“ (s. 244). Fyzická a materiální podoba hraje významnou roli ve vnímání domova jedinci. Fyzická podoba domova slouží jako projektivní plátno pro další oblasti, například pro sociální vztahy (Francia & Millea, 2019; Walker, 2020) nebo osobní identitu (Dovey, 1985; Palludan & Winther, 2017). Ačkoliv se tedy sama fyzická podoba domova nemusí zdát pro psychologický pohled významnou, je nutné ji vnímat nejen jako základnu lidského bytí, ale i významný zdroj informací o mezilidských vztazích, identitě člověka a dalších aspektech lidské existence.

1.2.2 Ideální domov

Fyzická dimenze domova dobře ukazuje rozdíl mezi ideálními představami o domově a jeho faktickým stavem. Někteří autoři dávají ideální a reálný domov do protikladu jako termíny, které se vylučují (Mallett, 2004). Naopak jiní autoři uvádějí, že ideální a reálný

domov nemusí být nutně protikladné pojmy, ale mohou společně existovat ve vztahu, v tenzi, kdy se navzájem ovlivňují, prolínají a zároveň odpuzují (Jackson, 1995; Rapport & Dawson, 1998).

Rozdíly mezi reálným a ideálním domovem a jejich vztah jsou důležité aspekty výzkumu domova, protože pocit domova a to, jak je respondenty vnímán, není založen pouze na reálné zkušenosti obydlení, vztahů a dalších aspektů, ale také na představách respondentů, jejich zážitků z dětství, jejich kulturním kontextu a dalších aspektech lidské existence, které se prolínají a není jednoduché rozlišit, co je založeno na skutečnosti a co se opírá o idealizované vzpomínky nebo nereálné představy. Na tuto problematiku upozorňují různí autoři (Blunt & Dowling, 2008; Mallett, 2004; Saunders & Williams; Smith, 1994; Tognoli, 1987) a ve výzkumech proto volí kvalitativní design a věnují pozornosti nejen pocitu domova jako takovému, ale také individuální situaci jedince a zohledňují subjektivní pohled jednotlivých respondentů.

1.2.3 Útočiště

Domov může být dále popsán jako útočiště či bezpečné místo. Tato představa o domově vychází z dichotomického rozdílu mezi veřejným a soukromým a mezi vnějším a vnitřním světem (Dovey, 1985; Seamon, 2013). V tomto dichotomickém pojetí domov představuje vnitřní, soukromé, tedy bezpečné, příjemné a jisté (Dovey, 1985). Domov je chápán jako místo svobody a volného vyjádření sama sebe (Hayward, 1977; Mallett, 2004), jedná se o místo, které je osvobozené od vnějšího dohledu a očekávaných rolí, a které se tak stává centrem soukromých aktivit (Saunders & Williams, 1988). V domově se člověk může plně rozvinout a vyjádřit sám sebe, což je důležitý předpoklad pro utváření identity a vyjádření sama sebe (Hayward, 1977; Tognoli, 1987). Wardhaugh (1999) představu o domově jako o bezpečném prostoru ostře kritizuje jako idealizovanou a nereálnou. Pro osoby zažívající domácí násilí nebo sexuální zneužívání není domov bezpečné místo, ale místo strachu, izolace a nebezpečí (Wardhaugh, 1999). Autorka navíc podotýká, že pojetí domova jako útočiště osoby, které tak domov nevnímají, vyčleňuje a napomáhá k jejich pocitu bezdomovectví. Navíc tento pocit vyčlenění a psychického bezdomovectví přispívá k tomu, aby se ohrožená skupina bezdomovci stala i na fyzické rovině. Wardhaugh (1999) upřednostňuje pojetí domova jako vnitřního prostoru v kontrastu k vnějšímu a veřejnému. Aspekty kontroly nad vlastním domovem a otázka pocitu bezpečí a pocitu jako doma nemusí ve všech případech souhlasit s dětským pohledem na domov, zvláště u dětí rozvedených

rodičů (Francia & Millear 2019; Walker, 2020). Téma dětského pojetí domova se vyznačuje dalšími specifiky, bude mu proto věnována samostatná kapitola.

1.2.4 Rodina

Blunt a Dowling (2008) uvádí v souladu s tradiční představou o domově, že domov a rodina jsou velmi těsné spjaté pojmy a domov je místem, kde dítě žije hned po narození, a které symbolizuje a utváří rodinné vztahy. Důležitá role rodiny v raném vývoji dítěte byla prokázána již dřívějšími autory (Bowlby et al., 1997, Erikson, 2015; Proshansky 1978) a domov je uznáván jako pole, na kterém tyto vztahy probíhají a tím se do nás domov zapisuje jako základní schéma pro další vztahy, jednání a celkovou orientaci ve světě (Jackson, 1995). Více autorů se shoduje na tom, že sociální vztahy, zvláště vztahy s rodinou, odlišují domov od fyzického obydlí a jsou tak nejdůležitější charakteristikou domova (Blunt & Dowling, 2008; Saunders & Williams, 1988). Tradiční spojení rodiny a domova však bývá v moderní době kritizováno. Jedním z důvodů je západní představa o nukleární rodině, která se stává v dnešní společnosti irelevantní. Nukleární rodina se dnes již nutně nemusí skládat z muže, ženy a dětí a zároveň v tomto modelu nejsou zohledněny další rodinné vztahy, například s prarodiči, rodinnými známými a dalšími blízkými osobami (Saunders & Williams, 1988). Dalším důvodem ke kritice této představy je pozice dětí v tradiční nukleární rodině, kde mají velmi malou kontrolu nad prostředím, a tedy i domovem (Natalier & Fehlberg, 2015; Palludan & Winther, 2017). Ačkoliv se podoba rodiny v čase mění a je nutné upravit i náhled na klasickou rodinu, stále se jedná o základní sociální vztahy jedince a rodina, zvláště rodiče a vztahy s nimi stále hrají v životech dětí velmi důležitou roli, což jsou schopné i děti samy reflektovat (James, 2013).

1.2.5 Self a identita

Již v části o domově jako o útočišti bylo naznačeno, jak důležitou roli hraje domov v utváření identity a vyjádření sebe. Podle Dovey (1985) je jeden z významů domova právě osobní identita a prolínání se domova a identity člověka. Jedinec přebírá identitu z místa svého přebývání a zároveň svou identitou vtiskuje domovu. Mezi domovem a člověkem dochází ke spojení a domov tedy neodpovídá pouze tomu, kde se nacházíme, ale také tomu, kým jsme a dokonce, jak jsme. Domov se vyvíjí společně se sociálními vztahy a růstem jedince od dětství a stává se tak jedinečným místem, které se s identitou člověka prolíná (Dovey, 1985). Díky tomu je možné z domova usuzovat na self člověka a zároveň to

podtrhuje nepostradatelnost a klíčovost domova v lidském bytí ve světě (Hayward, 1977; Mallett, 2004; Smith, 1994).

Toto pojetí podle Gibase (2017) odpovídá fenomenologickému přístupu, kdy je vyzdvihována jedinečnost domova jako místa, které je chápáno jako zdroj identity člověka. Tento přístup však zároveň domov podává jako místo „...ve své podstatě stabilní, ohraničené a do sebe uzavřené.“ (s. 252) Autor právě toto pojetí kritizuje jako nedostatečné a vedoucí k idealistické, konzervativní představě o domově. Tato představa však nebere v potaz rozdílná kulturní pojetí domova, které nejsou například vázané na jedno místo, a navíc nezahrnuje do takovéto koncepce neustálou proměnlivost domova a sociálních vztahů v něm. Podobně také Rapport a Dawson (1998) podotýkají, že domov nelze vnímat statisticky a že identita není vázána na určitou lokalitu, ale domov je ve vztahu k identitě místo, kde se člověk nejlépe může poznat, nezávisle na prostoru. Moderní pojetí jak domova, tak rodiny jako něčeho proměnlivého, dynamického a nezávislého na konkrétním prostoru odpovídá také změnám, které dochází v rodině v případě jejího rozpadu a v případě svěření dětí do střídavé péče. Děti tak zažívají domov ne v jedné domácnosti, ale napříč více domácnostmi (Natalier & Fehlberg, 2015).

1.2.6 Cizota

Posledním z témat, které Mallett (2004) využívá na dokreslení vlastností a dimenzí domova, je cizota – „journeying“ (s. 77). Autorka tento pojem staví do spojitosti s domovem, protože odcházení z domova, cestování a vracení se domů vzbuzují pocit domova, závislosti nebo nezávislosti na něm a na rodině a přebývání či odcházení. Dovey (1985) dává cizotu do kontrastu k domovu, podobně jako bezdomovectví z toho důvodu, že pocit domova můžeme nabýt pouze v kontrastu s protikladem – tedy s cizotou či bezdomovectvím. Tento protiklad jde podle autorky doplnit ještě o protiklad pocitu domova a touhy po domově. Pociť domova bývá považován za samozřejmost a nemusí být plně uvědomělý, naproti tomu touha po domově je idealizovaná a plně uvědomělá (Dovey, 1985). V podobném duchu píše o domovu také česká filozofka Anna Hogenová (2008): „Jen z dálky se ukáže podstata domova. Jen z protikladu pochopíme domov.“ (s. 187) Podle Hogenové (2008; 2013) protiklad mezi cizotou a domovem zdůrazňuje domov jako něco známého, důvěrného a bezpečného – podobně jako Mallett (2004) přirovnává domov k útočišti. Již v odstavci o domovu jako útočišti byla uvedena kritika tohoto pojetí, hlavně z důvodu kulturních rozdílů (Jackson, 1995) a z důvodu odlišného pohledu například obětí domácího násilí (Wardhaugh,

1999). Jak Jackson (1995), tak Wardhaugh (1999) se však shodují, že ať už dobrovolná nebo nedobrovolná cesta z domova výrazně určuje pozdější vnímání domova a to, jak si člověk domov identifikuje a definuje.

Autoři prací o domově (Hayward, 1977; Mallett, 2004; Saunders & Williams, 1988; Tognoli, 1987; Wardhaugh, 1999) často upozorňují na fyzickou dimenzi nejen domova jako fyzického místa přebývání, ale rozšiřují toto pojetí do okolní čtvrti, města nebo dokonce země. Pojetí domova jako vlasti či rodného města však nebývá v souhrnných pracích výrazně zpracováno (Mallett, 2004; Saunders & Williams; Tognoli, 1987) a větší pozornost mu bývá věnována v souvislosti s migrací (Jackson, 1995). Vzhledem k zaměření této práce také není tématu domova jako vlasti věnována pozornost.

1.2.7 Genderové odlišnosti ve vnímání domova

Téma genderu nepatří k dimenzím a vlastnostem domova, jedná se však o důležitou problematiku navazující na pocit domova. V této části bude tematizovaná genderová odlišnost ve vnímání domova a domácího prostředí. Genderově rozdílné vnímání domova je komplexní otázkou, která zde bude pouze nastíněna, protože uvádí téma rozdílného vnímání domova jeho obyvateli, není však hlavním tématem této práce.

Na odlišné vnímání domova muži a ženami upozorňuje například Wardhaugh (1999), která se zabývá tematikou domácího násilí a sexuálního zneužívání v kontextu domova. Autorka zdůrazňuje problematiku pojetí domova jako bezpečného, jistého a důvěrného místa, protože pro oběti trestných činů v domácnosti toto rozhodně neplatí a jejich vnímání domova se kvůli nebezpečnému domácímu prostředí odlišuje od zde popsaného teoretického konceptu domova.

Ženy také domov vnímají komplexněji než muži, a navíc se v jejich vnímání objevuje více rozporů a ambivalence (Gurney, 1997). Ženy bývají znevýhodněny, co se bydlení týče, protože častěji žijí pod hranicí chudoby a častěji potřebují institucionální podporu (Saugeres, 2009). Více autorů tematizuje otázku rozdělení domácích rolí (Blunt & Dowling, 2008; Gurney, 1997; Johnson, 2020; Wardhaugh, 1999). Ženy se častěji i doma cítí být tlačeny do společenské role, která jim nemusí být vlastní – například pečovatelky, či hospodyně. Může se jednat o roli, kterou by si samy nezvolily, ale kvůli tlaku okolí ji musí zastávat (Blunt & Dowling, 2008; Johnson, 2020). Navíc ženy v tradičním pojetí domova nesou více zodpovědnosti za chod domácnosti, zároveň však mívají menší kontrolu a rozhodovací

právo. Pokud jsou kontrola a zodpovědnost za domácnost nerovnoměrně rozděleny, může se dostavit pocit útlaku a vytratit pocit bezpečí a domácí pohody (Blunt & Dowling, 2008; Gurney, 1997; Johnson, 2020; Saugeres, 2009).

Koncept domova představený v této kapitole pokládá teoretický základ následujícím kapitolám a představuje obecné východisko pro popis dětského pojetí domova. Výzkumy dětského pojetí domova vycházejí z práce Mallett (2004) a navazují na touto autorkou uvedené dimenze domova. Podobně jako se odlišuje vnímání domova mezi ženami a muži i dětský pohled na domov se liší. Děti zažívají jinak než dospělí kontrolu nad svým domácím prostředím a z rozhovorů s dětmi se ukazují i další odlišnosti v dětském pojetí domova (Davies & Christensen, 2018; James, 2013; Natalier & Fehlberg, 2015). Právě dětskému pojetí domova je věnována třetí kapitola této práce.

2 Střídavá péče a porozvodové uspořádání rodiny

2.1 Porozvodové uspořádání

Název první podkapitoly kapitoly druhé Česká legislativa umožňuje od roku 1998 (Trávníček, 2015) tři možnosti porozvodové péče o dítě, a to péči výlučnou, střídavou a společnou. Během soudního procesu by do rozhodování, do které formy péče o dítě bude dítě svěřeno, mělo být zahrnuto několik faktorů. Soud by měl dbát na zájmy dítěte a zohlednit jeho citové vazby k oběma rodičům, jeho dosavadní vývoj, jeho schopnosti a vlohy a také schopnost obou rodičů zabezpečit dítě a jeho zdravý vývoj. Soud by měl zvažovat i další rodinné vztahy dítěte, například se sourozenci nebo prarodiči. Dále je také bráno v potaz právo obou rodičů na styk s dítětem a informovanost o něm (zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník). O procesu rozhodování o péči o dítě se zmíněný zákon vyjadřuje v paragrafu 907, odstavci 2 takto:

(2) Při rozhodování o svěření do péče soud rozhoduje tak, aby rozhodnutí odpovídalo zájmu dítěte. Soud přitom bere ohled na osobnost dítěte, zejména na jeho vlohy a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, jakož i na citovou orientaci a zázemí dítěte, na výchovné schopnosti každého z rodičů, na stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě napříště žít, na citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším příbuzným i nepříbuzným osobám. Soud vezme vždy v úvahu, který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval a řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, jakož i to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje.

Jak uvádí a doporučuje například Novák (2013), ne vždy jsou v praxi tyto požadavky naplněny a autor ze své zkušenosti soudního znalce uvádí, že ačkoliv se soudci pokoušejí zájem dítěte zohlednit, v praxi je těžké zjistit, co přesně zájem dítěte je a jaká porozvodová péče bude pro jeho další vývoj nejlepší. Odborníci se shodují na tom, že porozvodová péče o dítě je poměrně složitá otázka, a aby soudní rozhodnutí bylo pro dítě opravdu přínosné, je nezbytné zvážit mnoho faktorů a vzít v potaz individuální situaci rodiny i dítěte (Novák, 2013; Matoušek, 2015). Náhled odborné a laické veřejnosti na střídavou péči také není jednoznačný a objevují se jak silné hlasy pro střídavou péči, tak proti ní (Novák, 2013; Matoušek, 2015; Pavlát, 2012). V následující části budou nejprve představeny jednotlivé modely porozvodové péče s důrazem na střídavou péči, na tomto místě jsou uvedeny i statistické údaje o modelech porozvodové péče jak v České republice, tak v některých státech Evropy a následně bude shrnuta literatura zabývající se dopadem střídavé péče na děti v porovnání s výlučnou péčí a úplnou rodinou.

2.2 Formy porozvodové péče o dítě

2.2.1 Výlučná péče o dítě

První forma péče je péče výlučná, při které o dítě primárně pečuje jeden z rodičů, v českém prostředí se častěji jedná o matku, a druhému rodiči, častěji otci, je určen styk s dítětem, jsou mu vyhrazeny dny, prázdniny, popřípadě určitý časový úsek, který má rodič právo s dítětem strávit (Trávníček, 2015). Nerezidentnímu rodiči je také soudem určena výše příspěvku, kterým přispívá rezidentnímu rodiči na výchovu a zabezpečení dítěte (Trávníček, 2015). Výlučná péče nemusí nutně znamenat, že dítě vidá jednoho rodiče tzv. „svátečně“ a tráví dobu výhradně v domácnosti toho druhého, avšak tento model je poměrně častý (Novák, 2013). Typicky se jedná o model, kdy dítě tráví většinu času v péči matky a jednou za dva týdny jede na víkend k otci, se kterým tráví také část letních, popřípadě dalších prázdnin a některé další vyhrazené dny během roku (Novák, 2013; Matoušek, 2015). V poslední době se objevuje tzv. výlučná péče s rozšířeným stykem (Trávníček, 2015). Tento model se velmi podobá střídavé péči, dítě tráví podobné množství času s oběma rodiči a střídá časové úseky v jejich domácnostech (Matoušek, 2015). Od střídavé péče se výlučná péče s rozšířeným stykem liší v zásadě pouze na právní úrovni tím, zda jsou primárním pečovatelem oba rodiče, nebo pouze jeden (Trávníček, 2015).

2.2.2 Střídavá péče

Druhou formou je střídavá péče. V posledních letech získává institut střídavé péče na oblíbenosti, ačkoliv se čísla stále pohybují pod 20 % rozvádějících se rodičů. Novák o střídavé péči píše: „střídavá péče je charakterizovaná jako svěřením dítěte v určitém přesně vymezeném časovém období do výchovy a péče jednoho rodiče a v následujícím časovém období naopak do výchovy a péče druhého z rodičů“ (Novák, 2013, s. 22).

Střídavá péče rozděluje péči o dítě mezi rodiče stejným nebo podobným dílem. Nemusí se vždy jednat o rozdělení času na dvě stejné poloviny, do střídavé péče spadají také případy, kdy jeden z rodičů pečuje o dítě 60 někdy dokonce 70 procent času (Nielsen, 2018; Steinbach, 2018; Novák, 2013). Dítě bydlí u obou rodičů po předem domluvenou dobu a střídá se mezi domácnostmi obou z nich. Obvyklá doba střídání je jeden týden, například Novák (2013) tento časový úsek také doporučuje jako nejlepší pro dítě z hlediska doby strávené s jedním, respektive bez druhého rodiče. Tento interval se také může lišit v návaznosti na věk dítěte, protože pro předškolní děti by odloučení od jednoho rodiče na délku jednoho týdne mohlo být velmi náročné a doporučuje se tedy zkrácení intervalu

střídání pouze na několik dní, popřípadě přistoupení na variantu výlučné péče s rozšířeným stykem (Novák, 2013; Trávníček, 2015).

Hlavním odlišným znakem výlučné a střídavé péče je, že při zavedení střídavé péče není určen primární pečovatel o dítě, ale oba rodiče jsou primárními pečovateli o dítě ve stanovených časových intervalech. Tím pádem ve formě výlučné péče vzniká nerezidentnímu rodiči vyživovací povinnost na dítě, kterou přispívá primárnímu pečovateli o dítě. V rámci střídavé péče však mohou být stanoveny příspěvky jednoho rodiče tomu druhému na vedení domácnosti nebo mohou oba rodiče navzájem platit výživné v různých výškách (Trávníček, 2015). V praxi je možné zřídit společný účet na výdaje spojené s dítětem, popřípadě se domluvit na měsíční částce, kterou si budou rodiče posílat. V případě velkého rozdílu finanční situace obou rodičů může být stanoveno výživné pouze jednomu z nich. Pokud je tedy jeden z rodičů ve značně lepší finanční situaci, bude na dítě přispívat nezávisle na zvoleném modelu porozvodové péče o dítě (Novák, 2013; Trávníček, 2015).

Pokud je u výlučné péče stanoven styk s nerezidentním rodičem pravidelně několik dní v týdnu, nemusí se pro dítě velmi lišit od střídavé péče. V tomto případě se tyto dva druhy péče liší v zásadě pouze legislativou týkající se rozhodovacího práva a financování potřeb dítěte (Trávníček, 2015).

2.2.3 Společná péče

Poslední nejméně užívanou formou péče je společná péče, která předpokládá péči o dítě v jedné domácnosti a soud nijak neupravuje porozvodovou formu péče o dítě. Nejčastěji je tento model volen u dětí na prahu dospělosti. Tento model také jako jediný může být soudem nařízen pouze za souhlasu obou rodičů. Pro ostatní druhy péče není souhlas obou rodičů podmínkou (zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník).

2.3 *Statistika střídavé péče v České republice a v Evropě*

Podle výroční zprávy Českého soudnictví (2020) se počet dětí ve střídavé péči každým rokem zvyšuje. V roce 2012 bylo v České republice svěřeno do péče obou rodičů pouze 5,2 % dětí, v roce 2019 to bylo 17,0 %. Naopak počet dětí, které jsou svěřeny do výlučné péče matky se postupně snižuje z 86,6 % v roce 2012 na 74,9 % v roce 2019. Procenta svěřených dětí do společné péče obou rodičů a do výlučné péče otce zůstaly v těchto letech konstantní (výroční statistická zpráva české soudnictví, 2020). Tyto statistiky naznačují, že se v České republice, podobně jako v dalších západních zemích, upouští od

modelu výlučné péče jednoho rodiče, většinou matky, ve prospěch svěření dítěte do péče obou rodičů, ačkoliv jsou tato čísla v porovnání se západní Evropou poměrně nízká a většina dětí procházejících rozvodem končí ve výlučné péči matky. Statistiky o rozhodování soudů nezahrnují konkrétní podobu péče a nezohledňují rozsah styku s nerezidentním rodičem, proto se zde ztrácí údaje o tom, kolik dětí se fakticky nachází v režimu pravidelného střídání dvou domácností rodičů.

Stoupající oblibu institutu střídavé péče lze pozorovat v západní Evropě. Největší podíl dětí svěřených do střídavé péče je ve Skandinávii, kde dosahuje až k 40 % ve Švédsku (Bergström et al., 2015 s. 769), 30 % v Norsku (Kitterød & Wiik, 2017, s. 561) a cca 20 % v Dánsku (Spruijt & Duindam, 2009, s. 66). V dalších zemích západní Evropy jsou čísla srovnatelná s Českou republikou, například 12 % ve Velké Británii (Harris-Short, 2010, s. 258) nebo 15 % ve Španělsku (Solsona & Spijker, 2016, s. 302). Překvapivě nízká procenta střídavé péče se objevují v Německu, kde je pouze 4–5 % dětí svěřeno do střídavé péče (Walper, 2016, s. 107.). Zatím neexistuje ucelená celoevropská statistika, která by uváděla a porovnávala data dětí svěřených do různých druhů porozvodové péče v celé Evropě. Celkově však ze sesbíraných dat vyplývá stejný trend jako u nás a to, že stoupá podíl střídavé péče nebo podobných modelů, kdy se na péči o dítě podílejí oba rodiče (Nieuwenhuis, 2020). Stejně jako dostupné statistiky také studie k tématu střídavé péče pocházejí hlavně ze zemí západní Evropy, popřípadě Severní Ameriky a Austrálie (Steinbach, 2019). Legislativní úprava porozvodové péče o děti je rozdílná v jednotlivých státech a také procento času stráveného s jedním rodičem se liší (Nieuwenhuis, 2020). Rozdělení času mezi rodiče se pohybuje od rovnocenného rozdělení na 50 % času tráveného v domácnosti jednoho rodiče k nerovnoměrnému rozdělení na pouze 25 či 30 % s nerezidentním rodičem (Berman & Danebeck, 2020).

2.4 Dopad střídavé péče na děti

2.4.1 Předchozí práce věnované střídavé péči

V posledních letech roste počet rozsáhlých studií a systematických přehledů k tématu střídavé péče. Zde jsou zmiňovány hlavně metaanalýza provedená Baude et al. (2016) a systematické přehledy uvedené Nielsen (2018), Steinbach (2019) a Berman a Danebeck (2020). V českém prostředí napsal přehled literatury k tématu střídavé péče Pavlát (2011 a 2012). Kromě souhrnných studií se také objevují studie s národním rozsahem čítající řádově desítitisícové vzorky ze Švédska (Bergström et al., 2013, 2015), Dánska (Hjern et al.,

2021) nebo dokonce z 37 západních zemí (Steinbach et al., 2021). Vzorke ostatních studií se pohybují v tisících (Hodáčová et al., 2015; Turunen, 2017) či stovkách (Augustijn, 2021a, 2021b; Mičková, 2019; Rejaän et al., 2021). Všechny tyto studie jsou zaměřené na spojitost rodinného uspořádání a prospívání dítěte. Téma prospívání dítěte je často spojováno s psychickým zdravím (Augustijn, 2021b; Hjern, et al., 2021; Nielsen, 2018; Rejaän et al., 2021), mírou stresu (Augustijn, 2021a; Turunen, 2017), jejich well-beingem a životní spokojeností (Hodáčová et al., 2015; Steinbach et al., 2021) nebo přímo komunikací v rodině (Hodáčová et al., 2015; Mičková, 2019). Střídavá péče bývá ve studiích srovnávána buď s výlučnou porozvodovou péčí (Augustijn, 2021a, 2021b; Baude et al., 2016; Turunen, 2017; Nielsen, 2018), popřípadě bývají přidávána data sesbíraná od dětí v úplných rodinách (Bergström et. al., 2015; Hjern et al., 2021; Hodáčová et al., 2015; Mičková, 2019; Steinbach et al., 2021).

Autoři se shodují na limitacích studií. Nejčastěji se potýkají se specifitou skupiny rodičů volících střídavou péčí a její odlišností od zbytku rozcházejících se párů (Baude et al., 2016; Berman & Daneback, 2020; Nielsen, 2018; Steinbach, 2019) a nejasnou definicí střídavé péče, popřípadě její odlišností v různých státech. Nielsen (2018) a Baude et al. (2016) zahrnují do svých prací děti trávící 30-50 % času s jedním rodičem. Steinbach (2019) a stejně tak Berman a Daneback (2020) dokonce připouštějí rozdíl v jednotlivých rodinách 25–50 % stráveného času s jedním rodičem. Většina studií tento rozsah kopíruje (Augustijn, 2021a a 2021b; Bergström et al., 2015, Hjern et al., 2021; Rejaän et al., 2021), pouze málo z nich se zabývá dětmi v mezi rodiče rovnoměrně časově rozdělené péči (Steinbach et al., 2021).

V českém prostředí zatím bylo tématu střídavé péče věnováno poměrně málo prací. Pavlát (2011 a 2012) napsal systematické přehledy zahraniční literatury přímo k tématu střídavé péče, dále pak Trampotová a Lacinová (2015) věnovaly přehledovou studii tématu vtahování dítěte do konfliktu mezi rodiči. Ze studií zde byla zmíněna Hodáčová et al. (2015) věnující se rodinnému uspořádání a životní spokojenosti dětí a slovenská autorka Mičková (2019) zkoumající souvislost vztahů adolescentů s rodiči a porozvodového rodinného uspořádání. Dále se tématu rozvodu a pohledu dětí na rozvod věnovala Uholyeva (2017; 2019) a za zmínku stojí několik závěrečných prací zabývajících se například právním pohledem (Argalášová, 2019; Fialová, 2018; Konečná, 2021), názorem odborníků (Müllerová, 2019) nebo vztahy ve znovusložených rodinách (Němcová, 2020).

2.4.2 Výsledky studií

Baude et al. (2016), Bergström et al. (2015) a Nielsen (2018) se shodují, že ačkoliv rozdíly mezi skupinou dětí ve střídavé a výlučné péči nejsou jednoznačné, obecně lze říct, že děti ve střídavé péči jsou na tom o něco lépe než děti ve výlučné péči jednoho rodiče. Všechny tyto práce uvádějí podobné faktory, vstupující do vztahu péče o dítě a jeho psychického prospívání (Baude et al., 2016; Bergström, 2015; Nielsen, 2018). Nielsen (2018) tyto faktory shrnuje do tzv. „PIC“ osy, tedy parenting = rodičovství, income = rodinný příjem a conflict = konflikt (s. 248). Podle Autorky mají z „PIC“ faktorů na prospívání dítěte po rozpadu rodiny největší vliv vztahy s rodiči, a to jak před rozpadem rodiny, tak po něm. Autorka tuto skutečnost přímo spojuje se střídavou péčí, která umožňuje nejen kvantitativní, ale i kvalitativní rozvoj vztahů s oběma rodiči. Tento názor podporují také studie Mičkové (2019) a Rejaän et al. (2021). Mičková (2019) uvádí, že v porovnání s výlučnou péčí měli adolescenti ve střídavé péči lepší otevřenější vztahy a kvalitnější způsob komunikace s rodiči. Rejaän et al. (2021) dochází k názoru, že vztah nekvalitní vztah rodiče a dítěte po rozpadu rodiny významně přispívá jak k internalizovaným tak externalizovným problémům mezi adolescenty. Podobně jako mnoho dalších autorů (Baude et al., 2016; Bergström et al., 2015; Steinbach, 2019) upozorňuje Nielsen (2018) na problematiku vyššího rodinného příjmu u skupiny rodičů volících střídavou péči a méně konfliktní vztahy mezi nimi. Tyto faktory ale Nielsen (2018) nepovažuje za tak významné ve vztahu k prospěchu dětí jako vztahy s rodiči.

Naproti tomu Steinbach (2019) a Steinbach et al. (2021) považují rozdíl ve výši rodičovského příjmu a přítomnost méně konfliktů u skupiny dětí ve střídavé péči za tak významnou, že jim připisují rozdíly ve výsledcích dětí ve střídavé a výlučné péči a jsou toho názoru, že při interpretaci se nelze odvolávat na střídavou péči jako takovou, ale právě na odlišnost rodin, které tento model volí (Steinbach, 2019; Steinbach et al., 2021). Zajímavé však je, že ve studii Steinbach et al. (2021) adolescenti, kteří byli v přesně napůl rozdělené střídavé péči rodičů, reportovali větší životní spokojenost než adolescenti v asymetricky rozdělené střídavé péči. Podobný efekt reportovala i Baude et al. (2016). Když však byly vzaty v potaz jiné rodinné faktory, zvláště kvalita vztahů v rodinném systému a socio-ekonomická situace rodiny, rozdíly ztratily statistickou významnost (Baude et al., 2016).

Turunen (2017) se snažil problematiku rozdílů u skupiny dětí ve střídavé a výlučné péči ve svém výzkumu zohlednit a uvádí, že děti ve střídavé péči zažívají méně stresu než děti žijící s jedním rodičem. Tyto výsledky dokonce zůstávají konstantní s různými

charakteristikami skupin jako finanční situace rodiny nebo konfliktnost vztahu rodičů. Turunen (2017) však připouští, že vzhledem k tématu péče o dítě, nedošlo k náhodnému výběru respondentů, což se mohlo na výsledcích projevit. Studie Augustinij (2021a) výsledky výzkumu Turunena (2017) nereplikuje. Augustinij (2021a) také zkoumala míru stresu u dětí ve střídavé a výlučné péči a nenašla statisticky významný rozdíl mezi jednotlivými skupinami. Data autorka interpretuje tak, že obě skupiny zažívají podobnou míru stresu, avšak způsobenou různými stresory. U dětí ve střídavé péči se jedná zejména o stresory spojenými s organizačními otázkami ohledně bydlení dítěte s oběma rodiči s oddělených domácnostech (Augustinij, 2021a). Na druhé straně se autorka zabývala otázkou psychických problémů dětí ve střídavé péči a ke sběru dat využila stejnou skupinu dětí jako v předešlé studii, a došla k rozdílným závěrům (Augustinij, 2021b). Data této druhé studie ukazují, že děti ve střídavé péči vykazují méně psychických problémů než děti ve výlučné péči jednoho rodiče, k podobným výsledkům dochází také Hjern et al. (2021). Autoři zmiňují důležitou funkci rodičů v životech dětí v utváření stabilního a bezpečného domácího prostředí a rozpad rodiny jako faktor, který stabilitu domova ohrožuje. Pokud však rodiče péči o dítě sdílejí a dítě je v kontaktu s oběma rodiči, pozitivní vztah s nimi oběma pomáhá pocít jistoty a bezpečí obnovit. Autoři znovu upozorňují na pozitivní vztah s rodiči jako na důležitý faktor psychické pohody a psychického zdraví dítěte po rozpadu rodiny. České autorky Hodáčová et al. (2015) interpretují sebraná data s tím, že na životní spokojenosti dětí se více než rodinné uspořádání podepisuje konfliktnost v rodině, nízká kvalita vztahů s rodiči, a zvláště kvalita vztahu s otcem. Také Němcová (2020), která věnovala svou závěrečnou práci tématu znovusložených rodin a výchovných rodičovských stylů, uvádí, že kvalitní vztahy v rodinném systému a výchovné styly vlastních i nevlastních rodičů spojené s kladným emočním vztahem přispívají k průměrně vyšší psychické pohodě dětí v rodině.

2.4.3 Shrnutí dopadů střídavé péče na děti

Zde zmíněné závěry studií lze interpretovat tím způsobem, že prospěšnost střídavé péče nezáleží pouze na institutu střídavé péče jako takové, ale na dalších faktorech, které do rodinného systému zasahují a jsou s ním spojené. Mezi tyto faktory patří socioekonomický status rodiny (Bergström 2015; Nielsen, 2018; Steinbach 2019), který se opakovaně ukazuje vyšší u rodiny volící střídavou péči v porovnání s výlučnou péčí. Díky vyššímu socioekonomickému statusu má dítě obvykle více možností a lépe prosperuje (Baude et al., 2016; Bergström, 2015; Steinbach, 2019; Steinbach et al., 2021). Dalším důležitým faktorem je méně konfliktů ve vztahu rodičů a také ve vztahu rodič – dítě (Baude et al., 2016; Nielsen,

2018; Rejaän et al., 2021; Steinbach, 2019). Vystavení konfliktům rodičů se pro děti ukazuje být velmi stresovou situací a někteří odborníci odrazují rodiče od střídavé péče, pokud je jejich vztah vysoce konfliktní. Přítomnost rodičovského konfliktu je vnímána jako rizikovější faktor, než omezení kontaktu s jedním z rodičů (Nielsen, 2014; Novák, 2013). Posledním a nejdůležitějším faktorem je vztah rodiče a dítěte (Nielsen, 2018; Hodáčová et al., 2015). Nezávisle na interpretaci výsledků studií se autoři shodují na významnosti vztahu rodiče a dítěte jak před rozpadem rodiny, tak po něm. V některých studiích se ukazuje, že právě zachování vztahu funguje jako protektivní faktor proti stresu, který rozpad rodiny způsobuje (Augustin, 2021b; Hjern et al., 2021; Rejaän et al., 2021), případně autoři lepší prospívání dětí odvozují přímo od kvalitního vztahu dítěte s rodičem (Hodáčová et al., 2015; Steinbach, 2019; Steinbach et al., 2021). Děti, které měly jak před rozpadem rodiny, tak po separaci rodičů kvalitní vztah s oběma z nich, prospívají lépe a opakovaně vykazují méně psychických problémů (Nielsen, 2018; Rejaän et al., 2021; Steinbach 2019), naopak nekvalitní a konfliktní vztahy po separaci rodičů přispívají ke zhoršení psychických problémů, školního prospěchu a chování (Rejaän et al., 2021). Lze tedy říct, že rodiče, kteří chtějí svým dětem rozpad vlastního vztahu usnadnit a pomoci jim s přizpůsobením se novému rodinnému systému, mají možnost dítě podpořit zaměřením se na vlastní vztah s dítětem a na kvalitu tohoto vztahu. V tomto kontextu bývají ve studiích opakovaně zmiňovány vztahy dětí s otcem, protože o ně při rozpadu vztahu rodičů děti častěji přichází (Hodáčová et al., 2015; Steinbach 2019). U vztahu s otcem však nelze určit, zda kvalitnější vztahy s ním vedou k častější volbě střídavé péče nebo zda střídavá péče vede ke kvalitnějšímu vztahu s otcem. Nielsen (2018) a Mičková (2019) u vztahů s rodiči uvádí, že střídavá péče umožňuje rozvoj kvalitních vztahů s rodiči, ale zároveň, že je nutné na kvalitu vztahů dbát již před separací rodičů, aby bylo možné tyto vztahy dále rozvíjet.

Téma vztahů dětí s rodiči po rozpadu rodičovského vztahu a rozdělení domácností bude znovu zmíněno v následující kapitole věnované dětskému pojetí domova. I zde se ukazuje, že vztahovost hraje v životě dětí a jejich vnímání domova významnou roli a vztahy rodič – dítě jsou zásadní pro pocit jako doma v domácnostech rodičů.

3 Domov očima dětí v porozvodovém uspořádání

Domov dětí po separaci rodičů stejně jako takto nově utvořená rodinná konstelace vykazuje určitá specifika. Děti se pohybují mezi dvěma domácnostmi, někdy dokonce dvěma novými rodinnými systémy a dvěma soubory pravidel (Natalier & Fehlberg, 2015; Novák, 2013; Matoušek, 2015). Dále se musí znovu zorientovat v nově vzniklém systému, najít vlastní místo a předefinovat svoje vztahy s oběma rodiči. V těchto vztazích se také často objevují konflikty, a to jak mezi separovanými rodiči, tak mezi rodiči a dětmi (Francia & Millea, 2019). Dalším specifikem dětí separovaných rodičů je rozdělení domácností matky a otce. Po separaci rodičů dochází k různé kombinaci nových a starých míst bydlení podle dohody a finanční situace rodičů a dítě se tak musí přizpůsobit úplné změně bydliště nebo rozšíření z jedné na dvě oddělené domácnosti separovaných rodičů (Campo et al., 2020; Francia & Millea, 2019; Walker, 2020). Stejně jako bydliště se i domov může rozdělit do dvou oddělených domácností, ke kterým přibude přesun mezi nimi, podle Merla a Nobels (2019) mohou děti celý tento multifokální systém vnímat jako domov, který se tak stává fluidnější a rozostřuje se ohraničení fyzického místa domova. Po separaci rodičů však také může dojít k situaci, že dítě se po rozdělení domácností cítí doma pouze v jedné z domácností rodičů, nejčastěji u matky, a u druhého rodiče se cítí jako na návštěvě a nepovažuje jeho bydliště za svůj domov (Francia & Millea, 2019; Walker, 2020).

Témata pocitu domova po rozpadu rodiny a separaci rodičů bylo zatím věnováno pouze poměrně malé množství výzkumů, které probíhaly během posledních deseti let. Výzkumy k tomuto tématu (Campo et al., 2020; Fehlberg et al., 2018; Francia & Millea, 2019; Merla & Nobels, 2019; Walker, 2020) bývají prováděny kvalitativně v podobě rozhovorů s respondenty. Fehlberg et al. (2018) a Campo et al. (2020) prováděli rozhovory přímo s dětmi mezi 8 a 18 rokem a velikost vzorku byla 22 dětí u Fehlberg et al. (2018) a 65 dětí u Campo et al. (2020). Merla a Nobels (2019) pracovaly pouze s dvěma dětmi a jejich rodinami. Francia a Millea (2019) a Walker (2020) zvolily retrospektivní rozhovory s mladými dospělými ohledně doby po separaci jejich rodičů. Vzorek Francia a Millea (2019) čítal 17 respondentů ve věku 16–27 let a vzorek Walker (2020) byl složen z 15 mladých dospělých ve věku 18 až 26 let.

Odpovědi respondentů byly kvalitativně zpracovány a autoři z nich vybraly opakující se témata, které ukazují na společné prožitky pocitu domova dětí po separaci rodičů. Respondenti všech zmiňovaných výzkumů pocházely z rodin, které prošly separací rodičů a

na to navázanými změnami, děti ve střídavé péči se však objevovaly v menšině, ve vzorcích dominovali respondenti ve výlučné péči matky.

Podobně jako Mallett (2004) poukázala na několik důležitých charakteristik, které vytvářejí pocit domova, i z rozhovorů s respondenty bylo možné identifikovat několik charakteristik, které se pro ně v jejich situaci zdají být pro pocit domova, nebo jeho absenci rozhodující.

Téma, které se mezi respondenty nejčastěji opakuje jsou vztahy s rodiči a vztahy vzniklé příchodem nových partnerů rodičů (Campo et al., 2020; Fehlberg et al., 2018; Francia & Millea, 2019; Walker, 2020). Další velmi frekventovaně zmiňované téma byla fyzická a materiální podoba domova (Campo et al., 2020; Fehlberg et al., 2018; Francia & Millea, 2019; Walker, 2020), do které patřily i osobní předměty, jejich uložení a kontrola (Fehlberg et al., 2018; Walker, 2020). Jak již bylo řečeno téma přesunu mezi domácnostmi je typické pro tematiku rodiny po separaci rodičů a ve výpovědích respondentů se přirozeně hojně vyskytovalo (Francia & Millea 2019; Merla & Nobels, 2019; Walker, 2020). Dále se mezi dotazovanými objevovala problematika pocitu pohody a komfortu (Campo et al., 2020; Fehlberg et al., 2018; Francia & Millea, 2019; Walker 2020) a pocitu bezpečí (Campo et al., 2020). Okrajově se dotazovaní zmiňovali také o sociálních kontaktech mimo domov a možnosti trávení volného času, zvláště však v případě, že v těchto oblastech došlo rozpadem rodiny ke změně způsobené změnou bydliště (Walker, 2020). Překvapivě respondenti netematizovali rozdílnost pravidel v domácnostech rodičů a jejich různé styly výchovy. Stejně tak rozdílné finanční zabezpečení rodičů po separaci se ve výpovědích respondentů objevovalo pouze sporadicky, finance byly zmíněny například jako příčina rodičovských konfliktů (Francia & Millea, 2019).

Další část kapitoly je věnována podrobnějšímu náhledu do charakteristik, které respondenti vnímali jako zásadní při tvorbě či ztrátě pocitů domova u jednoho nebo obou rodičů. Do těchto charakteristik jsou zahrnuty rodinné vztahy, fyzická a materiální podoba domova, přesuny mezi domácnostmi, pocit pohody a komfortu a pocit bezpečí.

3.1 Rodinné vztahy

Nejvýrazněji byla s pocitem domova spojována vztahová dimenze pocitu domova. Respondenti ve výzkumech k tomuto tématu uváděli celé spektrum zkušeností a prožitků v nové vztahové konstelaci po rozpadu vztahu rodičů. Téma, které se však opakovalo, byl

rodičovský konflikt, který respondentům pocit domova narušoval nezávisle na domácnosti, ve které probíhal (Campo et al., 2020; Fehlberg et al., 2018; Francia & Millear, 2019). Rodičovské konflikty obvykle eskalovaly okolo organizačních záležitostí týkajících se dětí, a to je obíralo o pocit jistoty, bezpečí a sounáležitosti (Francia & Millear, 2019).

Dalším důležitým tématem bylo rozšíření rodiny o nové partnery rodičů, případně jejich děti. Obvykle z otcovy strany přítomnost nových členů domácnosti vedla u dětí z prvního vztahu k odcizení, ochlazení vztahů, a tak i ztráty pocitu domova v domácnosti otce (Francia & Millear, 2019; Walker, 2020). U matky se zhoršení vztahů objevovalo méně. Jedním z důvodů mohlo být lepší zvládnutí rozšíření rodiny matkou (Francia & Millear, 2019), ale také větší množství času, které děti v domácnosti matky v poměru s domácností otce a jeho druhé rodiny trávily (Campo et al., 2020; Francia & Millear, 2019; Walker, 2020).

Na druhou stranu bývala pozitivně hodnocena snaha rodiče (matky i otce) zapojit dítě do rodinného života, buď materiálními projevy, například účastí na dekoraci či možností přinést si vlastní předměty (Walker, 2020), nebo snahou věnovat se dětem (Francia & Millear, 2019).

Podobně jako James (2013) poukázala na důležitost každodenních, všedních aktivit, které vedou k zažívání pocitu domova, i ve výzkumu Francia a Millear (2019) a Campo et al. (2020) respondenti spojovali pocit domova více s obyčejnými činnostmi než s výjimečnými aktivitami. Ve studii Campo et al. (2020) se dokonce objevil případ, kdy respondent rozděloval pocit domova na spojení s fyzickou rezidencí matky a vztahovou blízkostí otce. Domov pro něj byl vázán na místo, kde bydlela matka, protože se jednalo o dům z doby před rozpadem rodiny, ale vztahovou dimenzi domova spojoval s otcem, protože s ním měl bližší vztah a upřednostňoval volnočasové aktivity v jeho přítomnosti. Nová rezidence otce se pro něj ale domovem nestala kvůli přítomnosti nové partnerky otce a nedostatku soukromí.

Ačkoliv rodinné vztahy stojí v jádru domova a děti i dospělí tuto skutečnost reflektují (Campo et al., 2020; James, 2013; Mallett, 2004; Palludan & Winther, 2017), k uchopení pocitu domova a popisu sociálních vztahů jeho obyvatel respondenti často používali materiální podobu domova (Merla & Nobels, 2019; Walker, 2020), společné aktivity (Campo et al., 2020; Francia & Millea, 2019), či další situace z rodinného života, které průběh vztahů demonstrovaly (Campo et al., 2020; Francia & Millea, 2019; Merla & Nobels, 2019). Pro děti ze separovaných rodin se objevuje prostor přesunu mezi domácnostmi, který nabízí příležitosti pro konflikty a hádky a vstupuje tak, většinou negativně, do domova dětí z rozdělených rodin (Campo et al., Francia & Millea, 2019; Merla & Nobels, 2019; Walker, 2020). Následující části proto budou věnovány jak materiální stránce domova, tak prostoru přesunu mezi domácnostmi s ohledem na návaznost na rodinné vztahy.

3.2 Fyzická a materiální podoba domova

Z výzkumů (Campo et al., 2020; Fehlberg et al., 2018; Merla & Nobels, 2019; Walker 2020) vyplývá, že fyzická a materiální podoba domova pro děti hraje velkou roli, protože skrze materiální znaky domácnosti, její uspořádání, to, zda mají děti vliv na uspořádání domácnosti, zda mají vlastní pokoj, jeho podobu a vlastní předměty, děti rozumí rodinným vztahům, svému postavení v rodině a tím si utvářejí pocit domova, nebo o něj přicházejí. Jak již bylo naznačeno ve dříve zmíněných pracích (Hatfield, 2010; Davies & Christensen, 2018; Palludan & Winther, 2017;), dětské vnímání domova se liší od toho dospělého a materiální podoba domova, zvláště dětského pokoje, a osobní předměty jsou pro ně velmi důležité za prvé jako komunikátoři sociálních vztahů a jejich uspořádání (Campo et al., 2020; Fehlberg et al., 2018; Merla & Nobels, 2019; Walker 2020) a za druhé jako způsob ulehčení, nebo ztížení přesunu, změny místa bydliště (Hatfield, 2010, Merla & Nobels, 2019) nebo domácího soužití s ostatními členy domácnosti (Davies & Christensen, 2018; Merla & Nobels, 2019; Palludan & Winther, 2017). Osobní předměty dětí fungují jako připomínky na předešlý domov, pokud děti byly nuceny bydliště změnit, a pomáhají jim udržet si pocit předešlého domova nebo mohou pomoci navodit pocit ideálního domova, pokud jejich děti stěhováním ztratily (Campo et al., 2020; Hatfield, 2010).

Respondenti z výzkumu Walker (2020) uváděli, že pocit domova u nerezidentního rodiče pro ně byl často zmařen tím, že neměli vlastní prostory, možnost uložit si vlastní oblečení a další předměty a neměli vliv na uspořádání domácnosti, na její chod a tím se nepodíleli na společném soužití. K těmto případům docházelo obvykle v uspořádání, kdy děti navštěvovaly otce přes víkend a byly ve výlučné péči matky. Domácnost otce byla často omezená místem a dítě bylo nucené obývat společné prostory a sdílet pokoj s otcem. Do domácnosti otce také častěji přibyla nová partnerka otce a její děti. Z těchto důvodů se děti u otce častěji cítily jako na návštěvě, a ne jako doma.

Také Merla a Nobels (2019) u svých dvou respondentek zjišťují, že pokud jim byla poskytnuta možnost přinést do domácnosti osobní předměty, podílet se na vzhledu domácnosti a ujasnit si vlastní status v novém uspořádání rodiny, cítily se v domácnosti otce lépe a vnímaly jeho domov pozitivně a přátelsky. Autorky z rozhovorů vyvozují, že obě dívky, které byly respondentkami, nevnímaly dva domovy, ale jeden multifokální domov, čítající dvě místa a transitní prostor mezi nimi.

Z těchto prací vyplývá, že pocit domova u dětí je možné podpořit zahrnutím jich do procesu uspořádávání nového domova, možností vlastních, soukromých prostor a místem na uložení osobních předmětů, i těch, které připomínají bývalého partnera nebo jeho domácnost. Zvláště vlastní prostory a předměty se pro děti ukázaly být v procesu reorganizace domácností a rodinného života důležité, protože pomáhaly dětem zachovat si pocit známého a důvěrného, a skrze to i domova (Hatfield, 2010; Merla & Nobels, 2019; Walker, 2020).

3.3 Přesun mezi domácnostmi

Merla a Nobels (2019) do konceptu domova zahrnují nejen domácnosti obou rodičů, ale také prostor přesunů mezi nimi. I další autoři (Campo et al., 2020; Francia & Millea, 2019) zmiňují přesuny mezi domácnostmi jako něco, co do vnímání domova dětí, a zvláště jejich vztahů s rodiči zasahuje. Tranzitní prostor byl pro respondenty obvykle ukazatelem negativních vztahů mezi rodiči a místem konfliktů (Francia & Millea, 2019). Pokud rodiče odmítali přijít do kontaktu se svým partnerem, byly děti nuceny přesouvat se mezi domácnostmi samy. Pro děti byly přesuny náročné, stresující a negativně se podepisovaly na jejich vnímání domova, protože se díky způsobeným problémům a odmítavosti rodičů cítily upozaděné, nedůležité a nevyslyšené (Francia & Millea, 2019). Pokud respondenti měli s jedním nebo s oběma z rodičů konfliktní vztah, problematické tranzity mezi

domácnostmi konfliktnost vztahu akcentovaly a prohlubovaly propast mezi respondentem a rodičem. V těchto případech nebylo zřejmé, že by respondenti zahrnovali do pojetí domova i přesun mezi domácnostmi, což může být spojeno s tím, že ve zde zmiňovaných výzkumech respondenti obvykle vnímali jako domov pouze bydliště jednoho z rodičů, nejčastěji matky, v jejíž výlučné péči respondenti byli (Campo et al., 2020; Francia & Millea, 2019; Walker, 2020).

Na druhé straně Merla a Nobels (2019) přináší příklad, kdy děti nevnímaly přesuny mezi domácnostmi s většími obtížemi. Děti negativně komentovaly pouze komplikace spojené s přenášením osobních předmětů, samotný přesun vnímaly jako součást pojetí domova, hlavně jako spojku mezi dvěma domácnostmi. Tranzitní prostor děti dokonce zahrnovaly do svého pojetí domova stejně jako obě domácnosti rodičů. V těchto případech se nejednalo o konfliktní přesuny a rodiče dětí spolu komunikovali bez hádek. Pro děti se tak přesun stal přirozenou součástí domova a rutiny. Bez problémů se přizpůsobily nové situaci a upravily i své vnímání domova, do kterého tranzity zahrnuly jako přirozenou součást (Merla & Nobels, 2019).

Přirozeně patří přesuny mezi domácnostmi rodičů k rutinně dětí ve střídavé péči. Zde zmíněné příklady ukazují, že tyto přesuny mohou probíhat jak bezkonfliktně a poklidně (Merla & Nobels, 2019), tak za přítomnosti hádek, stresu a pro děti nepříjemných situací (Francia & Millea, 2019; Walker, 2020). Tyto přesuny mohou být prostorem konfliktů mezi rodiči dokonce v případech, kdy jsou domácnosti rodičů bezkonfliktní a rodiče spolu bezproblémově komunikují, což přináší do života dětí stres a problémy (Bergström et al., 2013; Nielsen, 2014; Steinbach, 2019).

Jak v případě, kdy je přesun mezi domácnostmi součástí koncepce domova (Merla & Nobels, 2019), tak v případě, kdy se jedná pouze o doplňující prvek (Campo et al., 2020; Francia & Millea, 2019; Walker, 2020), výpovědi respondentů ukazují, že se jedná o důležitou součást života dětí separovaných rodičů, která se na jejich vnímání domova v mnoha případech negativně podepisuje. Někteří odborníci (Novák, 2013; Matoušek, 2015) proto doporučují rozcházejícím se rodičům zahrnout předávání dětí do rozvodové dohody, aby se konfliktům co nejvíce předcházelo a děti tak byly ušetřeny opakovaných stresových konfliktních situací.

3.4 *Pocit pohody a komfortu*

Někteří respondenti ve studii Campo et al. (2020) navazovali na vztahovou dimenzi pocitu domova pocity pohody a komfortu. Pro respondenty bylo důležité, že měli možnost vlastního prostoru a autonomie v něm. Bylo pro ně důležité mít možnost stáhnout se ze sociálního prostoru do soukromí vlastního prostoru a dělat si, co sami chtěli. Pocity komfortu a pohody se u jedné respondentky objevovaly napříč několika domácnostmi, a co reflektovala jako důležitý faktor, byly rodinné vztahy, ve kterých jí bylo umožněno být sama sebou a byla jí dána autonomie rozhodovat o svých aktivitách a vlastním prostoru (Campo et al., 2020). Kontrolu nad vlastním prostorem a pocit pohody zmiňovali i respondenti napříč ostatními výzkumy (Fehlberg et al., 2018; Francia & Millea, 2019; Walker, 2020) ve spojitosti s tím, zda měli nebo neměli k dispozici vlastní prostor. Pociť pohody se obvykle vytrácel, pokud respondenti neměli k dispozici vlastní prostory a také v přítomnosti druhého partnera rodičů, případně jeho dětí. Obvykle se jednalo o případy, kdy dětem nebyl vyhrazen jejich prostor, neměly možnost podílet se na rozhodování a na každodenním chodu domácnosti a u jednoho z rodičů se cítily jako na návštěvě, a ne jako doma (Campo et al., 2020; Francia & Millea, 2019; Walker, 2020). Pociť pohody a komfortu byl pro děti vytvořen ve chvíli, kdy se účastnily všedních aktivit spojených s chodem domácnosti a měly vlastní místo a prostor, nad kterým měly kontrolu a ve kterém mohly prožívat pocit svobody a pocit být sám sebou. Jak již bylo dříve uvedeno, možnost být sám sebou, kontrola nad prostorem a pocit svobody ve vlastním prostoru jsou zásadní pro pocit domova (Hayward, 1977; Mallett, 2004; Saunders & Williams, 1988). Děti však kvůli prostorovému uspořádání, nedostatku místa a nezapojení do společných aktivit o tento pocit přicházely a v tom případě reflektovali respondenti skutečnost, že si v domácnosti jednoho z rodičů nevytvořily domov a vnímaly pobyt u něj jen jako návštěvu (Campo et al., 2020; Francia & Millea, 2019; Walker, 2020).

3.5 *Pocit bezpečí*

Pocit bezpečí v mnoha výpovědích souvisel s pocitem pohody a komfortu (Francia & Millea, 2019; Walker, 2020). Campo et al. (2020) vyhradili pocitu bezpečí více prostoru. Ve vzorku tohoto výzkumu se však jednalo z velké části o respondenty, kteří zažívali domácí násilí a jejich výpovědi, zvláště ohledně tématu pocitu bezpečí, odkazovaly k zážitkům domácího násilí a k vytvoření bezpečného místa separací rodičů a v některých případech i přerušáním kontaktu s otcem (Campo et al., 2020). Autoři výzkumu poukazují na tento rozdíl a navazují na to myšlenkou, že pocit bezpečí se pro děti stává významným ve chvíli,

pokud o něj přijdou. V ostatních výzkumech pocit bezpečí nehrál velkou roli a respondenti jej zmiňovali jen jako doplněk pocitu jako doma v kontrastu k pocitu jako na návštěvě u jednoho z rodičů (Francia & Millea, 2019; Merla & Nobels, 2019; Walker, 2020).

3.6 *Shrnutí pocitu domova u dětí v porozvodovém uspořádání*

Pocit domova je individuální fenomén, který je nutné vnímat v kontextu specifické situace jedince a jeho subjektivního vnímání. Děti po separaci rodičů se nacházejí v nestandardní životní situaci, které jsou nucené se přizpůsobit a zvyknout si na ni (Natalier & Fehlberg, 2015). Ačkoliv je separace rodičů společná všem těmto dětem, jejich individuální zkušenosti bývají velmi odlišné a do konečného uspořádání jejich domova a rodinných vztahů vstupuje mnoho faktorů (Natalier & Fehlberg, 2015; Francia & Millea, 2019; Walker, 2020). Nejvýraznější faktory jsou nové uspořádání rodiny, časové rozdělení péče o ně, přítomnost konfliktů, změna bydliště, finanční stránka rodičů, přítomnost nových partnerů a případně i jejich dětí a další okolnosti, na které dítě obvykle nemá vliv a musí se jim přizpůsobit (Campo et al., 2020; James, 2013; Merla & Nobels, 2019; Walker, 2020). Tyto a další faktory také utvářejí pocit domova jedinců a odrážejí se v tom, jak děti svůj domov nebo domovy vnímají (James, 2013). I ve zmiňovaných výzkumech je patrné, že zkušenosti respondentů jsou odlišné a specifické podle okolností, ve kterých se nacházeli, a podle podoby domácností a specifity nově vzniklého rodinného systému. Ve všech výzkumech byl proto zvolen kvalitativní design, který nabízí náhled do vnímání a individuální zkušenosti jednotlivých respondentů, není však možné z něj usuzovat na standardní vnímání domova dětmi ve střídavé péči a výsledky generalizovat. Vzorky jednotlivých výzkumů se také lišily jak velikostí, tak věkem respondentů. I přesto je ve výpovědích respondentů možné identifikovat opakující se témata a oblasti, které jsou pro ně společné. Zároveň se ukazuje, že ačkoliv respondenti sdílejí určitá témata, jejich náhled na ně a otázka, zda se v domácnosti cítí doma či ne se odvíjí od jejich individuální zkušenosti a její subjektivní interpretace. Na téma domova je proto nutné nahlížet subjektivně a s ohledem k jeho fenomenologickému charakteru. Výsledky studií zde byly shrnuty podle témat, která se mezi respondenty opakovala a oni sami je vnímali jako důležitá pro osobní pocit domova.

Pocit domova se soustřeďoval okolo dvou hlavních témat: vztahové a fyzické dimenze domova (Campo et al., 2020; Francia & Millear, 2019; Merla & Nobels, 2019; Walker, 2020). Do vztahové dimenze se promítaly vztahy jak s rodiči, tak s jejich novými partnery a respondenti reflektovali své nové místo v rodinném systému nebo systémech (Campo et al., 2020; Francia & Millear, 2019; Merla & Nobels, 2019). Pocit domova se vytrácel, pokud měli respondenti pocit, že jsou vynecháni z každodenních aktivit, že je jejich rodič upozadňuje před novou rodinou a že nemají v nové rodině jasné místo (Campo et al., 2020; Francia & Millear, 2019). Také fyzická a materiální dimenze odkazovala na místo dětí v nové rodině a pokud jim nebyl dán prostor pro osobní předměty, nebyl jim poskytnut vyhrazený soukromý prostor, pocit domova se vytrácel a respondenti se cítili v domácnosti jako na návštěvě (Walker, 2020). Na pocitu domova respondentům dále ubíraly rodičovské hádky a konflikty ať už v rámci domácností nebo při přesunu mezi nimi (Francia & Millear, 2019). Přesuny mezi domácnostmi byly vnímány respondenty různě. U některých se jednalo o stresové, konfliktní momenty, které pro ně znamenaly další zátěž a demonstrovaly komplikované vztahy rodičů. Takto problémové přesuny byly většinou spojeny s případem, kdy respondenti vnímali jako domov domácnost pouze jednoho z rodičů a u druhého pocit domova neprožívali (Francia & Millear, 2019; Walker 2020). Na druhou stranu Merla a Nobels (2019) přišly s fluidním modelem domova u dětí ve střídavé péči. Tento model domova zahrnuje domácnosti obou rodičů i přesun mezi nimi do jednoho multifokálního, fluidního systému domova, který přesahuje fyzické bydliště, ale zahrnuje také vztahy, aktivity a další ukazatele. Dalšími zmiňovanými tématy byly pocity komfortu a pohody a pocit bezpečí, které u mnoha respondentů vycházely z fyzického a vztahového uspořádání domácností (Campo et al., 2020; Francia & Millear, 2019; Merla & Nobels, 2019; Walker, 2020).

Empirická část

4 Metodika výzkumu

4.1 Výzkumná východiska

V literárně přehledové části byly nastíněny teoretické základy tématu střídavé péče, domova a pojetí domova u dětí po separaci rodičů. K tématu domova u dětí specificky ve střídavé péči existuje velmi málo výzkumů, pravděpodobně i kvůli komplikovanosti tématu a poměrně malému vzorku možných respondentů (Campo et al., 2020; Walker, 2020). Výzkumy k tématu pocitu domova se soustředily na popsání specifické situace respondentů a jejich vnímání domova, cílem výzkumů nebylo informace zobecnit či navrhnout testovatelnou hypotézu, právě kvůli subjektivitě a individualitě tématu domova. Proto výzkumy k tématu domova probíhají téměř výhradně kvalitativně, obvykle jako rozhovory s respondenty. V této podobě také proběhly všechny zde citované výzkumy k tématu pojetí domova u dětí v porozvodové péči rodičů.

Výzkumy pocitu domova u dětí ve střídavé péči se zaměřují na tři hlavní oblasti života dítěte (Campo et al., 2020; Fehlberg et al., 2018; Francia & Millea, 2019; Merla & Nobels, 2019; Walker, 2020). První oblast se soustřeďuje okolo dvou oddělených domácností rodičů, s čímž souvisí dvě rozdílné domácnosti, jejich rozdílné uspořádání a dva různé styly rodičovství. Druhé velké téma se týká vztahů s rodiči, popřípadě jejich novými partnery a jejich dětmi. Zvláště důležitost zachování vztahu s oběma rodiči je často zmiňované a diskutované téma, které přispívá k zmírnění negativního dopadu na děti po separaci rodičů (Hodáčová et al., 2015; Nielsen, 2018; Rejaän et al., 2021). Posledním tématem, které se objevuje, jsou přesuny dítěte mezi domácnostmi rodičů. Přesuny mezi domácnostmi jsou pro děti i rodiče často spojené se stresem, bývají pro ně organizačně náročné a během přesunů nejčastěji dochází ke konfliktům mezi rodiči (Francia & Millea, 2019; Natalier & Fehlberg, 2015).

4.2 Cíle výzkumu

Výzkum si klade za cíl nastínit vnímání domova dětmi ve střídavé péči a jak do jejich pojetí domova zapadá pravidelné střídání domácností rodičů a bydlení v nich. Ve výzkumném projektu je kladen důraz na představení problematiky a upozornění na podobnosti, které se objevují v popisu domova u dětí ve střídavé péči. Výzkum si neklade

za cíl ověření teorie či zobecnění a interpretaci dat, nýbrž popis situace a ilustraci teoretického rámce. Vzhledem ke specifitě tématu domova se také nejvíce jako vhodný cíl vytvoření testovatelné teorie. Výsledky výzkumu však mohou upozornit na určité fenomény objevující se ve střídavé péči a zvýraznit názory dětí na toto téma. Právě dětský pohled na střídavou péči totiž často v odborných publikacích chybí, a teprve v posledních letech je mu věnována pozornost při soudním rozhodování o svěření dítěte do péče (Matoušek, 2015; Novák, 2013). Výzkum také může být užitečný pro samotné rodiče, protože jim může pomoci pochopit problémy, se kterými se jejich děti během střídavé péče potýkají.

4.3 Výzkumné metody

Studie k tématu domova u dětí se objevují teprve v několika posledních letech a bez výjimky volí kvalitativní provedení (Campo et al., 2020; Fehlberg et al., 2018; James, 2013; Francia & Millea, 2019; Merla & Nobels, 2019; Walker, 2020). Stejně tak v závěrečné práci k tématu domova u dětí ve střídavé péči z českého prostředí (Molnárová, 2012) byl zvolen kvalitativní design. Jako výzkumná metoda byly obvykle voleny rozhovory s respondenty a jejich následné zpracování (Campo et al., 2020; Francia & Millea, 2019; Walker, 2020). Rozhovory s respondenty umožňují detailní náhled do jejich situace a získání podrobných informací o jejich pojetí domova. Vzhledem k fenomenologickému charakteru tohoto tématu se právě kvalitativní design výzkumu a sběr dat pomocí rozhovorů s respondenty jeví jako vhodná volba také v této diplomové práci. Kvalitativní výzkum dává prostor pro hlubší zkoumání menšího množství dat a umožňuje popis tématu a orientaci v určitém tématu a představení konkrétního jevu (Ferjenčík & Bakalář, 2010). Kvalitativní výzkum také umožňuje vhled do situace jednotlivých účastníků výzkumu a podrobný popis daného fenoménu (Hendl, 2005).

4.3.1 Polostrukturovaný rozhovor

Pro sbírání odpovědí respondentů se nejvhodněji jevil polostrukturovaný rozhovor, který dává respondentům prostor volných odpovědí na otevřené otázky (Ferjenčík & Bakalář, 2010). Polostrukturovaný rozhovor se zaměřuje na určitá témata, jejichž souvislost se zkoumaným tématem odvozuje od předchozích výzkumů, metoda je však flexibilní a ponechává prostor pro nová témata a volné vyjádření respondentů (Galletta & Cross, 2013). Polostrukturovaný rozhovor klade důraz na interakci mezi výzkumníkem a respondentem. Výzkumník by měl flexibilně reagovat na odpovědi respondenta, přizpůsobovat jim průběh rozhovoru a zaměřit se na plné vyjádření respondentova příběhu (Smith & Osborn, 2007).

Otázky kladené respondentům vycházely z citované literatury a soustředily se proto v první části na oblasti podoby péče o děti, jejich vztahy s rodiči a domácnosti rodičů. Druhá část rozhovoru byla věnována pocitu domova a třem hlavním oblastem vycházejícím z přechozí literatury vztahy s rodiči, domácnosti rodičů a přesuny mezi nimi (Campo et al., 2020; Francia & Millea, 2019; Merla & Nobels, 2019; Walker, 2020). Polostrukturovaný rozhovor však dával respondentům prostor tyto témata doplnit o vlastní poznatky a pojetí domova a otázky vycházely ze zmíněných témat, rozhovor však na ně nebyl omezen. Podoba výchozích otázek rozhovoru je k nahlédnutí v příloze (Příloha č.1), podrobně je průběh rozhovoru popsán v části Výzkumný postup a zpracování dat.

4.3.2 Metoda FAST

Polostrukturovaný rozhovor byl doplněn o projektivní metodu FAST, test rodinného systému („Familiensystemtest“). Respondenti měli možnost dokreslit rodinné vztahy a reprezentovat rodinu pomocí ženských a mužských figurek kladených na plochu (45 x 45 cm, 81 políček) v různé vzdálenosti od sebe. Vzdálenost figurek reprezentuje kohezi rodinných vztahů, kterou lze vnímat jako attachment či emoční blízkost v rodině (Gehring et al., 1996). Respondenti měli také možnost figurkám dát různě vysoký podstavec, který reprezentoval hierarchii v rodině a figurky natočit různým směrem, podle směru pohledu figurky. Kombinace skóru hierarchie a koheze zařazuje rodinu do jednoho ze tří typů – vyvážená, labilně vyvážená a nevyvážená. Předpokládá se, že vyvážená rodinná struktura je optimálním stavem rodinného uspořádání, naopak nevyvážená či labilně vyvážená struktura poukazuje na přítomnost konfliktů či patologický stavů v rodině. Respondenti zobrazovali rodinou ve třech různých situacích, typické, ideální a konfliktní. Po reprezentaci každé situace byl s respondenty proveden doplňující rozhovor (Sobotková, 2005).

Test rodinného systému není normativním postupem ve smyslu klasické teorie testů, ale spíše nástrojem, který umožňuje členům rodiny a jiným osobám vyjádřit metaforický popis rodiny. Test rodinného systému představuje pokus vyvinout metodu znázornění rodiny, která je jednoduchá a flexibilní, takže je využitelná v mnoha situacích a umožňuje kvantitativní a kvalitativní analýzu vztahových vzorců (Sobotková, 2005, s.9).

Validita metody byla zjišťována pomocí reliability a validity. Test-retest reliability byla po jednom týdnu $r = 0,62$ pro kohezi $r = 0,72$ pro hierarchii. Konvergentní validita byla stanovena korelacemi s odpovídajícími dimenzemi testu FACES III (Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scales) a FES (Family Environment Scale), hodnoty korelací byly zjišťovány zvláště pro kohezi $r = 0,47$ (FACES III) a $r = 0,49$ (FES) a hierarchii $r = 0,21$ (FACES III) a $r = 0,27$ (FES) (Sobotková, 2005, s.39-40).

4.4 Výzkumný soubor

4.4.1 Podoba péče o děti

Legislativní úprava a podoba střídavé péče v České republice již zde byla nastíněna. Tato práce se nezabývá legislativními podmínkami střídavé péče a možnostmi porozvodového uspořádání péče o děti, pozornost je zaměřena na to, jakým způsobem střídavá péče působí na život dětí, na jejich rutinu a vnímání domova a domácnosti. Do tohoto modelu je proto zahrnuta jak střídavá péče, tak i varianta péče s rozšířeným stykem, která se v aspektech každodenního života a prožívání pro dítě od střídavé péče neliší (Trávníček, 2015). Jak pro výlučnou střídavou péči s rozšířeným stykem, tak pro klasickou střídavou péči platí určitá specifika, která vstupují do života dítěte. Tato specifika vychází z pravidelného střídání domácností obou rodičů a opakovaného přesunu mezi nimi. Pro toto střídání není zásadní, zda probíhá v týdenním či jiném intervalu, ale to, zda má dítě možnost trávit s oběma rodiči dostatek času na to, aby bylo součástí každodenních aktivit a rutiny (Novák, 2013). Vymezuje se tak proti výlučné péči jednoho z rodičů, kdy dítě s nerezidentním rodičem tráví pouze víkend, jeden den v týdnu či pouze část dne. V takovém případě nemá dítě možnost zažívat rutinu domácnosti rodiče a zapojit se do jejího všedního každodenního chodu (Novák, 2013). V této studii tak bylo stanoveno, že do vzorku budou zahrnuty i děti, které domácnosti střídají v asymetrickém poměru, tedy alespoň 30 % času trávilo s nerezidentním rodičem. Dále bylo rozhodnuto zahrnout pouze děti, u kterých byla rodinná situace již stabilizovaná a rodiče žili v době testování v oddělených domácnostech déle než jeden rok. Přítomnost nových partnerů nehrála pro výběr respondentů roli.

4.4.2 Demografické údaje

Rozhovory byly provedeny s 9 dětmi ve věku 10–17 let, průměrný věk byl 12,7 let. Do vzorku bylo zahrnuto 5 dívek v průměrném věku 13,6 let a 4 chlapci v průměrném věku 11,5 let. Respondenti byli získáni na doporučení vyučujících dětí a následnou komunikací s rodiči, u dvou nejstarších dívek – Marie (17) a Veroniky (15) probíhala komunikace přímo s nimi. Rozhovory probíhaly v červnu 2022 v domácnostech jednoho z rodičů. Děti byly buď ve střídavé péči rodičů (n=7) nebo ve výlučné péči matky (n=2). V téměř všech případech (n=8) byl čas pobytu v domácnosti otce a matky stejný (n=6), tedy rozdělený na 50 % času s jedním rodičem, nebo téměř stejný (n=2), tedy rozdělený na 56 % času u matky a 44 % času u otce. V jednom případě respondentka (Veronika, 15) střídala domácnosti nepravidelně, ale rozdělení času odpovídalo 35 % času u matky a 65 % u otce. Rozhovory probíhaly minimálně 2,5 roku a maximálně 7 let od separace rodičů. Údaje o vzdělání rodičů a jejich socioekonomickém statusu nebyly zjišťovány. 7 respondentů bydlelo u obou rodičů v bytě, jedna respondentka (Marie) bydlela u otce v rodinném domě a u matky v přízemním bytě rodinného domu a oba rodiče jedné respondentky (Veronika) bydleli v rodinném domě. Všichni respondenti bydleli buď v Praze nebo jejím blízkém okolí. Údaje o respondentech vyplynuly z rozhovorů s nimi a respondenti a jejich životní situace jsou jednotlivě podrobně představeni v první části výsledků výzkumu.

4.5 Výzkumný postup a zpracování dat

Rozhovory byly prováděny samostatně s dětmi v domácnosti jednoho z rodičů. Nejprve jim byl krátce představen průběh rozhovoru a témata, na které byl zaměřen, a respondenti byli informováni o nahrávání rozhovoru. Nakonec byli ujištěni o anonymizaci odpovědí. Poté s nimi byl proveden polostrukturovaný rozhovor trvající mezi 20 a 35 minutami, na který navazovala projektivní metoda FAST. Mezi rozhovorem a metodou FAST byla dětem nabídnuta krátká přestávka. Po skončení testování byl s respondenty proveden krátký debriefing a byli odměněni malou sladkostí za spolupráci. Dětem byla zaručena anonymita a byl jim dán prostor rozhovor okomentovat a zeptat se na otázky, které by je ohledně rozhovoru zajímaly.

Děti byly dotazovány na průběh péče, organizační záležitosti, tedy délku a způsob střídání mezi rodiči, dále byly otázky zaměřeny na domácnosti obou rodičů, a to jak na materiální podobu, tak na rodinné soužití jak s rodiči, tak s jejich případnými novými partnery. Tato část se také týkala způsobu trávení volného času u obou rodičů, vztahů s oběma rodiči a způsobu komunikace s nimi. Děti byly specificky dotazovány na kvalitu vztahů a činností, ale nebyl na ně kladen nárok, aby si mezi rodiči volily a přiklonily se na stranu jednoho z nich. Pokud nechtěly na některou z otázek odpovídat, nebo nevěděly, jak na ní odpovědět, byla tato otázka přeskočena.

Druhá část rozhovoru byla věnována pocitu domova a jejich pohledu na domov. Nejprve byly děti požádány, aby popsaly svoji obecnou představu domova, a teprve poté se rozhovor přesunul ke konkrétním místům, kde se děti cítí doma a díky čemu se tam tak cítí a naopak, kde se doma necítí a kvůli čemu to tak je a zda se cítí doma v domácnostech rodičů. Děti obvykle byly schopné samy pocit domova i situace i místa, ve kterých se tak cítí, popsat a také si uvědomit, co k jejich pocitu domova přispívá nebo co jim ho naopak bere. Pokud samy děti nic neuvedly, nebo měly problém své myšlenky strukturovat, byly jim nabídnuty možné odpovědi jako například, zda se cítí doma s rodiči, ve vlastním pokoji nebo zda se cítí doma s novými partnery rodičů. Děti měly často problém s popisem pocitu jako doma, a proto jim byla nabídnuta možnost popsat, kde nebo v jaké situaci se takto cítí.

V případě nejasností byly dětem kladeny doplňující a upřesňující otázky. Zároveň byl kladen důraz na vzájemné porozumění a pochopení výpovědí respondentů. Odpovědi dětí byly preformulovány a zopakovány, aby bylo zajištěno pochopení z obou stran a děti měly možnost nejasné odpovědi upřesnit a nedocházelo k desinterpretaci odpovědí, ale bylo zachováno autentické vyjádření dětí. Respondentům byl také dán prostor na okomentování rozhovoru či vyjádření témat, na která nebyla přímo položena otázka. Někteří respondenti této možnosti využili a dodali konkrétní zkušenost nebo myšlenku, která je během rozhovoru napadla, jiní nejevili potřebu se k tématům dále vyjádřit. Po této otázce byl rozhovor ukončen a bylo přistoupeno k administraci testu FAST, která proběhla podle instrukcí manuálu uzpůsobených pro děti (Sobotková, 2005). Po každé reprezentaci rodiny typické, ideální a konfliktní byl s respondenty proveden rozhovor. Některé děti však nechtěly test, zvláště konfliktní situaci, komentovat, a většinou uváděly, že se nejedná o konkrétní situaci, ale o blíže nespecifikovaný konflikt. Pokud se děti nechtěly k tématu konfliktu či rozestavení figurek dále vyjadřovat, nebyly k tomu nuceny a otázky byly ponechány nezodpovězené.

Některým dětem naopak test sloužil jako opora k vyjádření rodinných vztahů a rozestavěné figurky ilustrovaly popis rodinné situace.

4.5.1 Zpracování dat

Audiozáznamy rozhovorů s respondenty byl přepsány do písemné formy, která byla dále analyzována. Analýza textů probíhala v několika fázích a vycházela z integrativní fenomenologické analýzy (Smith, 1996), která byla zvolena s ohledem na subjektivitu tématu pojetí domova a na jeho fenomenologický charakter. Integrativní fenomenologická analýza umožňuje detailní práci s malým počtem respondentů. Tato metoda byla vyvinuta právě pro popis subjektivního prožívání malého vzorku populace ve specifické životní situaci nebo po neobvyklé životní události (Smith & Osborn, 2007). Autor této metody doporučuje detailní práci s malou skupinou respondentů a rozděluje analýzu do několika kroků. Prvním je přepsání prvního rozhovoru a hledání témat, která se v rozhovoru objevují. V dalším kroku jsou témata spojována a jsou hledány souvislosti mezi nimi, takto jsou témata shlukována do větších tematických celků, kterým je možné přiřadit abstraktnější pojmy vycházející z literatury a nalézt důležité aspekty prožitků respondentů. Tyto tematické celky jsou dále analyzovány, jsou hledány souvislosti mezi nimi a pojmenovány nadřazené pojmy. Tímto způsobem dochází k porozumění prožitku respondenta. Smith a Osborn (2007) používají pojem dvojí hermeneutiky, pro proces, kdy se výzkumník pokouší porozumět účastníkovi, který se snaží porozumět vlastnímu světu. Témata z rozhovoru mohou být sepsána do tabulky pro přehlednost a orientaci. Po vypsání témat a jevů z prvního případu postupuje výzkumník k dalším případům, které analyzuje podobně jako první rozhovor a porovnává je s tématy, která se objevila v předchozích případech, doplňuje tak soubor témat a jevů objevujících se v rozhovorech a reflektuje podobnosti a rozdíly ve výpovědích jednotlivých participantů. Po analýze všech rozhovorů přichází fáze sepsání výsledků. V této fázi se musí výzkumník rozhodnout, která témata jsou důležitá, a proto dochází k redukci dat tak, aby bylo možné je přehledně a smysluplně sepsat do finální podoby výsledků. Ve fázi redukce dat je důležité nesoustředit se pouze na frekvenci jednotlivých témat, ale také na jejich souvislost s výzkumným cílem a na to, do jaké míry dané výpovědi výzkumné téma osvětlují a ilustrují (Smith, 2011).

Takto pojatá integrativní fenomenologická analýza byla využita v analýze dat tohoto výzkumu. Rozhovory byly nejprve přepsány a jednotlivě zanalyzovány, a poté byly porovnány mezi sebou, byly hledány podobné i rozdílné jevy a prožitky participantů a jejich komentáře k nim. Z takto zanalyzovaných rozhovorů vyvstalo několik hlavních témat, která byla zapsána do výsledků výzkumu. Pro přehlednost výsledků bylo nutné se zaměřit na nejdůležitější témata a některá data tak byla zredukována za účelem přehlednosti a srozumitelnosti práce. Představení témat bylo doplněno o citace participantů a kontext jejich životní situace.

4.6 Etická stránka výzkumu

Vzhledem k nezletilosti respondentů byl získán informovaný souhlas od rodičů respondentů. Rodiče poskytli souhlas k pořízení audiozáznamu a jeho využití v diplomové práci. Na požádání bylo rodičům poskytnuto více informací o průběhu rozhovoru a dalším využití získaných dat. V případě střídavé péče byl získán souhlas od obou rodičů, v případě výlučné péče pouze od primárního pečovatele. Děti i rodiče byli informováni o zachování anonymity výsledků. Z důvodu anonymizování byla ve výzkumu změněna jména respondentů a místa bydliště či jména dalších členů domácnosti ve výpovědích respondentů, ze kterých by bylo možné respondenty nebo jiné zmiňované členy rodiny identifikovat, byly zkráceny na začáteční písmena nebo nahrazeny obecným popisem.

K rozhovorům s dětmi bylo přistupováno s vědomím, že se jedná o citlivé téma, které může být pro děti nepříjemné a stresující. Z toho důvodu byli všichni respondenti před začátkem rozhovoru informováni, že na otázky nemusí odpovídat, kdyby to pro ně bylo nepříjemné a citlivé. Pokud děti během rozhovoru na některou otázku nechtěly odpovědět, byla přeskočena, a pokud se k některému tématu vyjadřovaly pouze jednoslovně a tématu se vyhýbaly, nebyly do odpovědí nuceny. Na konci rozhovoru byl dětem dán prostor pro otázky ohledně dalšího využití jejich výpovědí a pro celkový komentář k průběhu dotazování.

Někteří rodiče projevíli zájem o výstupy rozhovorů svých dětí, děti byly proto dotázány, zda je možné jejich odpovědi s rodiči sdílet nebo ne. Jejich rozhodnutí bylo respektováno a v případě zamítavé odpovědi byl rodičům nabídnut pouze obecný výstup diplomové práce.

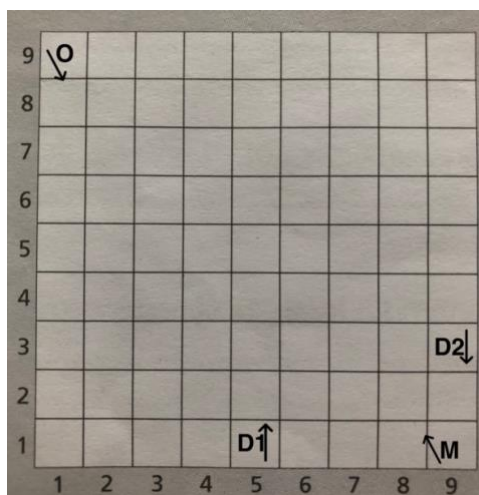
5 Výsledky výzkumu

Výzkum byl primárně zaměřen na pocit domova, ale respondenti byli dotázáni i na okolnosti péče a na jejich spokojenost s ní, protože podle literatury uvedené v literární přehledové části jsou některé aspekty rozvodu důležité v posuzování celkové situace dětí a jejich pocitu domova. V následující části budou krátce představeni všichni respondenti a bude stručně nastíněna jejich životní situace. Informace jsou zaměřeny na způsob péče, vztahy respondentů s rodiči a s jejich novými partnery, vztah rodičů a průběh komunikace mezi nimi, podobu jejich domácností a přesuny mezi domácnostmi rodičů. Druhá část kapitoly je věnována krátkému komentáři jednotlivých témat s cílem porovnání skupiny respondentů a vytvoření představy o podobě vzorku. Tato část věnovaná podobě péče připravuje kontext pro druhou část výsledků výzkumu, která je věnovaná domovu.

Údaje o respondentech jsou doplněny výsledky testu FAST. Ke každému z respondentů byla doplněna plocha reprezentace, znázorňující rodinu v typické situaci, která by měla ilustrovat vnímání rodinných vztahů dítětem. Reprezentace rodiny koresponduje s popisem rodinné situace respondenty a obvykle znázorňuje rodiče daleko od sebe a děti uprostřed mezi nimi, nebo lehce posunuté směrem k jednomu rodiči. Testem byla zjišťována koheze a hierarchie v rodinách respondentů a následně typ rodiny. Sourozenská dvojice Jakub (13) a Jan (10) se rozhodli na šachovnici zobrazit vždy dva páry dospělých – matku a jejího partnera a otce a jeho partnerku a sebe s bratrem oba chlapci zobrazili dvakrát, vždy ve vztahu ke každému rodiči. Ostatní respondenti umístili sami sebe a sourozence mezi vzdálené rodiče. Z reprezentace Jakuba a Jana byla vyhodnocena vysoká rodinná koheze, a to pro oba rodinné systémy zvlášť, u ostatních respondentů vycházela jako nízká ($n=7$). Hierarchie se objevovala nízká ($n=4$), střední ($n=4$) a vysoká ($n=1$). Pouze oddělené rodinné systémy Jakuba a Jana vykazovaly vyváženou rodinnou strukturu, u ostatních respondentů se jednalo o labilně vyváženou ($n=2$) a nevyváženou ($n=5$).

MARIE

Marie (17) a její o pět let mladší bratr jsou ve výlučné péči matky. Oba sourozenci asi rok po rozvodu rodičů střídali domácnosti, Mariin bratr však od střídání po roce upustil a dívka přejíždí mezi domácnostmi sama. Rodiče se rozvedli před necelými třemi lety, jejich vztah před rozvodem byl velmi konfliktní a v domácnosti docházelo k častým hádkám. Marie má s otcem komplikovaný vztah, popisuje ho jako kontrolujícího, autoritářského a výbušného. Popisuje například, že otec kontroloval matčiny finance a trávení volného času. V případě otcovy nespokojenosti u něj docházelo k výbuchům hněvu, ponižujícím poznámkám a hádkám s matkou, respondentkou i jejím mladším bratrem. Komplikované rodinné vztahy je možné pozorovat i na zobrazení FAST (obrázek 1), kde respondentka otce (O) zobrazila osamoceného v jednom rohu šachovnice a sebe (D1) a bratra (D2) umístila blíže matce (M), která se nachází v největší možné vzdálenosti od otce, vyobrazení ukazuje nízkou kohezi, vysokou hierarchii, a tedy nevyváženou rodinnou strukturu. Marie o vztahu rodičů po rozvodu uvedla, že matka odmítá jakoukoliv komunikaci s otcem, a sama respondentka v době odchodu matky z otcovy domácnosti matku v tomto kroku podporovala. Otcova domácnost je rodinný dům, ve kterém bydlela rodina před separací rodičů, po níž se matka přestěhovala nejprve do bytu v panelovém domě, a poté do přízemního bytu v rodinném domě. Bydliště rodičů jsou od sebe vzdálená asi 10 minut a Marie je střídá po čtrnácti dnech vždy o víkend. Mezi domácnostmi přejíždí MHD.

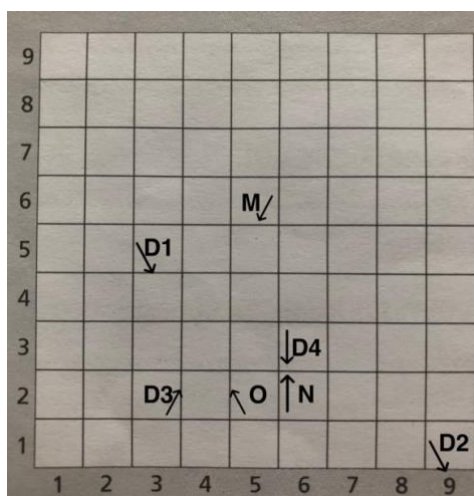

Obrázek 1. FAST, Marie (17)

Reprezentace rodiny v typické situaci (O=otce, M=matka, D1=Marie, D2=mladší bratr), nízká koheze, vysoká hierarchie, nevyvážená rodinná struktura.

VERONIKA

Veronika (15) je také svěřena do výlučné péče matky. Jako jediná ze tří sourozenců střídá domácnosti, její dva starší bratři bydlí u matky. Veronika střídá domácnosti rodičů nepravidelně, ale každý týden tráví minimálně víkend u matky a většinu všedních dní u otce. Rodiče se rozvedli před pěti lety a před rozvodem i během něj byla dívka svědkem častých eskalovaných hádek rodičů. Respondentka uvedla, že má bližší vztah s otcem než s matkou, ale oba vztahy jsou pro ni komplikované a k rodičům ztratila po jejich rozvodu důvěru. Až během posledního roku obnovuje vztahy jak k matce, tak k otci, ale nejbližší vztah má ke svému strýci, u kterého tráví čas v sobotu nebo v neděli. Otec si našel novou partnerku již před rozvodem a po odchodu z domácnosti Veronikiny matky se přestěhoval přímo do její domácnosti. Pět měsíců před rozhovorem s Veronikou se jejímu otci a jeho nové partnerce narodil syn. Veronika ze začátku se vztahem svého otce s N. nesouhlasila a otci i jeho partnerce to dávala najevo, což vedlo ke konfliktům jak mezi ní a otcem, tak mezi ní a N. Až s narozením dítěte se vztah mezi dívkou a N i otcem začal zlepšovat. Oba rodiče Veroniky bydlí v rodinných domech a respondentka mezi nimi přejíždí MHD více než hodinu, protože bydlí na opačných koncích Prahy. Komplikovanost vztahů v rodinném systému Veroniky je patrná na zobrazení rodiny (obrázek 2). Respondentka sama sebe (D3) umístila blíže otci (O) než matce (M), nejstaršího bratra (D1) umístila blíže matce a druhého bratra (D2) na okraj šachovnice. Otce (O), jeho novou partnerku (N) a jejich dítě (D4) umístila v těsné vzdálenosti k sobě, sebe samotnou (D3) umístila od otce (O) a jeho partnerky (N) dál, což reflektuje vztahy mezi ní a rodiči tak, jak je popsala. Rodinné zobrazení má nízkou kohezi, střední hierarchii, a tedy labilně vyváženou rodinnou strukturu.

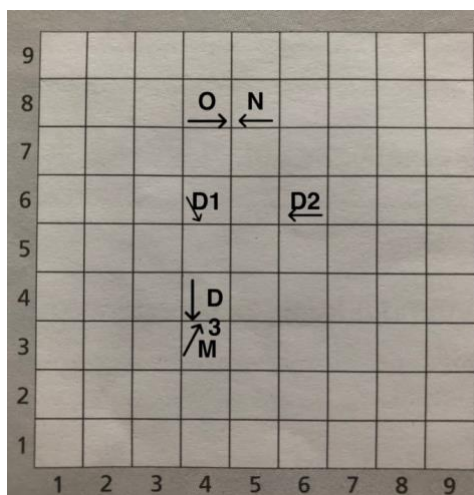

Obrázek 2. FAST, Veronika (15)

Reprezentace rodiny v typické situaci (O=otec, M=matka, D1, D2=starší bratři, D3=Veronika, D4=nevlastní mladší bratr, N=nová partnerka otce), nízká koheze, střední hierarchie, labilně vyvážená rodinná struktura

ZUZANA

Zuzanini (12) rodiče se rozvedli před třemi roky a po krátkém čase, kdy si otec hledal vhodné bydlení, začala Zuzana přejíždět mezi domácnostmi a byla svěřena do střídavé péče obou rodičů. S ní přejíždějí i její dva starší sourozenci, kteří se však výzkumu neúčastnili. Všechny děti přejíždějí mezi domácnostmi buď v neděli večer, nebo v pondělí po výuce. Domácnosti rodičů jsou vzdálené 10 minut MHD a škola, do které dívka dochází, je mezi nimi, do školy i do domácností proto přejíždí již od začátku bez pomoci rodičů. Oba rodiče bydlí v bytě a Zuzana sdílí pokoj se sourozenci, se kterými „si rozumí“, ačkoliv se mezi nimi objevují menší neshody například ohledně trávení času v pokoji, vzájemného se rušení při různých činnostech a podobně. Také s rodiči Zuzana vychází dobře, ale uvádí, že si s matkou rozumí o něco lépe než s otcem hlavně proto, že mají víc společných témat a častěji si povídají. Otec si krátkou dobu po rozvodu našel novou partnerku, kterou má Zuzana ráda, řekla o ní: „je to můj oblíbený člen domácnosti.“ Oceňuje také, že otcova partnerka někdy zmírní pravidla, která on nastaví v domácnosti a Zuzana tak má například více času na tabletu nebo nemusí tolik uklízet. V testu FAST (obrázek 3) se zobrazila respondentka (D3) nejbližší matce (M) na opačnou půlku, než umístila otce (O) a jeho novou partnerku (N). Své sourozence (D1 a D2) zobrazila zhruba v půlce mezi otcem (O) a matkou (M), lehce přiblížené k otci (O). Zobrazená rodinná situace ukazuje nízkou kohezi i hierarchii, a tedy nevyváženou rodinnou strukturu. Rozložení souhlasí s tím, že se Zuzana cítila blíže matce, a že společně se sourozenci střídají domácnosti obou rodičů. Svůj blízký vztah k nové partnerce otce respondentka v metodě FAST nereflektovala.

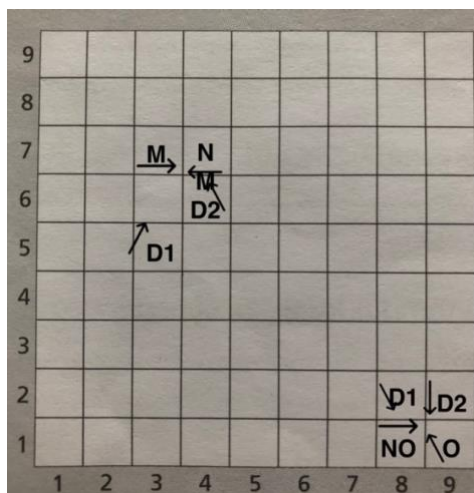
Obrázek 3. FAST, Zuzana (12)

Reprezentace rodiny v typické situaci (O=otec, M=matka, D1=starší sestra, D2=starší bratr, D3=Zuzana, N=nová partnerka otce), nízká koheze, nízká hierarchie, nevyvážená rodinná struktura.

JAKUB A JAN

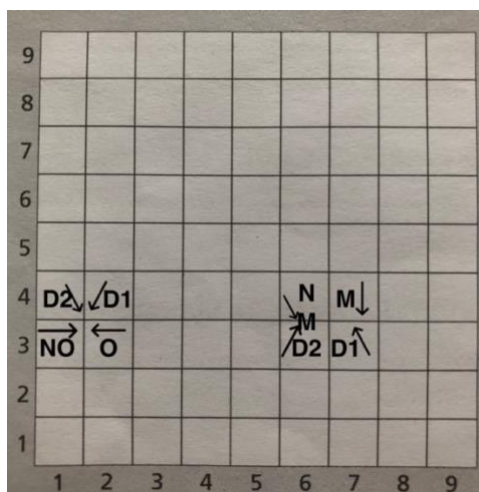
Jakub (13) a jeho mladší bratr Jan (10) byli po rozvodu rodičů před třemi lety svěřeni do střídavé péče obou rodičů. K matce jezdí společně na koloběžce, nebo chodí pěšky, protože rodiče bydlí ve stejném městě na okraji Prahy. Byty rodičů jsou podobně velké a chlapci sdílí pokoj v obou domácnostech. Matčin byt je původní byt před rozpadem vztahu rodičů. U matky jsou vždy od středy do čtvrtka, tedy osm dní, a u otce o den méně, tedy od čtvrtka do středy. Jakub uvedl, že se s rodiči občas hádá kvůli dodržování pravidel a přípravě do školy, nejedná se však o dlouhodobé, vážné konflikty. Jan neuvedl, že by měl s rodiči konflikty. Sourozenci hodnotili i vztah rodičů jako nekonfliktní a rozvod podle nich proběhl v klidu, ačkoliv shodně zhodnotili, že vztah rodičů musel být problematický, jinak by k rozvodu nedošlo. Chlapci neshledali velké rozdíly mezi výchovou rodičů. Například matka více vyžaduje přípravu do školy a otec je přísnější v dodržování pravidel, ale tyto rozdíly nevnímali Jakub a Jan jako zásadní. Rodiče si asi rok po rozvodu našli nové partnery, se kterými aktuálně sdílí domácnost. Mladší Jan má blízké vztahy k oběma novým partnerům rodičů a vnímá je jako „nevlastní rodiče“, starší Jakub v rozhovoru tematizoval, že mu nový partner matky vadí, zvláště protože mění pravidla v domácnosti matky, a narušuje tak chod domácnosti, jak na něj byl Jakub zvyklý. S novou partnerkou otce tento problém chlapec neměl a řekl, že mu nevádí, jak uvedl: „nemění pravidla a respektuje, že jsme byli v domácnosti první“. Oba sourozenci využili v testu FAST (Jakub = obrázek 4 a Jan = obrázek 5) zobrazení dvou rodinných systémů – jednoho matky (M) a jejího nového partnera

(NM) s oběma chlapci (D1 = Jakub; D2 = Jan) a jednoho otce (O) a jeho nové partnerky (NO). Rozdíl byl v zobrazení bratrů pouze v umístění dvou systému v různé vzdálenosti od sebe na šachovnici. Jakub zobrazil otce (O) a matku (M) dále od sebe než Jan. Zobrazení sourozenců shodně ukazuje rodinné systémy s vysokou mírou koheze a střední mírou hierarchie, a tedy vyváženou rodinnou strukturou.

Obrázek 4. FAST, Jakub (13)

Reprezentace rodiny v typické situaci (O=otec, M=matka, D1=Jakub, D2=Jan, NO=nová partnerka otce, NM=nový partner matky), vysoká koheze, střední hierarchie, vyvážená rodinná struktura (oba rodinné systémy).

Obrázek 5. FAST, Jan (10)

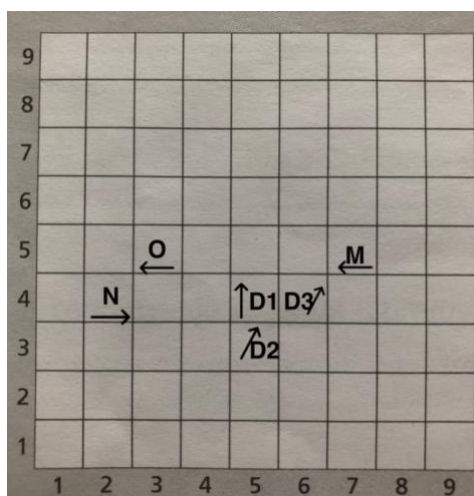
Reprezentace rodiny v typické situaci (O=otec, M=matka, D1=Jakub, D2=Jan, NO=nová partnerka otce, NM=nový partner matky), vysoká koheze, střední hierarchie, vyvážená rodinná struktura (oba rodinné systémy).

HANA A KAREL

Sourozenci Hana (13) a Karel (10) jsou ve střídavé péči rodičů, kteří se rozvedli před třemi lety. Děti střídají domácnosti společně po jednotlivých dnech v týdnu. Pondělí, čtvrtek a každý druhý víkend tráví u matky a úterý, středu a ostatní víkendy u otce. Mezi domácnostmi se přesouvají samostatně buď přímo ze školy nebo během odpoledne. Oba sourozenci by si přáli tento režim upravit a přesouvat se mezi domácnostmi pouze jednou za týden. Vztah rodičů obě děti komentují jako nekonfliktní, rodiče spolu komunikují a někdy se i vídají. Hana uvedla, že krátkou dobu po rozvodu byl vztah mezi rodiči napjatý, ale momentálně je jejich vztah z jejího pohledu bezproblémový. Otec si po rozvodu našel novou partnerku, se kterou sdílí domácnost. Děti se o ní vyjádřily pozitivně a uvedly, že s ní mají „dobrý“ vztah. Hana však zmiňovala, že se v posledních několika měsících dohaduje s rodiči ohledně dodržování pravidel, času tráveného na počítači a líčení se do školy. Podle dívky matce dříve líčení se nevadilo, ale poslední dobou s tím nesouhlasí, stejně jako otec, který je přísnější. I Karel reflektuje různá pravidla v domácnostech rodičů, otec omezuje čas, který mohou děti trávit na elektronice, a také musí víc pomáhat s domácími pracemi. Hana zmiňuje, že kromě neshod v poslední době má s matkou bližší vztah, což zobrazila i v testu FAST (obrázek 5), stejně tak i Karel vyobrazil sebe blíže matce, ačkoliv explicitně bližší vztah k matce nezmínil. V domácnosti matky vnímají sourozenci benevolentnější pravidla, matka je na druhou stranu vede ke hře na hudební nástroj, na který pod matčiným dohledem

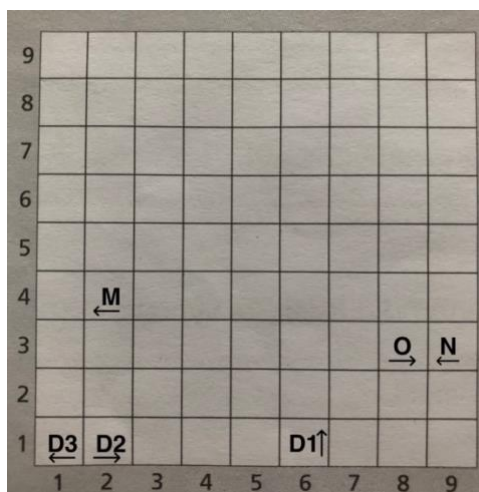
cvičí. Oba rodiče bydlí v bytě a sourozenci spolu sdílí pokoj. Karel popsal byt otce, který se po rozvodu odstěhoval, jako prostornější a hezčí, ale rozložením jsou si byty velmi podobné.

Hana (D1) test FAST (obrázek 6) vyobrazuje matku (M) a otce (O) daleko od sebe a mezi nimi tři sourozence (D1, D2 a D3). V blízkosti otce (O) je umístěna jeho nová partnerka (N). Hana (D1) umístila jak sebe, tak své sourozence (D2 a D3) blíže matce, zvláště svou nejmladší sestru (D3). Toto rozložení odpovídá nízké kohezi, nízké hierarchii a nevyvážené rodinné struktuře. Můžeme však vidět, že Hana zobrazila sebe i své sourozence blíže matce a v porovnání se svým bratrem i blíže otci, což se shoduje s výpovědí Hany, že si s matkou rozumí lépe, ale i s otcem má „dobrý“ vztah. Karel (obrázek 7) vyobrazil rodiče daleko od sebe (O a M) a k otci (O) připojil jeho novou partnerku (N). Oproti zobrazení Hany (obrázek 6) však zobrazil celý rodinný systém dál od sebe. Při provádění testu Karel zmínil, že rozvodu rodičů nerozumí, a že by byl rád, kdyby rodiče zůstali spolu. Zároveň uvedl, že neví, proč se rodiče rozvedli a s novou partnerkou má sice „dobrý“ vztah, ale že by pro něj bylo nejlepší, kdyby otec stále sdílel domácnost s matkou. Karlovo zobrazení rodiny má nízkou kohezi i hierarchii a vykazuje tedy nevyváženou rodinnou strukturu.

Obrázek 6. FAST, Hana (13)

Reprezentace rodiny v typické situaci (O=otec, M=matka, D1=Hana, D2=Karel, D3=nejmladší sestra, N=nová partnerka otce), nízká koheze, nízká hierarchie, nevyvážená rodinná struktura.

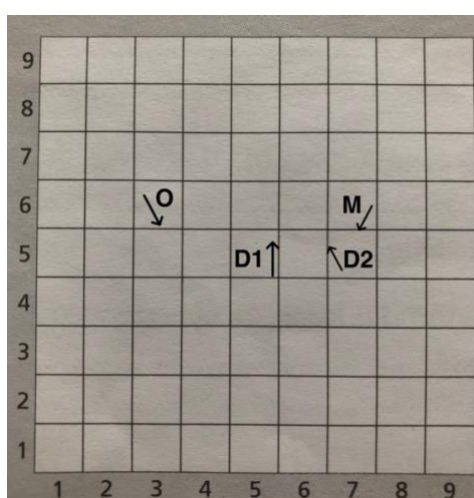
Obrázek 7. FAST, Karel (10)

Reprezentace rodiny v typické situaci (O=otec, M=matka, D1=Hana, D2=Karel, D3=nejmladší sestra, N=nová partnerka otce), nízká koheze, nízká hierarchie, nevyvážená rodinná struktura.

PETR A LENKA

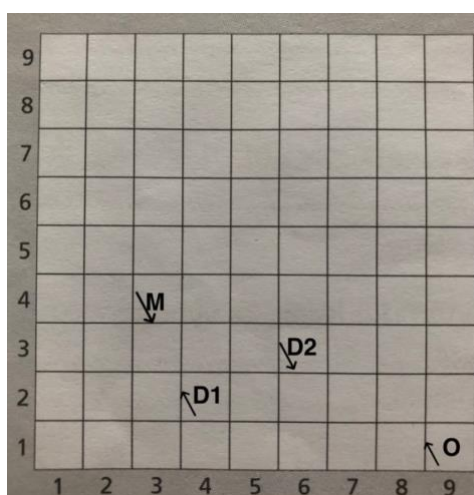
Poslední sourozenecká dvojice jsou Petr (13) a Lenka (11). Jejich rodiče se rozvedli před sedmi lety a od té doby jsou sourozenci ve střídavé péči. Střídání probíhá po týdnu, vždy v neděli v 17 hodin si rodič děti u druhého rodiče vyzvedne a doprovodí do své domácnosti. Rodiče komunikují hlavně písemně, Petr uvedl, že emailovou komunikací se otec snaží předcházet nedorozuměním a neshodám s matkou. V domácnosti otce mají sourozenci oddělené pokoje, matčin byt je menší, sourozenci pokoj sdílí a mají zde domácí mazlíčky – morčata. Chlapec se vyjádřil, že by někdy uvítal více soukromí, dívce sdílení pokoje nevadilo. Matka se do stávajícího bytu přestěhovala asi před čtyřmi lety a oba sourozenci, obzvláště Lenka, se při popisu domova odvolávali i na dřívější byt matky. Otcův byt je však původní domácnost před rozvodem rodičů. Výchovu rodičů a pravidla hodnotili sourozenci jako podobné. Lenka uvedla, že má k matce bližší vztah, a Petr naopak, že si více rozumí s otcem. Ani jeden z nich by však nechtěl změnit podobu péče. Petr a Lenka měli z celého vzorku ke střídavé péči nejméně výhrad, situaci vnímali jako normální a neviděli potřebu na stávající situaci něco měnit, ve střídavé péči byli také nejdéle – 7 let, u ostatních respondentů se jednalo pouze o tři až pět let. Petr vyobrazil v testu FAST (obrázek 8) rodiče (O a M) dál od sebe a sebe (D1) doprostřed mezi ně a svou sestru (D2) blíž k matce (M). Petrovo vyobrazení odpovídá nízké kohezi, střední hierarchii a labilně vyvážené rodinné struktuře.

Lenka (obrázek 9) zvolila podobné zobrazení, sebe (D2) i bratra (D1) ale zaznamenala blíže matce (M) než otci (O). Takto zobrazená rodinná struktura je nevyvážená a odpovídá nízké kohezi i hierarchii. Obě děti při testování přemýšlely, jak vyobrazit jak sebe, tak svého sourozence ve vztahu k oběma rodičům. Petr komentoval provádění testu s tím, že ačkoliv má k otci blíž, nevylučuje to blízký vztah s matkou. Lenka naopak zmínila, že si lépe rozumí s matkou, ale v rozhovoru se snažila k oběma rodičům přistupovat nestranně a neupřednostňovat ani jednoho z nich. Například trávení volného času nebo pravidla v domácnostech popsala jako stejné nebo velmi podobné a ani v rámci testu FAST (obrázek 9) se (D2) neumístila do těsné blízkosti matky (M).

Obrázek 8. FAST, Petr (13)

Reprezentace rodiny v typické situaci (O=otec, M=matka, D1=Petr, D2=Lenka), nízká koheze, střední hierarchie, labilně vyvážená rodinná struktura.

Obrázek 9. FAST, Lenka (11)

Reprezentace rodiny v typické situaci (O=otec, M=matka, D1=Petr, D2=Lenka), nízká koheze, nízká hierarchie, nevyvážená rodinná struktura.

5.1 Charakteristiky režimu střídavé péče z pohledů dětí

5.1.1 Vztah respondentů k rodičům

Sedm z devíti respondentů uvedlo, že mají s oběma rodiči „dobrý“ vztah a v případě konfliktů se jedná o všední problémy jako například dodržování pravidel nebo příprava do školy. Nejednalo se však o dlouhotrvající konflikty, které by děti popisovaly jako problematické. Pět respondentů uvedlo, že mají bližší vztah s jedním z rodičů. Obvykle uváděli, že si s ním lépe rozumí nebo je více baví s ním trávit čas. Takto popsane vztahy většinou odpovídaly i výsledkům testu FAST. Pouze v zobrazení Karla (obrázek 7) a Lenky (obrázek 9) se objevil rozpor v kladném hodnocení vztahů s rodiči slovně a vzdáleném umístění figurek v rámci reprezentace rodiny.

Alespoň malé rozdíly ve výchově rodičů a vedení domácnosti vnímali všichni respondenti. Pouze dvě respondentky Marie a Veronika popisovaly vztah s jedním nebo s oběma rodiči jako problematický a komplikovaný. Veronika vnímala vztah s oběma rodiči jako komplikovaný, ačkoliv jasně uvedla, že má bližší vztah s otcem. Marie uváděla problematický vztah s otcem, který je podle respondentčina popisu velmi autoritářský a kontrolující. Obě tyto respondentky na rozdíl od zbytku vzorku popisovaly i vztah rodičů jako komplikovaný a byly svědky rodičovských hádek jak před rozvodem, tak i po něm.

5.1.2 Vzájemný vztah rodičů

Jak již bylo uvedeno, pouze dvě respondentky označily vztah rodičů za konfliktní, a to převážně před jejich rozvodem, po rozvodu se komunikaci omezila na nutné minimum a tím ubyly konflikty. V obou případech spolu rodiče nekomunikovali ani při přesunu dětí a také nedocházelo ke komunikaci ohledně organizace péče o ně, protože se v obou případech právně jednalo o výlučnou péči a respondentky samy zvolily režim střídavé péče. V ostatních případech respondenti uváděli, že komunikace mezi rodiči probíhá převážně telefonicky a elektronicky, kontakt tváří v tvář mezi rodiči probíhá málokdy, nejčastěji při přesunu dětí mezi domácnostmi. Obvyklá komunikace se týkala organizace péče o děti či problémů spojených s jejich každodenním životem jako například škola, volnočasové aktivity nebo organizace prázdnin. Respondenti uváděli, že tato komunikace probíhá bezkonfliktně, ale je omezená na témata ohledně dětí.

5.1.3 Vztahy respondentů s novými partnery rodičů

Rodiče celkem šesti respondentů mají partnera, se kterým současně sdílejí domácnost. Ve čtyřech případech se jedná o novou partnerku otce, která s ním žije v domácnosti. Veronika uvedla, že vztah otce s novou partnerkou začal ještě před rozvodem. Dívčin otec má se svou novou partnerkou malé dítě, v době rozhovoru bylo chlapcovi pět měsíců. V jedné sourozenecké dvojici si oba rodiče našli s odstupem zhruba jednoho roku po rozvodu nového partnera, se kterým momentálně sdílí domácnost, ani v jedné domácnosti rodičů se neobjevují další děti či jiní členové domácnosti. Zbývajícím třem respondentům není znám nový partner ani jednoho z jejich rodičů a rodiče bydlí s dětmi v domácnosti sami.

Ve dvou případech se respondenti vyjadřovali negativně o nových partnerech svých rodičů. Pro Veroniku byla přítomnost nové partnerky v domácnosti otce náročná a dlouho jí trvalo si na její přítomnost zvyknout. Popisuje, že se svatbou otce s novou partnerkou nesouhlasila a otcí tento krok vyčítala. Narození malého bratra Veroniku s otcem i jeho partnerkou sblížilo, protože našli společné téma a aktivitu a díky tomu spolu tráví více času. Jakub uvedl, že má negativní vztah s novým partnerem matky. Chlapec si stěžoval hlavně na změny v domácnosti matky, které partner provádí, a na změnu ve vztahu k matce. Respondent negativně hodnotí hlavně změnu zvyků v domácnosti. Ostatní respondenti reflektovali rozdíl mezi vlastními rodiči a partnery rodičů, ale z výpovědí bylo znát, že k nim mají pozitivní vztah a že respektují jejich postavení v rodině.

5.1.4 Hodnocení materiální podoby domácnosti respondenty

Mezi domácnostmi rodičů respondentů se objevovalo mnoho podobností. Ve všech případech domov před rozvodem rodičů zůstal domácností jednoho rodiče. V šesti případech se jednalo o pozdější domácnost matky a ve třech případech o domácnost otce. Druhý rodič si našel nové bydlení, ale pouze v Mariině případě bylo matčino nové dočasné bydliště zásadně odlišné od domácnosti otce. Matka se z rodinného domu sdíleného s otcem přestěhovala bytu v panelovém domě a po zhruba dvou letech do většího přízemního bytu s terasou. Marie byla nucena přechodně sdílet pokoj s bratrem, což pro ni bylo nepříjemné. Sourozenecká dvojice Petr a Lenka je také nucena v bytě matky sdílet pokoj, u otce mají děti pokoj odděleně, ale obě domácnosti rodičů se nachází v bytové jednotce a oba sourozenci nevidí sdílení pokoje jako problematické. V šesti ostatních případech se nové bydlení druhého rodiče významně nelišilo od původního.

Také lokalita domácností obou rodičů byla ve všech kromě jednoho případu podobná. Většina respondentů mezi domácnostmi rodičů přecházela pěšky nebo měla možnost několikaminutového přejezdu autem či autobusem. Pouze Veronika je nucena mezi domácnostmi rodičů přejíždět více než hodinu a jako jediná změnila v době po rozvodu rodičů školu, pro ostatní respondenty nepředstavovalo docházení do školy problém.

5.1.5 Přesuny respondentů mezi domácnostmi rodičů

Jak již bylo uvedeno většina rodičů dětí bydlela v malé vzdálenosti od sebe, respondenti tedy mohli přesun absolvovat sami nebo v doprovodu jednoho z rodičů. Přesuny obvykle probíhají ve stanovený den, kdy si respondenti sbalí školní potřeby, případně vybavení na volnočasové aktivity a buď sami nebo s pomocí rodiče, ke kterému se stěhují, se přesunou. Veronika uvedla, že si mezi domácnostmi rodičů nosí i oblečení a osobní předměty, ostatní děti mají oblečení a osobní předměty v obou domácnostech a přenášejí pouze školní potřeby a vybavení na sporty a volnočasové aktivity. Většina respondentů hodnotila přesuny negativně a neradi se přesouvali mezi domácnostmi. Ocenili by například, kdyby rodiče bydleli ve stejném domě nebo kdyby nemuseli nosit všechny školní pomůcky. Žádný z respondentů neuvedl, že by pro něj byly přesuny tak namáhavé a nepříjemné, že by kvůli nim radši zůstal pouze v domácnosti jednoho rodiče.

5.1.6 Hodnocení režimu střídavé péče respondenty

V rozhovoru zazněla otázka, zda jsou respondenti spokojení nebo zda by chtěli v uspořádání péče něco změnit. Tři respondenti uvedli, že by byli rádi, kdyby se rodiče nerozvedli nebo aby zůstali ve stejné domácnosti a respondenti se nemuseli přesouvat. Toto přání ilustruje například výrok Zuzany: „Víc by se mi líbilo, aby mi táta nosil tašku, když jdu ze školy. Nebo kdyby se aspoň měli táta s mámou rádi.“ Jan uvedl, že by si přál, aby matčin byt byl ve stejném domě, aby se nemuseli přesouvat daleko.

Hana a Karel si přáli upravení režimu, aby více vyhovoval jejich potřebám. Hana by byla ráda, kdyby se dny u otce a u matky prodloužily na celý týden u jednoho z rodičů, aby se nemusela mezi domácnostmi přesouvat několikrát týdně. Tento režim byl zvolen, když byly děti mladší a týden bez jednoho rodiče byl pro ně dlouhý, momentálně jsou děti starší a pro Hanu by bylo více vyhovující prodloužit interval u obou rodičů. Karel si přál změnu víkendů, aby mohl trávit více volného času s kamarádem. Během testování metodou FAST chlapec také zmínil, že by byl rád, kdyby rodiče byli v jedné domácnosti a že ho mrzí, že se nemají rádi.

Jakub negativně hodnotil přítomnost nového partnera v domácnosti matky a vyslovil přání, aby pravidla a zvyky v domácnosti matky zůstaly tak, jak na ně byl zvyklý.

Marie na otázku, co by si přála jinak, odpověděla, že by chtěla, aby se rodiče rozvedli dřív a přetrvávající konflikt v domácnosti se tak vyřešil dříve a podle respondentky v době, kdy spolu rodiče ještě alespoň částečně komunikovali bez konfliktů. Dále také uvedla, že by si přála, aby rodiče ošetřili přesun mezi domácnostmi a střídavou péčí soudně, protože soudní rozhodnutí by oprostilo respondentku o zodpovědnost za přesuny mezi rodiči a udržování vztahu s oběma z nich.

Zbytek respondentů uvedl, že jsou s režimem spokojení, že jim přesuny mezi domácnostmi ani dvě různé domácnosti rodičů nedělají problémy, že jsou na momentální situaci zvyklí a nevidí potřebu něco měnit.

Respondenti byli schopní reflektovat změny a nové problémy v jejich životě, které rozvod rodičů a střídavá péče přinesla a někteří z nich vyjádřili přání, aby se tato situace upravila, popřípadě vrátila do stavu před rozvodem. Žádný z respondentů však neuvedl, že by preferoval výlučnou péči či domácnost pouze jednoho rodiče. Ačkoliv jsou pro respondenty přejezdy a rozdělení domácností nepříjemné, vnímají i pozitivní stranu tohoto systému a oceňují zachování vztahu s oběma rodiči a přesuny by rádi změnili, ale ne za cenu ztráty kontaktu s jedním z rodičů, jak například vyjádřila Hana: „...nedokážu si představit, že bych jinak ty vztahy udržela. ...Chyběl by mi druhý rodič.“

5.2 DOMOV

Z odpovědí respondentů vyplývalo, že mají představu o domově a pocit domova zažívají v různých situacích, pro některé z nich byl však pocit domova těžko uchopitelný a popsitelný. V případě, že se respondentům domov těžko popisoval, jim byla nabídnuta pomoc v podobě možnosti popsat typickou situaci nebo jim byly nabídnuty varianty odpovědí, které vycházely z výzkumů zmíněných v předešlé kapitole. Pro respondenty se také ukázala jednodušší otázka, co jim pomáhá se cítit doma, popřípadě, co jim pocit domova bere. Z analýzy rozhovorů vyplynulo šest hlavních témat či charakteristik domova, které respondenti vnímali jako tvořící domov nebo jako zásadní pro pocit domova. K těmto charakteristikám patří rodinné vztahy, materiální podoba domova, pocit komfortu a pohody, pocit bezpečí a cizota. Témata odpovídají některým hlavním charakteristikám domova, tak jak je popsali předešní autoři (Campo et al., 2020; James, 2013; Mallett, 2004; Palludan & Winther, 2017; Walker, 2020). Na rozdíl od předešlých výzkumů k tématu dětského pojetí domova (Campo et al., 2020; James, 2013; Palludan & Winther, 2017; Walker 2020) respondenti zmiňovali téma domova jako protikladu k cizotě a většina respondentů vnímala obě domácnosti rodičů jako svůj domov. Pouze dvě respondentky zmínily, že se cítí jako doma jinde než v domácnostech rodičů. Ostatní respondenti popisovali domov v návaznosti na obě domácnosti rodičů. V některých případech hrálo roli, která z domácností rodičů byla původní, tedy ta, ve které respondenti vyrůstali, a to zvláště v případech, kdy respondenti zmiňovali jako důležitý aspekt domova pocit pohody a komfortu, který se vázal na místo, ve kterém déle bydleli a které lépe znali. V těchto případech byl pro respondenty pocit domova silněji spojen s jednou z domácností rodičů, nejednalo se ale o situaci, kdy by byla domácnost druhého rodiče jako domov vyloučena. V následujících podkapitolách je představen pohled dětí na domov a jeho hlavní aspekty, tak jak se v rozhovorech objevovaly. Respondenti během rozhovoru obvykle uváděli několik témat, nejčastěji se objevovalo téma vztahů s rodiči, dále téma fyzického a materiálního uspořádání domácnosti, pocit pohody a komfortu, a nakonec téma bezpečí.

5.2.1 Rodinné vztahy

Rodinné vztahy hrály v popisu domova roli téměř pro všechny respondenty. Někteří respondenti popisovali pocit domova přímo jako přítomnost rodičů. Takto se vyjádřil například Jakub: „tam, kde mám střechu nad hlavou a rodiče“ nebo Zuzana, která popsala domov jako situaci, „když je máma hrozně hodná“. Další respondenti popisovali, že jim rodiče pomáhají cítit se doma a že vztahy s nimi nebo přijetí rodičů jsou pro jejich pocit domova nejdůležitější. To vyjádřil například Karel: „táta a máma, to mi dává největší pocit domova“ a doma je, „když mě máma nutí hrát na kytaru“ nebo Jan odpoví na otázku, kdy se necítí jako doma: „když tam jsem sám, tak mi to přijde opuštěný a jsem doma sám, tak mi to přijde takový špatný... lidi jsou tam důležitý. Nejdůležitější je máma a táta.“ Také Marie popsala pocit domova jako situaci vázanou na přítomnost matky: „u mámy na gauči, bílá deka a nic nemusím, tam. Že je všechno v pohodě a máma dělá jídlo.“ A dále v rozhovoru uvedla, že domov pro ni znamená „že tam je máma“. Pro Marii matčina příprava jídla symbolizovala rodinnou pohodu a pocit bezpečí, tedy situaci, kdy se necítěla ve stresu a neočekávala v blízké době nějaký konflikt či nepříjemnou situaci.

Na druhou stranu pro dvě respondentky byly vztahy s rodiči překážkou, aby se v jejich domácnosti cítily jako doma. Obě dívky měly komplikované vztahy buď s jedním nebo s oběma rodiči. Rodičovské konflikty, vzpomínky na ně a konfliktní vztahy mezi dívkou a jejími rodiči braly respondentkám pocit domova a v domácnostech rodičů se cítily ve stresu, nervózní a nepřijímané. Marie komentuje situaci, kdy se necítí jako doma takto: „doma (domácnost otce), když mě napadne špatná vzpomínka, vůbec tam nechci být a táta ty vzpomínky obnovuje. Třeba když se zase kvůli něčemu naštvě.“ Marie uváděla, že vzpomínky z dětství pro ni byly těžké a rušivé a kvůli otcovým častým výbuchům hněvu se cítí v jeho domácnosti velmi často ve stresu a má pocit, že si u něj nemůže odpočinout, protože stále podvědomě čeká, zda nepříjde otcova kritika nebo výbuch hněvu. Takovou situaci si Marie vybavuje už z dětství a k domácnosti otce se vyjadřuje, že je to sice domov, ale nepříjemný a že pocit bezpečí a komfortu, který si s domovem spojuje, v domácnosti otce neprožívá.

Veronika popisuje, co jí bere pocit domova: „u mámy jsou to lidi, kteří když něco řeknu, tak mi to vyvrátí, ani mě nenechají domluvit.“ A také u otce se dívka necítí jako doma, hlavně kvůli dřívějšímu nezájmu otce o rozvíjení vztahu s ní a také kvůli přítomnosti nové partnerky otce.

5.2.2 Fyzická a materiální podoba domova

Předměty z domácnosti, dětské pokoje či celkově domácnost rodičů byly dalšími frekventovanými tématy v rozhovorech s respondenty. V některých případech zmiňovali respondenti kombinaci právě domácnosti a přítomnosti rodičů jako domov, jako například již dříve citovaný výrok Jakuba: „doma je, kde mám střechu nad hlavou a rodiče.“ Jiní respondenti popisovali domov jako místo, kde bydleli nebo kde vyrůstali, jako například Petr: „místo, kde bydlím a žiju tam“ a dále uvedl, co je pro něj důležité: „nějaký vlastní věci, nevím, ...a plus tady mám ten svůj pokoj a mě to taky vyhovuje, že se tady můžu zavřít.“ Lence se k pocitu domova vybavil její dětský pokojíček a tuto vzpomínku následně popsala. „Vzpomenu si na pokoj, co jsme měli s bráchou, ...pamatuju si, že jsem tam obtiskla od tempery svoji ruku, ale když jsme se přestěhovali, tak jsme to museli přemalovat, nevím, jestli by tam chtěli mít moji ruku.“ Na otázku, co Lence pomáhá cítit se doma, odpověděla: „že tam mám nějaký svoje věci, takový prostě třeba něco, co už mám odmalička.“ Zuzanina odpověď na otázku, kde se cítí jako doma také vypovídá o spojení fyzické podoby domácnosti s pocitem domova: „na místech se cítím dobře v pokoji, tady (domácnost matky) a... tam (domácnost otce) se cítím dobře v pokojíčku, v koupelně a v ložnici ještě.“ Také Martin si vybavil pohled z okna svého pokojíčku jako něco, co pro něj pocit domova symbolizuje a pro Hanu bylo zásadní, že má v pokoji vlastní předměty a že může kontrolovat jejich uspořádání, čímž si svůj pokoj zabydluje a dělá z něj svůj vlastní prostor.

Respondenti reflektovali důležitost toho, že jsou prostory domácností rodičů pro ně známé a jsou na ně zvyklí. Například Lenka komentovala zvykání si na nový prostor po stěhování matky. „Když jsme se u mamky přestěhovali, nebylo to ještě tak udělaný, takže to se mi tam něco nelíbilo, jak už jsem tam bydlela dýl, tak už jsem to tam znala a bylo to lepší.“ Podobně se vyjádřila i Hana o domácnosti matky: „Víc se cítím doma tady, protože jsem tu daleko dýl, nevím, jsem tu víc zabydlená.“

5.2.3 Pocity pohody a komfortu

Pocity pohody a komfortu byly v rozhovorech pro respondenty často spojené buď s prostory domácnosti jednoho rodiče nebo se vztahy s rodiči či jinými členy domácnosti.

Pro respondenty byl pocit pohody a komfortu právě jádrem prožitku domova, který zažívali v přítomnosti rodičů nebo v jejich domácnosti, jak popsali sourozenci Jakub a Jan. Jakub uvedl, proč se cítí v domácnosti rodičů jako doma: „je to místo, kde se cítím dobře, že tam nemůže někdo přijít a vyhodit mě odsud. Je to místo, kde jsem vždycky vítaný.“ A Jan zmínil důležitý element pro pocit domova a to přijetí: „Místo, kde se můžu cítit nejlíp, to místo, kam vím, že patřím, kde vím, že mě nemůžou odmítnout, když tam přijdu.“ Na další vyptávání Jan jasně okomentoval pocit přijetí: „Já nemám pocit, já to vím.“

Téma přijetí se objevilo i u Veroniky, pro kterou bylo nepřijetí z matčiny strany problémem, aby v její domácnosti prožívala pocit domova. Na druhou stranu Veronika uvedla, že se cítí doma v domácnosti svého strýce, protože je to pro ni místo, „kde cítíš lásku od druhých a cítíš něco k nim a kde se můžeš cítit, že můžeš být sám sebou a nemusíš nic skrývat“.

Pohoda a komfort nebyly pro respondenty spojené pouze s přijetím, ale také, jak to vyjádřila Hana a Zuzana, s možností projevit své pravé já a nepodléhat společenským konvencím. Zuzana okomentovala, co jí pomáhá cítit se jako doma: „díky tomu, že si můžu tady dělat v podstatě, co chci.“ Hana odpověděla na stejnou otázku: „věci, které si člověk na návštěvě u někoho nedovolí, třeba skákat na posteli... nebo u táty někdy stojím na stole.“ Jak pro Zuzanu a Hanu tak pro Veroniku byla zásadní možnost vyjádřit své pravé já, ať už z důvodu přijetí ostatními členy domácnosti, nebo z důvodu domácnosti jako prostoru, který nepodléhá společenským konvencím a pravidlům. Veronika navíc zmiňovala přítomnost nové partnerky otce, jako rušivý element, právě protože v její přítomnosti nemohla být sama sebou a uváděla také, že s přestěhováním otce k jeho nové partnerce k němu ztratila důvěrný vztah. Změna v pravidlech s příchodem nového partnera matky byla i pro Jakuba náročná, brala mu pocit domova a chlapec se celkově negativně vyjádřil ke změně, která nastala s rozvodem rodičů a příchodem jejich nových partnerů.

„Třeba ten M. (partner matky), jak mění ty pravidla, tak mi přijde, že si z toho dělá spíš svůj dům než můj dům, to mi trochu bere pocit domova. Ale spíš je to celkově tou změnou života, že se rozešli (rodiče). Kdyby se nerozešli, tak mi to nebere pocit domova, protože tam nikdo nový nechodí, nemění to tam. Ale A. (partnerka otce) ta ne. Já nevím, jak to popsat, aby to bylo normální, ale A. tu nic nemění, ona se přizpůsobila tomu, jak to bylo.“ (Jakub)

Jakubův mladší bratr však situaci vnímal odlišně a noví partneři rodičů pro něj k pocitu domova přispívali, a jejich význam pro pocit domova popisoval podobně jako

význam rodičů: „A. i M. mi dávají ten pocit toho, že jsem v bezpečí, že mě tam neodmítnou.“ I ostatní tři respondenti, jejichž otec si našel novou partnerku, neuváděli, že by jim partnerka otce bránila v pocitu domova. Dva respondenti – Hana a Karel, nezmiňovali partnerku otce vůbec a Zuzana se o ní vyjádřila pozitivně „Je to můj oblíbený člen domácnosti.“

5.2.4 Cizota

Pět respondentů se při popisu domova uchýlili k pojmenování protikladu domova, aby jasně vystihli, co pro ně domov znamená. Protiklady se při jejich popisu objevily i v emocích a prožitku, které si s domovem spojovali. Jakub jmenoval jako protiklad k prožitku domova, který popsal jako „střechu nad hlavou a rodiče“, ulici: „na ulici na mě přší a není tam střecha ani rodiče.“ Ulice pro Jakuba symbolizovala nechráněné místo a v kombinaci s nepřítomností rodičů to pro něj znamenalo opak domova. Chlapec dále uvažoval o aspektech domova, protože uvedl, že pokud je s rodiči na procházce, samozřejmě se nejedná o domov a v této části rozhovoru definoval důležitou roli domova jako místa, „kde se cítím dobře, že tam nemůže někdo přijít a vyhodit mě odsud. Je to místo, kde jsem vždycky vítaný.“

Jan a Hana uvedli jako protiklad domova návštěvu u někoho doma. Pro oba respondenty byl pocit na návštěvě opakem pocitu domova a zmínili, že se na návštěvě cítí nesví či nejistí. Jan řekl: „když jsem u kamaráda, tak vím, že jsem si takový nejistý, nevím proč, vím že jsou tam okolo dospělí, i když to nejsou moje rodiče tak vím, tak by kdyžtak něco udělali...“ A podobně i Hana popsala: „já nemám ráda, když jdu někam na návštěvu, ono je dobré, jít někam na návštěvu, protože uvidím, jak žije a má to tam hrozně hezké, ale cítím se hrozně nesvá, jsem hrozně nervózní a tak.“ Jan i Hana popisují návštěvu jako příjemný prožitek, ale reflektují, že k pocitu domova jim chybí jistota domácího prostředí a pocit pohody a komfortu, který na návštěvě na rozdíl od domova neprožívají. Oba uvedli v jiné části rozhovoru pocity jistoty, pohody a komfortu jako důležité složky domova a reflektovali, že právě tento prožitek je odlišným znakem domova od cizího prostředí.

Marie a Petr dávali domov do protikladu k cizímu prostředí a zdůrazňovali potřebu návratu domů ke svým věcem a ke známému. Marie uvedla: „Vadí mi být dlouho v cizím prostředí, známé prostředí je pro mě hrozně důležité, potřebuju se po nějakém čase vrátit ke svým věcem.“ A podobně Petr: „já jsem třeba rád doma, že když jsem v jiném prostředí, tak se rád vracím domů.“

5.2.5 Pocit bezpečí

Téma pocitu v bezpečí se objevilo pouze v jednom rozhovoru, a to v rozhovoru s Marií. Dívka během rozhovoru popisovala komplikované vztahy v rodině, přítomnost mnoha konfliktů mezi rodiči a problematické chování otce, které v ní vyvolávalo ambivalentní vztah k domovu. Pro Marii nebyl domov spojen pouze s kladným prožitkem, ale doma zažívala také napětí, stres a strach. Právě pocit bezpečí pro ni byl protiklad k těmto emocím a byl pro ni důležitou složkou domova, ačkoliv pro ni nebyl pocit bezpečí vázaný na místo, kde bydlí, jak uvádí v následující odpovědi na otázku, kde je pro ni domov:

„Není to, kde bydlím, oba to s bratrem říkáme, on to začal říkat brácha, když byl malý, že chce domů, ale říkal to doma – jakože chce na to svoje bezpečné místo někam a my to od té doby všichni používáme (Marie, její bratr a matka), že chceš domů. Není to pro mě DP (původní domácnost). Pocit bezpečí, že nemusíš nic řešit, bezstarostnost, někdo se o tebe postará... Teď to bude na chvíli v klidu, v následující hodině nebude následovat stres. Klid. Nic nepříjde. Nemusím být ve střehu, u táty jsem furt, nevím, jestli si můžu jít pro vidličku.“ (Marie)

Marie popsala rozdíl mezi domovem jako fyzickým, reálným místem a představou o domově. Dívka byla schopná poměrně jasně vystihnout emoce a prožitky, které pro ni domov znamená a které by v ideálním případě doma pocítovala, na druhou stranu ale uváděla, že má, zvláště z domácnosti otce, málo takových prožitků, a že se její představa o domově neshoduje s realitou otcovy domácnosti. Marie popsala zvláštní užití slova domov, které používá ona, její bratr a matka pro popis bezpečného místa, slovo domov pro ně však nesymbolizuje domácnost, ve které bydleli. Respondentka uvedla, že po rozvodu rodičů a po přestěhování matky do většího bytu je pro ni nová domácnost matky domovu nejbližší, ale že ani na tom místě se necítí tak, jak si představuje, že by měla domov prožívat.

Rozdíl mezi ideální představou domova a reálným domovem ilustruje i další část rozhovoru s Marií, kde zmiňovala, že pocit domova částečně zažívá u partnerových rodičů: „...nenahradí to domov a pak se těším k mamě a občas svítanou babička s dědou, ale přijedu a celé se mi to rozplyne, zklame mě to.“

5.2.6 Pocit domova a domácnosti rodičů

Dvě respondentky – Marie a Veronika spojovaly pocit domova s jinými místy než s domácnostmi rodičů. Veronika uvedla, že pocit domova zažívá v domácnosti strýce, ve které je pro její prožitek domova zásadní pocit přijetí, který doma nezažívá. Marie uvedla, že pocit domova zažívá částečně v domácnostech obou rodičů, ale její prožívání je ambivalentní a spojené s negativními emocemi, které Marie s domovem, tak jak si ho představuje, nespojuje. Marie spojuje domov s pocity pohody a komfortu a pocitem bezpečí, které prožívá částečně v domácnosti matky a částečně v domácnosti rodičů svého partnera, ale ani jedno z míst by nepopsala jako svůj domov. Otázka, kde se cítí doma byla pro Marii složitá a dívka si uvědomila, že domov, tak jak si ho představuje, nezažívá ani na jednom z reálných míst, kde bydlí, a její bydliště je spojené s negativními prožitky a vzpomínkami, které ji pocit domova kazí. Z míst, na kterých dívka bydlí, uvedla, že domácnost matky je domovu nejbližší, ale že se ani tam necítí jako doma v takové míře, v jaké si pro domov představuje.

Ostatních sedm respondentů uvedlo, že se cítí doma v obou domácnostech rodičů, ačkoliv čtyři respondenti uvedli preferenci pro jednu z nich. Ve všech případech se jednalo o původní domácnost před separací rodičů a respondenti uváděli, že je pro ně důležité, že jsou na tuto domácnost zvyklí a žijí v ní déle a díky tomu se v ní cítí více doma. I v případě, že respondenti vyjádřili během rozhovoru bližší vztah s jedním z rodičů, neuváděli, že by se bez preferovaného rodiče necítili jako doma a že by pocit domova byl vázán pouze na tohoto rodiče. Zažívání pocitu domova v přítomnosti jen jednoho z rodičů se objevilo pouze u Marie, která popisovala komplikovaný a konfliktní vztah s otcem a negativní vzpomínky spojené s jeho domácností jako překážku prožívání pocitu domova v jeho domácnosti.

5.2.7 Shrnutí pojetí domova dětmi ve střídavé péči

Pro respondenty hráli nejdůležitější roli pro pocit domova rodiče a vztahy s nimi. Respondenti popisovali, že rodiče pro ně domov symbolizují nebo, že jim rodiče pomáhají, aby se v domácnosti cítili jako doma. Respondenti popisovali různé činnosti s rodiči jako typické situace pro pocit domova i v části týkající se péče uváděli, že s rodiči rádi tráví volný čas. Pro dvě dívky byly vztahy s rodiči překážkou cítit se doma v domácnostech rodičů a domov si hledaly na jiných místech. Marie popisovala komplikovaný vztah s otcem a pobyt v jeho domácnosti pro ni je stresový a často tam neprožívá pocity pohody a bezpečí, které pro ni domov znamenají. Častá přítomnost konfliktů během dětství a vzpomínky na tyto situace pro ni vytvářejí ambivalentní vztah k domovu. Podobně i pro Veroniku byly konflikty rodičů a její negativní vztah k nim překážkou, aby se v domácnostech rodičů cítila doma. Veronika si za těchto okolností hledala domov někde jinde a pocit domova prožívala v domácnosti svého strýce, kde se cítila přijatá a ke svému strýci měla kladný vztah. Přítomnost nového partnera v domácnosti matky byla i pro Jakuba problematická, zvláště jím iniciované změny ve vedení domácnosti hodnotil respondent jako kolidující s jeho pocitem domova.

Dalším důležitým tématem k pocitu domova je fyzická a materiální podoba domova. Při popisu pocitu domova a toho, kde se cítí „dobře“, Zuzana vyjmenovala místnosti v domácnostech obou rodičů a Jakub uvedl, že domov je „střecha nad hlavou a rodiče“. Respondenti spojovali byt rodičů, svůj pokoj nebo osobní předměty s pocitem domova a u některých z nich byl pocit domova silněji vázán na původní domácnost rodiče, tedy na bydlení, ve kterém vyrůstali. Naopak po přestěhování se rodičů vyjádřily některé děti potřebu si na nové bydliště zvyknout a například Lenka uvedla, že potřebovala nějakou dobu, aby se v nové domácnosti matky cítila jako doma.

Pocit pohodlí a komfortu se také objevoval u více respondentů. Hana uvedla jako příklad, že doma si může dovolit skákat na posteli a mít nepořádek ve svých věcech a také pro Veroniku bylo důležité prožívat bezpodmínečné přijetí, aby se cítila jako doma. Pocit pohodlí a komfortu reflektovali někteří respondenti v návaznosti na protiklad domova, jak bylo uvedeno u Hany, která dala domov do protikladu pocitu, který prožívá na návštěvě. Podobně i Jan uvedl rozdíl mezi návštěvou u kamarádů a domovem a Jakub zmínil rozdíl mezi ulicí – veřejným, nechráněným prostorem a domovem.

Posledním tématem, které se objevilo pouze v rozhovoru s Marií, bylo téma bezpečí. Pro Marii byl domov spojen s prožitkem bezpečí, tedy situace, kdy je o ní postaráno a neočekává konflikt nebo stresovou situaci. V souvislosti s pocitem bezpečí Marie zmiňovala rozdíl mezi ideálním domovem a představou o domovu a reálným domovem.

Kromě dvou respondentek všichni respondenti uvedli, že domácnosti rodičů jsou pro ně domovem, a ačkoliv někteří uvedli, že mají jednu z domácností rodičů silněji spojenou s domovem, druhou domácnost vnímali také jako svůj domov. Žádný z respondentů se nevyjádřil k přesunům mezi domácnostmi v souvislosti s pocitem domova. Přesuny nebyly zmíněny ani jako součást domova ani jako situace, která by dětem v pocitu domova bránila.

6 Diskuse

Výzkum si kladl za cíl nastínit pojetí domova u dětí ve střídavé péči. Data byla sesbírána pomocí polostrukturovaných rozhovorů a následně kvalitativně zpracována. Výpovědi respondentů ukazují podobnosti a v rozhovorech s nimi se opakuje několik hlavních témat. Nejčastěji opakované téma bylo téma vztahů s rodiči. Všichni respondenti pocít domova vztahovali k rodičům a vztahům s nimi. Kromě dvou respondentek měly děti blízké vztahy s rodiči, trávily s nimi pravidelně čas a podílely se na chodu jejich domácnosti. Blízké vztahy s rodiči se ukazovaly i v reprezentaci rodiny ve FAST. Pouze Karlovo zobrazení (obrázek 7) neodpovídalo popisu vztahů s rodiči. Karel umístil sám sebe daleko od obou rodičů, vztahy však popsal jako „dobré“ a uvedl několik společných činností s rodiči. Naopak Veroničina reprezentace rodiny (obrázek 2) ukazovala blízký vztah mezi ní a otcem, respondentka ale popisovala, že si s otcem není blízká a že k němu ztratila důvěru. Kromě dvou případů (sourozenci Jakub a Jan) byla rodinná koheze reprezentací vyhodnocena jako nízká. Tyto výsledky jsou v souladu se studií zkoumající rodinu v situaci rozchodu z pohledu dítěte (Uholyeva, 2019). Autorka uvádí, že koheze rodin v situaci rozchodu byla nižší než u normální populace. Nízká koheze se ukázala i v tomto souboru.

Respondenti uváděli, že se cítí jako doma v domácnostech obou rodičů a přítomnost rodičů nebo aktivity s nimi byly aspekty, které dětem utvářely pocit domova. I v případech, kdy bylo pojetí domova spojené s jeho fyzickou a materiální podobou, respondenti v rámci rozhovoru zmínili, že právě přítomnost rodičů nebo jejich aktivity utváří domov. Předešlé studie k tématu pojetí domova u dětí po separaci rodičů zahrnovaly i respondenty ve výlučné péči, kteří trávili nízké procento času s nerezidentním rodičem a tito respondenti často uváděli, že právě málo společně stráveného času, komplikované vztahy s jedním z rodičů z doby již před rozvodem a nedostatek osobního prostoru v domácnosti rodiče byly nejčastější důvody, proč se v domácnosti rodičů necítili jako doma. Tyto důvody se v této studii nevyskytly, pravděpodobně i z důvodu pravidelného střídání mezi rodiči, díky blízkým vztahům s rodiči a vlastnímu prostoru v jejich domácnostech.

6.1 Rodinné vztahy

V literárně přehledové části zmíněné výzkumy k tématu pojetí domova u dětí po separaci rodičů uvádí, že vztahy s rodiči bývají nejdůležitějšími aspekty pocitu domova (Campo et al., 2020; Merla & Nobels, 2019; Walker, 2020). Tuto tendenci lze sledovat i v tomto výzkumu. Respondenti pocit domova vztahovali k rodičům, vztahům s nimi nebo pouze k jejich přítomnosti. Děti zmiňovaly každodenní situace jako například přípravu jídla a hru na hudební nástroj nebo pouhou přítomnost rodičů jako důležité aspekty domova. James (2013) uvedla, že právě každodenní aktivity jsou pro domov zásadní a pro děti dokonce důležitější než výjimečné volnočasové aktivity. Děti také v rozhovorech zmiňovaly, jak tráví čas u matky a u otce, a často se jednalo o všední aktivity a povinnosti jako například uklízení (Hana), práci na zahradě (Petr a Lenka) nebo již zmíněnou přípravu jídla (Marie). Francia a Millea (2019) a Walker (2020) zdůrazňovaly rodičovskou snahu trávit s dětmi čas společnými aktivitami jako důležitou složku blízkých vztahů v domácnosti, které vytvářely dětem domov. V rodinách respondentů bylo možné vysledovat trávení společného času s rodiči a kvalitní vztahy v jádru pocitu domova, a naopak pocit nepřijetí a komplikované vztahy s rodiči jako důvod absence pocitu domova. Důležitou roli vztahů s rodiči pro psychickou pohodu dítěte v situaci rozpadu rodičovského vztahu popsaly předešlé výzkumy, které ukazují, že se kvalita vztahu rodič-dítě odráží na různých psychických ukazatelích – na psychické pohodě, psychickém zdraví či životní spokojenosti dětí (Bergström et al., 2013; Hodáčová et al., 2015; Němcová, 2020; Nielsen, 2018).

Do předchozích výzkumů (Campo et al., 2020; Fehlberg et al., 2018; Francia & Millea, 2019; Walker, 2020) byly zahrnuti respondenti ve výlučné péči, kteří s nerezidentním rodičem trávili méně než 30 % času, v některých případech pouze víkend jednou za dva týdny nebo jedno odpoledne v týdnu. V návaznosti na malé množství společně stráveného času respondenti předchozích výzkumů často uváděli, že postupem času s nerezidentním rodičem ztratili vztahovou blízkost a vzájemně se odcizili, což přispívalo k tomu, že se v jejich domácnosti cítili jako na návštěvě. Aktuální práce byla zaměřena na děti ve střídavé péči nebo v režimu střídavé péče a respondenti tedy trávili srovnatelné množství času v domácnostech obou rodičů. Díky tomu se jim dostávalo více příležitostí podílet se na chodu domácnosti, trávit čas s oběma rodiči a tím si s nimi vytvářet vřelé vztahy, které u respondentů podporovaly pocit domova v domácnostech obou rodičů.

Na rodinné vztahy navazuje téma nových partnerů rodičů. Konflikty mezi dětmi a novými partnery a jejich snaha přizpůsobit domov svým potřebám bránily dětem cítit se v domácnosti rodiče jako doma. Blízké a nekonfliktní vztahy s novými partnery a vzájemný respekt mezi nimi a dětmi nevedly k narušení pocitu domova dětí a noví partneři se stali součástí jak domácnosti, tak pojetí domova dětmi. Tyto výsledky se shodují s předchozími pracemi (Campo et al., 2020; Fehlberg et al., 2018; Francia & Millea, 2019; Walker, 2020), ve kterých respondenti uváděli jako důvod ke ztrátě pocitu domova v domácnosti jednoho z rodičů přítomnost nového partnera. Docházelo k tomu v situacích, kdy noví partneři prováděli změny v domácnosti rodiče nebo neumožňovali respondentům a rodičům trávit dostatek společného času.

Ve výpovědích respondentů o vztazích s rodiči mohly hrát roli vývojové charakteristiky respondentů. U některých dětí se objevily neshody s rodiči a jejich novými partnery ohledně dodržování pravidel, které ale mohou vycházet z citlivosti dětí, zvláště chlapců, na požadavky rodičů v období dospívání a celkovou proměnu vnímání rodinných vztahů dospívajícími (Gillernová, 2009).

6.2 Fyzická a materiální podoba domova

Podobně se také ukazovala důležitost fyzické a materiální podoby domova jak v předchozích studiích, tak v rozhovorech s respondenty. Campo et al. (2020), Francia a Millea (2019) a Walker (2020) uváděli, že pro respondenty jsou vlastní prostory zásadní v pocitu domova, protože pokud neměly děti k dispozici vlastní prostory a neměly možnost ukládat si osobní předměty u jednoho z rodičů, necítily se v jeho domácnosti vítány a přetrvával u nich pocit jako na návštěvě místo pocitu domova. Všechny děti dotázané v rámci této studie měly k dispozici vlastní prostory a bydlení se v domácnosti otce a matky většinou lišilo pouze v detailech. U obou rodičů měly podobně zařízené pokoje s osobními předměty a v rozhovorech se neobjevily stížnosti na podobu pokoje a domova. Děti také zmiňovaly, že v obou domácnostech mají osobní předměty a že většinu svých věcí nemusí mezi domácnostmi přenášet, zároveň si nestěžovaly, že by jim v domácnostech rodičů něco chybělo. Naopak pro mnoho dětí byl jejich pokoj nebo domácnosti rodiče symbol domova a představoval pro ně bezpečné, komfortní místo, kde se cítily uvolněně a mohly být samy sebou.

Palludan a Winther (2017) zdůraznily důležitost vlastního prostoru i z důvodu potřeby dospívajících zanechat po sobě v domácnosti stopy a vyznačit si osobní prostor.

Zanechání stop po sobě zmiňovala například Lenka, která spojovala pocit domova s obtiskem ruky v dětském pokoji, nebo Hana, která uváděla nepořádek a možnost uspořádat si věci podle sebe jako typické pro pocit domova.

6.3 *Pocit pohody a komfortu*

Některé dřívější výzkumy zdůrazňovaly návaznost pocitu pohody a komfortu na autonomní prostor, Campo et al. (2020) připojila také důležitost přijetí a prostor na to, být sám sebou. Respondenti, kteří spojovali domov s pocitem komfortu a pohody, zdůrazňovali právě přijetí od ostatních (Jan, Jakub a Veronika) a svobodu od společenských pravidel (Hana). Téma domova jako místa nepodléhajícího společenským pravidlům popsala Mallett (2004), která zdůrazňovala funkci domova pro vývoj identity. Někteří respondenti v tomto výzkumu vnímali domov právě jako takový prostor, například Hana, která zdůrazňovala nejen svobodu od společenských pravidel, ale také hudbu a hudební vyjádření se jako součást pocitu domova. Naopak Veronika, které přijetí v domácnosti rodičů chybělo, si hledala domov jinde a uvedla, že domácnost strýce, kde se jí přijetí dostává je, pro ni domovem. Autorky Francia a Millea (2019) a Walker (2020) spojovaly pocity pohody a komfortu s možností mít k dispozici vlastní prostory a se zapojením do chodu domácnosti. Naopak Mallett (2004) zdůrazňovala oddělení domova od veřejného prostoru a oproštění od společenských pravidel. Výpovědi Hany o pocitech pohody a komfortu zapadaly do koncepce, jak ji představila Mallett (2004). U dalších respondentů – Veroniky a Jana, byly pocity komfortu a pohody spojeny s jistotou a přijetím v rodinných vztazích. Ani jeden z respondentů nekomentoval ve spojitosti s komfortem a pohodou vlastní prostory a společné aktivity s rodiči, ačkoliv téma přijetí a kvality vztahů s rodiči bylo ve výzkumech Francia a Millea (2019) a Walker (2020) spojováno právě se společnými aktivitami a uspořádáním domácnosti rodičů. Kvalitní vztahy s rodiči jsou spojeny jak s prostorovým řešením bytu a se společným trávením času, které dává dětem pocit přijetí a určeného místa v domácnosti, tak s pocity pohody a komfortu, protože blízké vztahy v domácnosti dávají jejím obyvatelům prostor se volně vyjádřit a nedodržovat společenská pravidla (Francia & Millea, 2019; Mallett, 2004; Walker, 2020). V aktuálním výzkumu respondenti celkově komentovali více vztahy s rodiči samotné a nezmiňovali se o nedostatku vlastního prostoru a společných aktivit s rodiči, lze proto předpokládat, že díky vřelým vztahům s rodiči a se strýcem v případě Veroniky se respondenti cítili v jejich domácnosti natolik uvolněně, že nevnímali potřebu dodržovat společenská pravidla, a naopak mohli svobodně projevovat své já.

6.4 Cizota

Někteří respondenti využili k popisu domova protiklad k domovu. Mallett (2004), Dovey (1985) nebo Hogenová (2008) použili jako protikladu domova termínu cizota, který má vystihnout, že domov je možné zažívat i v protikladu, tedy ve chvíli, kdy člověk není doma a k domovu se vrací nebo se na něj upíná z dálky. Podobně také někteří respondenti uváděli protiklady k domovu jako například být na návštěvě (Hana a Jan), na ulici (Jakub) nebo celkově v cizím prostředí (Marie). Hogenová (2008) zdůrazňuje v tomto kontextu charakteristiky domova jako pocitu bezpečí a známého a Mallett (2004) domov jako útočiště. Také respondenti, kteří využili popisu domova v protikladu k cizotě, jmenovali jako důležité charakteristiky domova pocit jistoty (Jan a Jakub), pocit pohody a komfortu (Hana a Jakub) nebo pocit bezpečí (Marie). Charakteristika domova jako protikladu k cizotě nebyla zmiňována ve výzkumech zaměřených na děti po separaci rodičů. Respondenti v těchto výzkumech však zmiňovali pocit jako doma v protikladu k pocitu jako na návštěvě (Campo et al., 2020; Francia & Millea, 2019; Merla & Nobels, 2019; Walker, 2020) a to i ve spojitosti s domácností jednoho z rodičů. Respondenti v tomto výzkumu nezmiňovali rozdíly v domácnostech rodičů, rozdíl vnímali mezi cizí domácností nebo veřejným prostorem a domácností rodičů. A mimo domov rodičů pro ně byla zásadní absence pocitu komfortu a pohodlí, popřípadě pocitu bezpečí. Jan a Jakub uvedli absenci rodičů na návštěvě nebo na ulici, Hana a Marie neznámost prostoru na návštěvě či v cizím prostředí. Téma cizoty jako protikladu domova podtrhlo důležité charakteristiky domova a děti pomocí absence důležitých aspektů domova mimo něj zdůraznily, co pro ně domov vytváří, tedy známé prostředí a vztahy s rodiči.

6.5 Pocit bezpečí

Pocit bezpečí jako důležitá charakteristika domova se objevil pouze u jedné respondentky – Marie. Respondentka uvedla, že je to pro ni nejdůležitější charakteristika domova, ale že tento pocit nespojuje přímo s domácnostmi rodičů. Pocit bezpečí Marie spojovala se situacemi v domácnosti matky a s domácností rodičů svého partnera. Wardhaugh (1999) a Campo et al. (2020) upozorňovali na problematiku domova a pocitu bezpečí v kontextu domácího násilí nebo rodin a dětí ohrožených domácím násilím. Respondentka neuvedla případy, kdy by v domácnosti docházelo k fyzickému domácímu násilí, ale některé chování jejího otce bylo problematické a jeho výbuchy hněvu a vzpomínky na hádky rodičů z dětství byly pro Marii překážkou, aby se v domácnosti otce cítila jako doma. Marie také uváděla, že se v domácnosti otce cítí ve stresu a stále připravená na

konflikt, který by mohl přijít. Campo et al. (2020) například uvádí výrok respondenta, který domov popisuje jako pocit, že nemusí být ve střehu a cítí se komfortně. Takto se o domově vyjadřovala také Marie a shodně jako respondent z výzkumu Campo et al. (2020) nacházela domov mimo domácnost rodičů. Ostatní respondenti pocit bezpečí v návaznosti na domov nezmiňovali. Walker (2020) a Campo et al. (2020) komentovali absenci tématu pocitu bezpečí v rozhovorech tím, že pocit bezpečí respondenti berou automaticky a zmiňují jej pouze pokud vnímají, že jim bezpečí v domácnosti chybí, stejně jako nedostatek pocitu bezpečí v domácnosti otce komentovala Marie. U ostatních respondentů bylo možné z jejich výpovědí usuzovat, že pocit bezpečí v domácnostech rodičů zažívají, a proto jej jako charakteristiku domova nejmenují.

6.6 Domov a domácnosti rodičů

Kromě dvou respondentek, Marie a Veroniky, uvedli všichni respondenti, že se cítí jako doma v domácnostech obou rodičů. Někteří respondenti preferovali domácnost jednoho rodiče, to ale nevyklučovalo, aby se cítili jako doma i v domácnosti druhého rodiče. V předešlých výzkumech se respondenti častěji cítili doma pouze v domácnosti jednoho rodiče. Tento rozdíl může být způsobený již zmíněným rozdílem mezi způsoby péče o děti v dřívějších a v tomto výzkumu. Respondenti v této studii trávili s oběma rodiči srovnatelné množství času a měli možnost podílet se na každodenním chodu domácnosti a všedních aktivitách. V rozhovoru neuváděli velké rozdíly v trávení času s oběma rodiči a jako příklady aktivit s rodiči uváděli jak všední aktivity a domácí práce, tak mimořádné zážitky. Pocit domova byl pro respondenty vázaný jednak na domácnost rodičů a také přímo na rodiče. Marie uváděla, že pro ni domov znamená pocit bezpečí a komfortu, který částečně zažívá v domácnosti matky a částečně v domácnosti rodičů partnera. Veronika spojovala pocit domova s domácností strýce. Obě tyto respondentky uváděly, že důvod, proč se necítí v domácnosti rodičů jako doma, jsou problémy ve vztazích s rodiči. Problematické vztahy s rodiči, málo společně tráveného času a žádné vlastní prostory v domácnosti rodičů byly důvody, proč se respondenti necítili jako doma v domácnostech rodičů v dřívějších pracích (Campo et al., 2020; Fehlberg et al., 2018; Francia & Millea, 2019; Walker, 2020). Ačkoliv jak Marie, tak Veronika trávily s oběma rodiči srovnatelně času a měly k dispozici vlastní prostory, problémy ve vztahu s rodiči byly pro respondentky důvod, proč se v domácnostech rodičů necítily jako doma nezávisle na společně stráveném času nebo vlastních prostorech. Z toho lze usuzovat, že právě kvalitní a blízké vztahy s rodiči jsou nejdůležitějším aspektem

pocitu domova a pokud dětem tyto vztahy chybí, těžko budou nahrazeny jinými charakteristikami.

6.7 Přesuny mezi domácnostmi

Respondenti byli dotázáni na průběh přesunů mezi domácnostmi a jejich názor na ně. Většina respondentů přesuny hodnotila negativně a ráda by, aby se mezi domácnostmi nemusela přesouvat, a to i v případě, že přesun probíhal za pomoci rodičů. Respondenti však nezmiňovali, že by preferovali situaci, kdy se nemusí přesouvat, ale tím pádem budou bydlet pouze u jednoho rodiče. Negativní hodnocení přesunu se objevovalo i v předchozích výzkumech a někteří respondenti dokonce uvedli, že právě kvůli přesunům se rozhodli trávení času v domácnosti jednoho rodiče omezit a zvolili režim výlučné péče jednoho z rodičů (Francia & Millea, 2019; Walker 2020). Naopak ve studii Merla a Nobels (2019) respondenti zahrnovali přesuny mezi domácnostmi do svého pojetí domova. V tomto výzkumu respondenti přesuny mezi domácnostmi zmiňovali pouze v části věnované podobě a charakteristice péče. V kontextu pojetí domova je vůbec nezmiňovali, a to ani jako součást pojetí domova ani jako něco, co by respondentům pocit domova bralo.

6.8 Limity výzkumu a možná vylepšení

Realizace výzkumu se setkala s několika metodologickými problémy a nedostatky, které mohly ovlivnit výsledky. Výběr respondentů probíhal výzvou přes sociální sítě a přes doporučení vyučujících na základních školách. Přes sociální sítě se nepodařilo získat ani jednoho respondenta. Všichni respondenti byli získáni přes doporučení některých vyučujících na základních školách. Učitelé zprostředkovali kontakt pouze s rodinami, ve kterých byla střídavá péče již zaběhnutá a probíhala bez problémů a bez velkých konfliktů rodičů. Rodičům byla nabídnuta dobrovolná spolupráce na výzkumu a záleželo na nich a na dětech, zda se rozhodnou na výzkumu spolupracovat. Pouze s dvěma nejstaršími respondentky probíhala komunikace přímo, ne přes rodiče, a kromě těchto dvou dívek pocházely děti z nekonfliktních, stabilních rodin, což také ve výzkumu popisovaly. Vzorek výzkumu tedy nelze pokládat za reprezentativní, naopak jedná se o specifický vzorek rodin, které byly ochotné na výzkumu spolupracovat. Protože se do výzkumu zapojilo poměrně málo rodin, bylo rozhodnuto provést rozhovory s více dětmi v jedné rodině, a to i v případě, že děti nespádaly do původně stanovené věkové kategorie. V původním návrhu výzkumu byla věková hranice stanovena na 11 let, ale vzhledem k malému počtu respondentů byly do vzorku zahrnuty i dvě děti ve věku 10 let. V budoucnu by mohla být motivace ke spolupráci

podpořena finanční odměnou za účast na výzkumu či jinou odměnou, která by motivovala respondenty k účasti. Jak rozhodnutí rodičů zapojit své děti do výzkumu, tak rozhodnutí dětí na výzkumu spolupracovat bylo dobrovolné a záleželo pouze na nich, které informace se rozhodnou sdílet a zda budou jejich výpovědi pravdivé a nezkreslené. Proto byl rozhovor doplněn o projektivní metodu, díky které bylo možné výpovědi alespoň částečně ověřit.

Informace o podobě péče a chodu domácnosti byly získávány pouze od dětí a nebyly ověřeny s jejich rodiči, ve výpovědích dětí se mohly objevit nepřesnosti ohledně některých faktických údajů jako například rozdíl mezi dobou rozvodu rodičů a oddělení jejich domácností. Tato práce se však zaměřovala na dětský pohled, a proto byl brán údaj uvedený dětmi jako směřodátný, protože odpovídal jejich vnímání časového průběhu rozpadu vztahu a rozvodu rodičů

Rozhovory s respondenty zabraly různou dobu, zvláště se staršími dívkami rozhovory trvaly až 35 minut, naopak s mladšími dětmi a s chlapci pouze okolo 20 minut. Na rozdíl od delších rozhovorů byly v kratších rozhovorech častěji pokládány i uzavřené otázky a respondentům byla dána možnost výběru odpovědi namísto jejich spontánní výpovědi. V těchto případech se ukázal jako funkční test FAST, který dětem pomohl rodinné vztahy zobrazit a vztahy se jim poté lépe popisovaly i slovně. Walker (2020) komentovala různou délku rozhovorů s tím, že participanté obvykle mluvili déle, pokud se v některé oblasti vyskytl problém, nebo měli potřebu vysvětlit nepříznivou rodinnou situaci. U dvou respondentek z tohoto souboru bylo možné pozorovat podobné tendence, třetí starší dívka rozsáhle popsala svou rodinnou situaci a pojetí domova, její výpověď však neobsahovala mnoho problematických výpovědí a negativních komentářů jak rodiny, tak pojetí domova. V rozhovorech se také minimálně objevoval případ, že by děti nechtěly na otázky odpovědět. V některých případech odpovídaly pouze jednoslovně a svoje odpovědi nechtěly rozvést, v tom případě nebyly do odpovědi tlačeny a rozhovor přešel k další otázce. Zvláště mladší děti měly problém s formulacemi svých pocitů, v tom případě jim byla nabídnuta formulace, kterou děti přijaly nebo odmítly.

Rozhovory probíhaly v domácnosti jednoho z rodičů a je možné, že respondentům přítomnost v jedné domácnosti rodičů pomohla vzpomenout si na více informací z této domácnosti a více se přiklonit k rodiči, u kterého aktuálně byli, nejen protože měli domácnost na očích, ale také z obav, zda je rodič náhodou nemůže slyšet, ačkoliv rozhovor probíhal v odděleném prostoru. U respondentů se také mohly objevit obavy, jak reagovat na

případné otázky rodiče ohledně průběhu rozhovoru, ačkoliv byli ze strany tazatele ujištěni, že je rozhovor důvěrný. Tyto obavy nebyly žádným dítětem formulovány a z jejich odpovědí nebylo zřejmé, že by v popisu opomíjely jednu domácnost nebo vztah s jedním rodičem. Zmiňovaly aktivity s oběma rodiči, popisovaly podobu obou domácností a uváděly rozdíly mezi nimi.

Do průběhu výzkumu byla zahrnuta metoda FAST, výsledky testu však byly zkráceny vzhledem k povaze práce a velkému množství dat získaných z rozhovorů s respondenty. Reprezentace rodiny v typické situaci byly využity pro dokreslení rodinné situace respondentů a vztahů. V budoucnosti by bylo možné výsledky využít v plném rozsahu a porovnat například zobrazení pro domácnost každého rodiče zvlášť či porovnat výsledky dětí v různém režimu porozvodové péče. V českém prostředí se využití FAST věnuje například Uholyeva (2017; 2019) a budoucí výzkum by mohl navázat i na její výzkum rodin v situaci rozcházejících se rodičů (Uholyeva, 2019).

Rozhovory byly analyzovány postupem integrativní fenomenologické analýzy (Smith, 1996). V průběhu realizace výzkumu byla zvažována i analýza dat podle strategie zakotvené teorie (Hendl, 2005), tato metoda se však lépe hodí k návrhu testovatelné teorie a procesem analýzy dat dochází k hledání souvislostí a poznatků, jež by mohly vysvětlit daný jev. Výzkumník často postupně upravuje teorii podle získaných dat a data by měl získávat až do saturování teorie (Hendl, 2005). Zde provedený výzkum si kladl za cíl pouze popsat a ilustrovat určitý jev, byl proto zvolen postup integrativní fenomenologické analýzy. Během analýzy bylo velké množství dat sesbíraných v rozhovorech nutné sjednotit a sepsat do uceleného celku. Ačkoliv byla analýza dat prováděna co nejpečlivěji s ohledem jak na výzkumná východiska, tak na výpovědi participantů, mohlo dojít k opomenutí relevantních témat pro pojetí domova. V budoucím výzkumu by se tomuto problému mohlo předejít zapojením dalšího výzkumníka do procesu analýzy dat, jak doporučuje Smith (2011), aby bylo možné porovnat různé pohledy na data a témata vyvstávající z výpovědí participantů.

Do analýzy výsledků nebyly zahrnuty demografické údaje o rodinách dětí i samotných dětech. Jak již bylo naznačeno, některé vývojové charakteristiky období dospívání či genderově odlišné vnímání tématu domova mohly výsledky tohoto výzkumu ovlivnit a stejně tak i demografické údaje jako například socioekonomický status či vzdělání rodičů. Tento výzkum byl však pojat jako ilustrace teoretického rámce a popis určité

problematiky, který nevyžaduje kontrolu všech proměnných a porovnání výpovědí různých skupin.

6.9 *Využití výsledků a doporučení pro další výzkum*

Výzkum byl zaměřen na pojetí domova u dětí ve střídavé péči a zaměřoval se tak na psychické aspekty porozvodové péče o děti, které se liší od těch právních. Například v rámci statistik rozhodnutí soudu o péči o děti chybí údaje o faktickém uspořádání péče. Faktické uspořádání péče a rozdělení času mezi rodiči je však pro děti zásadní a formuje jejich životní rytmus a prožívání v rodinné situaci. Strávený čas s rodiči a vztahy s nimi se také ukazují jako důležitější pro psychické prospívání dětí než fakticky zvolený druh péče (Bergström et al., 2015; Nielsen, 2018; Steinbach, 2019). Z toho důvodu je vhodné přihlížet při výběru péče nejen k právním, ale i k psychologickým aspektům porozvodového uspořádání rodiny. Tento výzkum přispívá k porozumění problematice porozvodové péče z psychologického hlediska, a to z pohledu dětí, jejichž názor a pohled na péči bývá opomíjen, i když se děti přizpůsobují rozhodnutí soudu společně s rodiči (Novák, 2013). Proto byl v tomto výzkumu vyzdvížen právě dětský pohled na porozvodové uspořádání a pojetí domova.

Budoucí výzkum by se mohl detailněji zaměřit na vztahy dětí a rodičů ve střídavé péči a využít například dotazník výchovných stylů v rodině či podrobněji pracovat s metodou FAST, která v tomto výzkumu byla využita pouze na doplnění rozhovoru s respondenty. Další práce by také mohly tematizovat rozdíl mezi právní úpravou porozvodové péče a faktickou realizací této péče například v případech, ve kterých je faktická podoba střídavé a výlučné péče velmi podobná a děti v obou modelech pravidelně střídají domácnosti obou rodičů. Pocit domova je také v českém prostředí poměrně nové a zatím ne příliš zpracované téma a výzkumy zaměřené na pojetí domova dětmi v různých druzích péče a jejich porovnání by mohly dále rozšířit naše znalosti o dětském vnímání porozvodové situace v rodině a porozvodové péče o děti.

7 Závěr

Cílem této práce bylo přiblížit pojetí domova u dětí v režimu střídavé péče. V literárně přehledové části bylo popsáno téma domova, dále byly shrnuty dosavadní poznatky výzkumů střídavé péče, a nakonec přiblíženo pojetí domova dětí po separaci rodičů. Výsledky výzkumů na téma dopadu střídavé péče na děti poukazují na důležitou roli rodičů a zachování blízkých vztahů mezi nimi a dětmi i po jejich rozvodu. Stejně tak i studie tematizující dětské pojetí domova vyzdvihují vztahy dětí s rodiči.

V empirické části práce byl popsán realizovaný kvalitativní výzkum. Sběr dat proběhl formou polostrukturovaných rozhovorů doplněných o projektivní metodu FAST. Výzkumu se účastnili 4 chlapci a 5 dívek ve věku od 10 do 17 let. Sebraná data byla analyzována postupem integrativní fenomenologické analýzy. Cílem výzkumu bylo nastínit pojetí domova dětmi ve střídavé péči a popsat, jak do jejich pohledu na domov zapadá pravidelné střídání dvou domácností rodičů. Ze sebraných dat vyplývá, že pro respondenty byla zásadní přítomnost rodičů a vztahy s nimi. Dále byly zmiňovány fyzická a materiální podoba domova, pocit pohody a komfortu, cizota a pocit bezpečí. Tyto zjištěné charakteristiky domova korespondují s výzkumy zmíněnými v kapitole domov očima dětí v porozvodovém uspořádání. Na rozdíl od těchto výzkumů respondenti této studie v pojetí domova netematizovali přesuny mezi domácnostmi. 7 z 9 respondentů uvedlo, že se cítí jako doma v domácnosti obou rodičů, dvě respondentky uvedly, že se v domácnostech rodičů necítí jako doma z důvodu komplikovaných vztahů s rodiči.

Jak z výzkumů citovaných v literárně přehledové části, tak z výsledků této práce vyplývá důležitá role rodičů v životě dětí, a zvláště v jejich pojetí domova. Tyto výsledky přispívají k porozumění dětskému pohledu na porozvodové uspořádání rodiny, střídavou péči a domov s důrazem na pravidelné střídání dvou domácností rodičů. Právě tematizace dětského pohledu na tato témata může být prospěšná jak pro rodiče procházející rozchodem, tak pro odborníky pracující s rodinou v rozchodové situaci.

Seznam použité literatury

American Psychological Association, (APA). (2020). Publication manual of the American Psychological Association (7th ed.). *American Psychological Association*.
<https://doi.org/10.1037/0000165-000>

Argalášová, M. (2019). *Modely porodové péče o dítě: srovnání české a italské úpravy*. [Rigorózní práce, Univerzita Karlova]. Digitální repozitář Univerzity Karlovy.
<http://hdl.handle.net/20.500.11956/105821>

Augustijn, L. (2021a). Children's Experiences of Stress in Joint Physical Custody. *Child & youth care forum*. <https://doi.org/10.1007/s10566-021-09659-5>

Augustijn, L. (2021b). The association between joint physical custody and children's mental health. Do children's experiences of parental loyalty conflicts moderate the relationship?. *Children & Society*, 36(4), 494-510. <https://doi.org/10.1111/chso.12508>

Baude, A., Pearson, J., & Drapeau, S. (2016). Child adjustment in joint physical custody versus sole custody: A meta-analytic review. *Journal of Divorce & Remarriage*, 57 (5), 338-360.

Bergström M., Modin B., Fransson E., Rajmil L., Berlin M., Gustafsson P. A., & Hjern A. (2013). Living in two homes-a Swedish national survey of wellbeing in 12 and 15 year olds with joint physical custody. *BMC Public Health*, 13(1), 868–875.

Bergström, M., Fransson, E., Modin, B., Berlin, M., Gustafsson, P. A., & Hjern, A. (2015). Fifty moves a year: is there an association between joint physical custody and psychosomatic problems in children? *Journal of epidemiology and community health*, 69(8), 769-774.
<https://doi.org/10.1136/jech-2014-205058>

Berman, R., & Daneback, K. (2020). Children in dual-residence arrangements: a literature review. *Journal of family studies*, <https://doi.org/10.1080/13229400.2020.1838317>

Blunt, A., & Dowling, R. (2008). Home: a response and future directions. *Social & cultural geography*, 9(5), 569-572.

Bowlby, S., Gregory, S., & McKie, L. (1997). „Doing home”: Patriarchy, caring, and space’. *Women’s Studies International Forum*, 20 (3), 343–350.

Campo, M., Fehlberg, B., Natalier, K., & Smyth, B. (2020). The Meaning of Home for Children and Young People after Separation. *The Journal of social welfare & family law*, 42(3), 299-318. <https://doi.org/10.1080/09649069.2020.1796218>

Davies, H., & Christensen, P. (2018). Sharing spaces: children and young people negotiating intimate relationships and privacy in the family home. In: Skelton, T., Punch, S., & Vanderbeck, R. (Ed.), *Families, Intergenerationality and Peer Group Relations* (s. 27–49). Singapore: Springer.

Dovey, K. (1985). Home and Homelessness: An Introduction. In I. Altman, C. M. Werner (Ed.), *Home Environments: Human Behavior and Environment* (s. 33–64). New York: Plenum Press.

Erikson, E. H., (2015). *Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka*. Portál.

Fehlberg, B., Natalier, K., & Smyth, B. (2018). Children’s experiences of ‘home’ after parental separation. *Child and Family Law Quarterly*, 30(1), 3–21.

Ferjenčík, J., & Bakalář, P. (2010). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši* (Vydání druhé). Portál.

Fialová, M. (2018). *Aplikační praxe střídavé péče z pohledu práva dítěte na péči obou rodičů*. [Rigorózní práce, Univerzita Karlova]. Digitální repozitář Univerzity Karlovy. <http://hdl.handle.net/20.500.11956/103613>

Francia, L., & Millea, P.M. (2019). Less house, more home: adolescent and young adults’ experiences of home following parental separation. *Family Law Review*, 8 (1), 1–13.

Gabb, J. (2010). *Researching intimacy in families*. Palgrave Macmillan.

Galletta, A. & Cross, W. E. (2013). *Mastering the semi-structured interview and beyond: from research design to analysis and publication*. New York University Press.

Gehring, T. M., Candrian, M., Marti, D., & Real Del Sarte, O. (1996). Family system test (FAST): The relevance of parental family constructs for clinical intervention. *Child psychiatry and human development*, 27(1), 55-65. <https://doi.org/10.1007/BF02353446>

Gibas, P. (2017). Domov jako konceptuální rámec, téma i výzkumný terén: vývoj i současná podoba studií domova. *Sociologický časopis*, 53(2), 241-268. <https://doi.org/10.13060/00380288.2017.53.2.315>

Giddens, A. (1984) *Constitution of Society*. Polity Press.

Gurney, C.M., (1997). “. . . Half of me was Satisfied”: Making Sense of Home Through Episodic Ethnographies’. *Women’s Studies International Forum*, 20 (3). 373–386.

Harden, J. (2000). There's no Place Like Home: The Public/Private Distinction in Children's Theorizing of Risk and Safety. *Childhood* 7(1), 43-59. <https://doi.org/10.1177/0907568200007001005>

Harris-Short, S. (2010). Resisting the march towards 50/50 shared residence: Rights, welfare and equality in post-separation families. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 32(3), 257–274. <https://doi.org/10.1080/09649069.2010.520519>

Hatfield, M. (2010). Children moving ‘home’? Everyday experiences of return migration in highly skilled households. *Childhood*, 17(2), 243–257.

Hayward, D. G. (1977). Psychological Concepts of “Home”. *HUD Challenge*, 8, 10-13.

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Portál.

Hjern, A., Urhoj, S. K., Fransson, E., & Bergström, M. (2021). Mental health in schoolchildren in joint physical custody: A longitudinal study. *Children (Basel)*, 8(6), 473-488. <https://doi.org/10.3390/children8060473>

Hodáčová, L., Čermáková, E., Šmejkalová, J., Hlaváčková, E., & Kalman, M. (2015). Vztah Rodiny a Životní Spokojenosti Děti. *Československá Psychologie*, 59(4), 315–326.

Hogenová, A. (2008). *Jak pečujeme o svou duši?*. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.

Hogenová, A. (2013). *Fenomén domova*. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.

Jackson, M. (1995). *At Home in the World*. Sydney: Harper Perennial.

James, A. (2013). Home Talk: Girls talking about Family Togetherness. *Home cultures*, 10(3), 315-328. <https://doi.org/10.2752/175174213X13739735973462>.

Johnson, J. L. (2020). Homing in on domestic space. In Hallstein, D., O'Brien, L., Vandenbeld Giles, M., & O'Reilly, A. (Ed.). *The Routledge companion to motherhood* (s. 284-293). Routledge.

Kitterød, R. H., & Wiik, K. A. (2017). Shared residence among parents living apart in Norway. *Family Court Review*, 55(4), 556–571. <https://doi.org/10.1111/fcre.12304>.

Konečná, K. (2021). *Střídavá péče v české a německé právní úpravě*. [Diplomová práce, Univerzita Karlova]. Digitální repozitář Univerzity Karlovy. <http://hdl.handle.net/20.500.11956/125922>

Mallett, S. (2004). Understanding home: A critical review of the literature. *The Sociological Review*, 52 (1), 61–89.

Matoušek O. (2015). *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Portál.

Merla, M., & Nobels, B. (2019). Children negotiating their place through space in multi-local, joint physical custody arrangements. In: L. Merla and B. Nobels, (Eds.). *Families in Motion: Ebbing and Flowing Through Space and Time* (S. 79–95). Emerald Group Publishing.

Mičková, Z. (2019). The Relationship of Trust and Communication in Adolescents Towards Parents in a Post-Divorce Family Arrangement. *Journal of Interdisciplinary Research*, 9(1), 191–196.

Ministerstvo spravedlnosti České republiky. (2020). *Výroční zpráva českého soudnictví*. https://justice.cz/documents/12681/719244/Ceske_soudnictvi_2020.pdf/43b3020e-fc02-44a4-bb2c-a124ce85f57b

Molnárová, D. (2012). *Domov dítěte v modelu střídavé a výlučné péče*. [Bakalářská práce, Univerzita Karlova]. Digitální repozitář Univerzity Karlovy. <http://hdl.handle.net/20.500.11956/41970>

Müllerová, Ž. (2019). *Jak děti zvládají střídavou péči?*. [Diplomová práce, Univerzita Karlova]. Digitální repozitář Univerzity Karlovy. <http://hdl.handle.net/20.500.11956/110469>

Natalier, K., & Fehlberg, B. (2015). Children's experiences of 'home' and 'homemaking' after parents separate: A new conceptual frame for listening and supporting adjustment. *Australian Journal of Family Law*, 29(5), 111–134.

Němcová, M. (2020). *Vztahy mezi členy znovusložených rodin a osobní pohoda dítěte*. [Diplomová práce, Univerzita Karlova]. Digitální repozitář Univerzity Karlovy. <http://hdl.handle.net/20.500.11956/122947>

Nielsen L. (2014). Shared physical custody: summary of 40 studies on outcomes for children. *Journal of Divorce & Remarriage* 55(8), 613–635. doi:10.1080/10502556.2014.965578.

Nielsen, L. (2018). Joint Versus Sole Physical Custody: Children's Outcomes Independent of Parent–Child Relationships, Income, and Conflict in 60 Studies. *Journal of Divorce & Remarriage*, 59(4), 247-281.

Nieuwenhuis, R. (2020). *The situation of single parents in the EU*. <https://data.europa.eu/doi/10.2861/214>

Novák, T. (2013). *Střídavá péče o dítě: zájem dítěte především*. Portál.

Palludan, C., & Winther, I. W. (2017). 'Having my own room would be really cool': Children's rooms as the social and material organizing of siblings. *Journal of Material Culture*, 22(1), 34–50.

Pavlát, J. (2011). Dlouhodobé následky rozvodu pro děti. *Česká a Slovenská Psychiatrie*, 107(5), 297–300.

Pavlát, J. (2012). Děti po rozvodu svých rodičů—Souhrn anglofonních a našich prací. *Československá Psychologie: Časopis Pro Psychologickou Teorii a Praxi*, 56(3), 221–231.

Proshansky, H. M. (1978). The city and self-identity. *Environment and Behavior*, 10, 147-69.

Rapport, N., & Dawson, A. (1998). *Migrants of Identity: Perceptions of Home in a World of Movement*. Berg.

Rejaän, Z., van der Valk, I. E., & Branje, S. (2021). Postdivorce Coparenting Patterns and Relations With Adolescent Adjustment. *Journal of family issues*, 43(7), 1739-1759. <https://doi.org/10.1177/0192513X211030027>

Saugeres, L. (2009). "We Do Get Stereotyped": Gender, Housing, Work and Social Disadvantage. *Housing, theory, and society*, 26(3), 193-209. <https://doi.org/10.1080/14036090802476606>

Saunders, P., & Williams, P. (1988), 'The Constitution of the Home: Towards a Research Agenda'. *Housing Studies*, 3 (2), 81–93.

Seamon, D. (2013). „Place Attachment and Phenomenology: The Synergistic Dynamism of Place.“ In L. C. Manzo, P. Devine-Wright (Ed.). *Place Attachment: Advances in Theory, Methods and Applications* (s. 11–22). Routledge.

Smith, J. A. (1996). Beyond the divide between cognition and discourse: Using interpretative phenomenological analysis in health psychology. *Psychology and Health*, 11(2), 261–271.

Smith, J. A. (2011). Evaluating the contribution of interpretative phenomenological analysis, *Health Psychology Review*, 5(1), 9–27, DOI:10.1080/17437199.2010.510659

Smith, J. A. & Osborn, M. (2007). Interpretative Phenomenological Analysis. In: J. A. Smith (Ed.), *Qualitative Psychology: A Practical Guide to Research Methods* (s. 53–80). Sage.

Smith, S. G. (1994). The essential qualities of a home. *Journal of Environmental Psychology*, 14(1), 31–46.

Sobotková, I. (2005). *Test rodinného systému – FAST*. Testcentrum.

Solsona, M. & Spijker, J. (2016). Effects of the 2010 civil code on trends in joint physical custody in Catalonia. A comparison with the rest of Spain. *Population*, 71(2), 313–341. <https://doi.org/10.3917/pope.1602.0297>

Steinbach, A. (2019). Children's and Parents' Well-Being in Joint Physical Custody: A Literature Review. *Family Process* 58(2), 353–369.

Steinbach, A., Augustijn, L., & Corkadi, G. (2021). Joint physical custody and adolescents' life satisfaction in 37 North American and European countries. *Family Process*, 60(1), 145–158. <https://doi.org/10.1111/famp.12536>

Tognoli, J. (1987). Residential environmentals. In D. Stokols & I. Altman, (Ed.), *Handbook of Environmental Psychology* (s. 655–690). Wiley,

Trampotová, O., & Lacinová, L. (2015). Vtahování Děti Do Konfliktu Mezi Rodiči: Porovnání a Kritické Zhodnocení Současných Koncepcí. *Československá Psychologie*, 59(1), 57–70.

Trávníček, M. (2015). *Střídavá péče*. C.H. Beck.

Turunen, J. (2017). Shared Physical Custody and Children's Experience of Stress. *Journal of divorce & remarriage*, 58(5), 371-392. <https://doi.org/10.1080/10502556.2017.1325648>

Uholyeva, X. (2017). *Vztahy v rodině z dětské perspektivy*. [Disertační práce, Univerzita Karlova]. Digitální repozitář Univerzity Karlovy. <http://hdl.handle.net/20.500.11956/94223>

Uholyeva, X. (2019). Rodina v situaci rozchodu rodičů z pohledu dítěte. *E-psychologie (Praha)*, 13(1), 18-31. <https://doi.org/10.29364/epsy.336>

Walker, A. (2020): 'I don't know where all the cutlery is': exploring materiality and homemaking in post-separation families. *Social & Cultural Geography*, 23 (2), 210-226. <https://doi.org/10.1080/14649365.2019.1705995>

Walper, S. (2016): Arrangements elterlicher Fürsorge nach Trennung und Scheidung: Das Wechselmodell im Licht neuer Daten aus Deutschland. In Familiengerichtstag (Ed.), *Brühler Schriften zum Familienrecht. 21. Deutscher Familiengerichtstag* (s. 99-143). Giesecking.

Wardhaugh, J. (1999). The Unaccommodated Woman: Home, Homelessness and Identity. *The Sociological review*, 47(1), 91-109.

Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník. (2012). https://www.mmr.cz/getmedia/b4ca912e-4cfc-4c15-86fe-005af246fe88/obcansky-zakonik_1.pdf

Seznam obrázků

Obrázek 1. FAST, Marie (17)	45
Obrázek 2. FAST, Veronika (15)	46
Obrázek 3. FAST, Zuzana (12).....	48
Obrázek 4. FAST, Jakub (13)	49
Obrázek 5. FAST, Jan (10)	50
Obrázek 6. FAST, Hana (13)	51
Obrázek 7. FAST, Karel (10)	52
Obrázek 8. FAST, Petr (13)	53
Obrázek 9. FAST, Lenka (11)	53

Seznam zkratk

APA	Americká psychologická asociace
FACES III	Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scales
FAST	Familiensystemtest
FES	Family Environment Scale
PIC	Osa „parenting, income, conflict“

Příloha 1.

PODOBA A CHARAKTERISTIKA STŘÍDAVÉ PÉČE

Jak vypadá střídavá péče?

Jak často a jak dlouho jsi u mámy a u táty?

Jak dlouho už se střídáš?

Jak a kdy střídáš domácnosti?

Jak to je se školou?

Jak ti to vyhovuje? Jsi se systémem spokojený/-á? Proč ano/ ne?

Jak to vypadá u vás doma u mámy a u táty?

Máš vlastní pokoj?

Kde máš věci?

Chybí ti něco u mámy/ u táty?

Jak to je s pravidly? Liší se u mámy a u táty?

S kým rád/-a trávíš volný čas? Jak?

Jak trávíš volný čas a u mámy a u táty?

Co spolu s mámou a tátou děláte?

Jaká máš s mámou vztah?

Jaký máš s tátou vztah?

Jaké máš vztahy s novými partnery rodičů?

Jak spolu mluvíte? Jak často?

Hádáte se někdy? Hádají se rodiče?

Je něco, co bys chtěl/-a jinak? Líp?

Napadá tě ještě něco k domácnostem mámy a táty?

POJETÍ DOMOVA

Co pro tebe znamená domov?

Kde se cítíš doma?

V jakých situacích se cítíš doma?

- Co je pro tebe důležité?

Díky čemu se cítíš jako doma?

S jakými lidmi se cítíš doma? Proč?

Co ti pomáhá cítit se doma?

Co ti bere pocit domova?

Proč myslíš, že to tak je?

Napadá tě ještě něco k tématu domova?